

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ
ΜΑΗΣ 1944

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἑκδότης: ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Συνδρομές, συνεργασία καὶ ἀλληλογραφία στὸν κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΣΑΛΑ-
ΜΑΓΚΑ, Γραμματέα τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁδὸς Δωδώνης 29
Ἰωάννινα.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ἡπειρωτικὸ Δημοτικὸ Τραγοῦδι.

Γεώργιος Γάγαρης	Ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Κρυστάλλη
Νίκος Κοσμάς	Μνήμες (ποίημα)
Δημ. Β. Σιωμόπουλος	Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ (κριτικὴ μελέτη)
Νίκος Λεβέτσος	Τραγοῦδι (ποίημα)
Θεόκριτος (μεταφρ. Γιάννης Δάλλας)	Εἶδ. III. (ποίημα)
José Maria de Hérédia (μεταφρ. Ἀρ. Γεροντικός)	Ἀφιέρωση (ποίημα)
Ἰβάν Τουρκένιεφ (μεταφρ. Δ. Σαλαμάγκας)	Ἡ γρηᾶ (διήγημα)
Νίκος Σημηριώτης	Ἀπόκοσμο (ποίημα)
Νιόβη Γεωργοπούλου	Οἱ πόθοι μου (ποίημα)
Χρῖστος Ι. Σούλης	Ταξίδι Τούρκου περιηγητοῦ σ' ἡν Ἡπειρο (μελέτη)
Γιώργος Κιούρας	Βακχικὸ (ποίημα)
Δημ. Β. Σιωμόπουλος	Ἄτιτλο (σοννέτο)
Φάνης Ματοόπουλος	Εἰμι ἕως θανάτου... (ποίημα)
Αὔρα Μιράντα	Ἀχ! πῶς θυμάμαι... (ποίημα)
Φοῖβος Τζιόβας	Ἡ λογοτεχνία τοῦ Μεσοπόλεμου (κριτικὴ μελέτη)
Μάρκος Κρόκος	Ἀπὸ τ' ἀστέρι Ἀλντεμπαράν (ποίημα)
Κίμων Τζάλλας	Ἡ θύμηση (διήγημα)
Δ. Σαλαμάγκας	Ἀχ! μὴ σταθεῖς!.. (ποίημα)
Κ. Φάφανωφ (μεταφρ. Ν. Σημηριώτης)	Ἡ σιγαλιά (ποίημα)
Θάλεια Ἰωάννου	Εἶναι ἀκόμα σύθαμπο... (ποίημα)
Δ. Σαλαμάγκας	Περίπατοι στὰ Γιάννινα (μελέτη)
Μιχ. Γάκης	Νοσταλγίες (ποίημα)
Νίκος Ἀθανασίου	Οἱ γάμοι στὰ Σουλιωτοχώρια (λαογραφικὴ μελέτη)

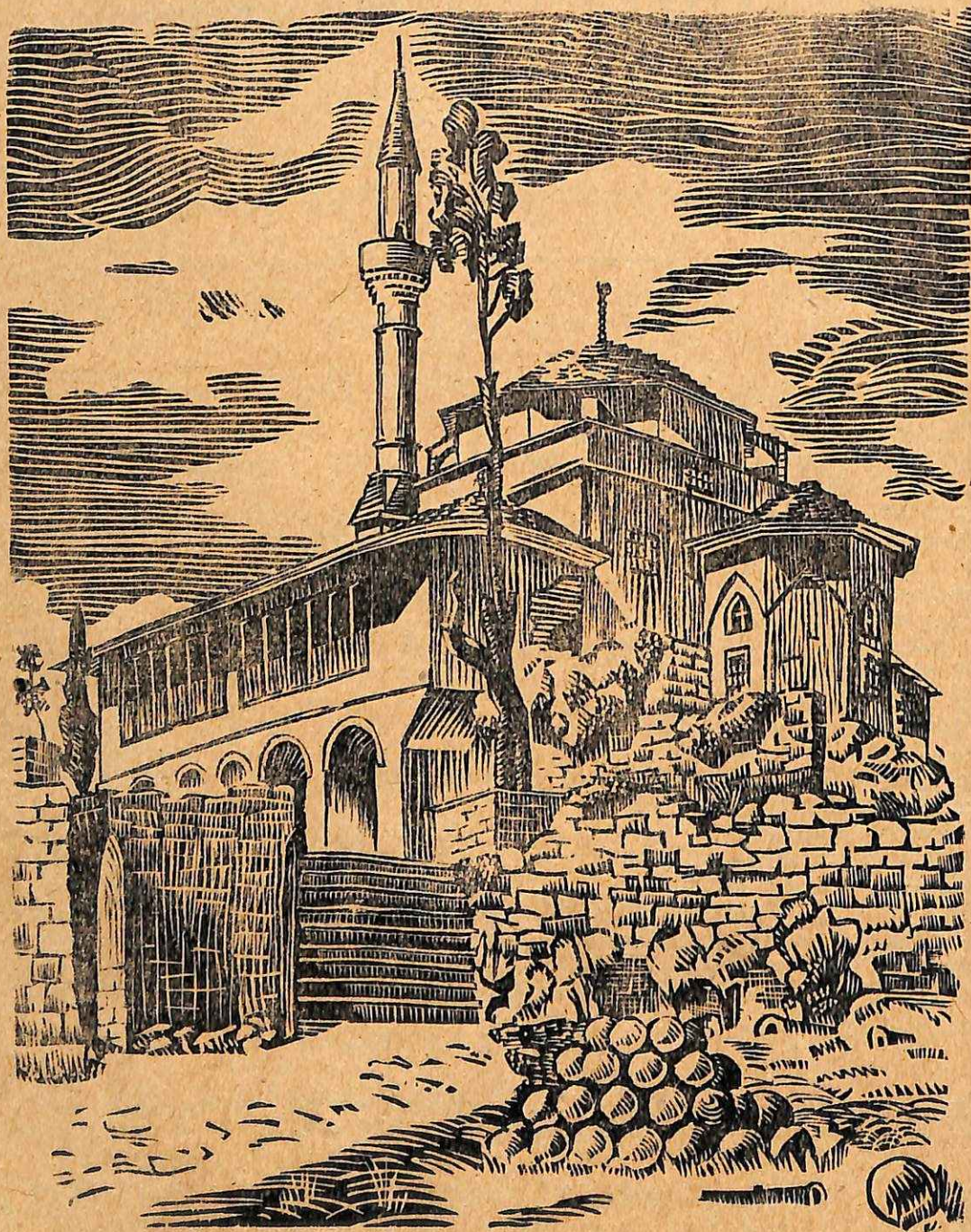
ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Π. Φ. Κάθε μῆνα : Τὰ θαύματα τοῦ λόγου.—Μιά ἐπίσημη ἐπιδοκιμασία.
Βιβλιοκρισίες : (Κ. Δ. Σ. «Ἡ Λαϊκὴ κατοικία.»)

Οἱ ξυλογραφίες τοῦ τεύχους αὐτοῦ φιλοτεχνήθηκαν ἀπὸ τὸν κ. Ν. Σημη-
ριώτη.

Τυπώθηκε στὰ Καλλιτεχνικὰ Τυπογραφεῖα «Ἑρμῆς» Εὐθυμίου Τζάλλα
Δαγκλῆ 10—Γιάννινα

Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΕΣ ΓΩΝΙΕΣ
ΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΟΥ ΑΡΣΛΑΝ ΠΑΣΑ

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ

ΜΑΗΣ 1944

ΤΕΥΧΟΣ 5

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Μιά μάνα πολυστέναχτη, χαροκαμένη μάνα,
'Οπώχει κόρη για παντρεία κι αγόρι για τὰ ξένα.
Φιλεί τὸ γιό της με καημὸ κι ἓνα σταυρὸ τοῦ δίνει.
—Σὺρε, τοῦ λέει, στὸ καλὸ μονάκριβο παιδί μου,
κι ὄντας γυρί' εἰς φέρ' τὸ σταυρὸ χρυσὸ μαλαματένιο
νὰ τὸν κραμάσεις στὸ λαιμὸ τῆς δόλιας ἀδερφῆς σου.
Τὸ μονοπάτι τοῦ βουνοῦ ἀρχίζει ν' ἀνεβαίνει
κι ὅσα βουνά κι ἂν διάβηκε ὅλα τὰ παραγγέλνει
καὶ κάμπους ὅσους διάβηκε ὅλους τοὺς παραγγέλνει.
—Βουνά νὰ μὴ χιονίσετε, κάμποι μὴν παχυνθῆτε
βρουσοθλες με τὰ κρύα νερά νὰ μὴ κρουσταλλωθῆτε
ὅσο νὰ πάω καὶ ν' ἀρθῶ καὶ πῶ νὰ γυρίσω.
Σὲ τρία χρόνια εἶμαι ἐδῶ, βουνά, βρῦσες καὶ κάμποι.
'Αλλιῶς αὐτὸς λογάριζε κι ἄλλιῶς τὰ φέρ' ἡ τόχη.
Δώδεκα χρόνους ἔκαμε στὰ ἔρημα τὰ ξένα
στοὺς δεκατρεῖς ἐγύρισε στὸν τόπο του νὰ πᾶι.
Βρίσκει τὰ χιόνια στὰ βουνά, τὰ κρούσταλλα στοὺς κάμπους.
Πηγαίνει στὴ μανούλα του, τὸν γλέπει καὶ γυρίζει.
Πηγαίν' στὴν ἀδερφοῦλα του κι αὐτὴ δὲν τὸν γνωρίζει.

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ κ. Χρ. Ι. Σούλη)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ Δαδ. Χατζή
ΗΜΕΡΟΜ. 20.8.85
ΑΡΙΘ. 38327

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

[Δημοσιεύονται παρακάτω τρία ανέκδοτα ποιήματα τοῦ Κρυστάλλη, πού εἶχαν εἰς αὐτὴν τὴν καλωσύνην νὰ σταίλῃ ὁ κ. Γ. Γάργαρος. Τὸ πρῶτον τριστίχον ἔχει σχέση μετὰ τὸ ποίημά του «Τὰ Γιάννινα» πού δημοσιεύσαμε στὸ προηγούμενον τεύχος τῶν «Ἡπ. Γραμμάτων». Τὰ ἄλλα δύο «Αἰ δόξαι μου» καὶ «Τὸ ὄρφανόν» ἀναφέρονται ἐπὶ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ, γιὰ τὴν ἡ μητέρα του εἶχε πεθάνει στὰ 1880 καὶ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ πρωτόλεια τοῦ ποιητῆ, μὲς εἶναι ὅμως σπουδαιότατα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν τοῦ Κρυστάλλη.

Ἡ κατάσταση, πού δημιουργήθηκε μετὰ τὴν μητρικὴν φαίνεται ὅτι ἐπέδρασε βαθεῖα στὸν ἀσθενεὶς καὶ λεπτοκαμωμένον ποιητὴ καὶ ἦταν ἀσφαλὲς νὰ αὐτὴ μὴ ἀπὸ τίς αἰτίαι πού τὸν ἀνάγκασαν νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ἀθήνας, γιὰ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι γραμμένα στὸ τέλος τοῦ 1888, τὸ χρόνον δηλ. πού ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Γεννιέται ὅμως καὶ ἓνα ζήτημα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ποιήματα. Τὸν Σεβρίον τοῦ 1888 οἱ βιογράφοι λέγουσιν πὺς ὁ Κρυστάλλης φοιτοῦσε ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ ἐπὶ τὴν Α' τάξιν τοῦ Γυμνασίου. Πὺς ὅμως τὸν ἴδιον μῆνα βόσκειται ἐν τῇ Συρράκῃ; Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔγραψε τὰ ποιήματα ἐν τῇ Συρράκῃ, ὅτι τὰ ἔγραψε μαζὶ μετὰ τὸν ἡμετέρον Γιάννιναν γιὰ νὰ φρενίσῃ ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ καὶ οὕτως τὰ πῆρε μαζὶ μετὰ τὸν ἡμετέρον ἀπὸ τῆς Σχολῆς γιὰ νὰ μὴν τὸν οὐκ ἔλθον οἱ Τεττοκοί; Φυσικώτερον νομίζω πὺς εἶναι νὰ τὰ ἔγραψε ἐν τῇ Συρράκῃ καὶ ἂν αὐτοῦ φεύγοντας κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1888 γιὰ τὴν Ἀθήναν νὰ τὰ πῆρε μαζὶ μετὰ τὸν ἡμετέρον. Τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τὴν κάνω γιὰ τὴν Μαθητολογίαν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς μόνο κατὰ τὰ σχολ. ἔτη 1880-81 μέχρι 1884-85 εἶναι γραμμένο τὸ ὄνομα τοῦ Κρυστάλλη, ὅπως ἔγραψα καὶ ἐν τῷ προηγούμενῳ τεύχει τῶν «Ἡπ. Γραμμάτων». Ἀλλὰ τότε πὺς συμβιβάζονται τὰ λεγόμενα καὶ γραφόμενα γιὰ τὴν σύλληψιν τοῦ ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ σχολ. ἔτους 1888-89;]

ΔΡ. Γ. ΣΟΥΔΗΣ

Εἰς τὸ Λευκῶμα τῆς Ἰταλίδος Ἀννέτας

Ἀννέτα. Τὸ τραγουδί αὐτὸ ὅπου κι ἂν τραγουδῇς
Ἡ μέσσα στὴν πατρίδα σου, ἢ μακριὰ στὰ ξένα,
Τὰ ξακουσμένα Γιάννινα μὴ λησμονῇς *

Ἰωάννινα 17 Νοεμβρίου 1886

*) Σ. τ. Η. Γ. — Ἐχομε τὴν γνώμην πὺς τὸ τραγουδί αὐτὸ δὲν εἶναι πλήρες. Ἐνα νεανικὸν ποίημα τοῦ Κ. δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι τὴν μέσσην τοῦ τριστίχου, χωρὶς ὁ β'. στίχος νὰ δημοσιευθῇ μετὰ τοὺς 2 ἄλλους. Πιθανώτατα πρόκειται γιὰ τεσσάρων στίχων, καὶ ὁ ποιητὴς

ἀργότερον παρέλειψε τὸν τελευταῖον στίχον, ὥστε γιὰ τὴν ἰσχυρὰν ἀποδοτικὴν Πιθανώτατα καὶ τὸν «μὴ λησμονῇς καὶ μένα.» Μήπως θὰ μποροῦσε ὁ κ. Γάργαρος νὰ μᾶς διαφωτίσῃ σχετικά;

ΤΟ ΟΡΦΑΝΟ

Ἐγώ μικρὸ παιδί προχθὲς στὸ δρόμον ξαπλωμένο
ἔπιανε τὴν καρδούλαν τοῦ καὶ ἔσκουζε τὸ καημένο !
Κ' εἶχεν ἀχτένιστα μυλλιά, ποδάρια γυμνωμένα
καταδαρμένο τὸ κορμὶ κ' ἐνδύματα σχισμένα.
— Τ' ἔχεις μικρό μου ; τὸ ρωτῶ, καὶ κλαῖς μετὰ τέτοιον δάκρυ
καὶ τέτοιους ἀναστεναγμούς στὸν δρόμον αὐτοῦ τὴν ἄκρην;
Μὴν πείνασες κ' εἶσαι φτωχὸ ; θέλεις ἐλεημοσύνη ;
— Ἐλεημοσύνη ! φώναξε ἔγώ ἐλεημοσύνη !
Ξέρεις τίνας παιδί εἶμαι ἐγώ ; ξέρεις ἀπὸ τί σπιτί ;
Εἶνε ὁ πατέρας μου ἔμπορος πρῶτος εἰς τὴν Μαδρίτην.
Καὶ ἔπαυσε τὰ κλάματα κ' ἐπὶ τὸ πρόσωπόν του
ἔμεινε ἡ αἴγλη μοναχὰ ἀπὸ τὸ παράπονόν του.
— Λοιπὸν τί κλαῖς στὸ δρόμον ἐδῶ ; — Ἀχ ! μοῦ πονεῖ ἡ καρδούλα !
— Καὶ δὲν σὲ συγυρίζουνε τ' ἀδελφία σου, ἡ μανούλα ;
— Ἀ δ ἔ λ φ ι α, μ ἄ ν α. Μὴ τὰ λὰς αὐτὰ τὰ δύο λόγια,
γιὰ τὴν μοῦ σφάζουν τὴν καρδιά, μοῦ φκιάνουν μοιρολόγια.
Δὲν ἔχω μάναν τ' ὄρφανόν, οὔτε κι ἀδελφία ἔχω.
Ἐχω στὸ σπιτί μητριὰ γιὰ τὸν τοῦ δρόμου τρέχον
ξεγυμνωμένο σὰν φτωχὸ, καὶ ἂν με πονεῖ ἡ καρδιά μου
λέγει πὺς κάνω ἐπίτιδες στὸ σπιτί ἡ μητριὰ μου
καὶ με πεθαίνει στὸν δαρμό. Κ' εἶναι μακριὰ ὁ πατέρας.
Πατέρας ! εἶπα μετὰ τὸ νοῦ, ὅχι, δὲν εἶναι !... τέρας
κάλλιον ὀνόμασέ τον, τύραννον τοῦ παιδιοῦ τοῦ
εἶπε τον, ὅταν μητριὰ φέρει μετὰ τὸ σπιτιοῦ τοῦ
τὴν μέσην λέγει πὺς μ' αὐτὴ τὰ ὄρφανὰ γιὰ τρεῖς
καὶ τοῦ σπιτιοῦ τοῦ τὴν ἔρμιν. Καὶ ὅμως ἄς πιστεῦν
ὅτι περισσότερη ἔρμιν καὶ ὄρφανια μέσα φέρει.
Τοῦτο καθέννας ἀπὸ σὰς, πατέρας, ἄς τὸ ξέρῃ !
Στὸ σπιτί εἶνε ἡ μητριὰ
Καταστροφή καὶ ἔρμιν.

Συρράκον Σεβρίον 1888

Αἰ Οδύναι μου

Γιὰ τὴν με βλέπεις πάντοτε εἰς σκέψεις βυθισμένον ;
με βλέπεις μελαγχολικόν, ρεμβόν καὶ τεθλιμμένον
καὶ φεύγουσάν με τὴν χαρὰν, ὡ φίλε, καθ' ἡμέραν
καὶ γενομένην βαρυνθὸν τὴν ὄψιν μου ὠχρότεραν
καὶ τ' ἄνθη ἀπεξηραμένα τῆς νεότητός μου
πρῶτως, πρὶν ἢ θάλλωσι, σβεννύμενον τὸ φῶς μου
τὸ σῶμα μου κυρτούμενον ἀπεσκελεθρῶμενον
καὶ τὸ εὐρύ μου μέτωπον κατερυτιδῶμενον
καὶ τὴν ὁδύνην, μ' ἔρωτᾷς, με καθιστὰ φεῖ ! οὕτως;
Πολλὰ εἰς σὲ ἐκοίνωσα μάθε λοιπὸν καὶ τοῦτο.

Δουλεία και Ἀμάθεια και Μητροιά τρεῖς εἶναι
αἱ δηλητηριάσασαι τὸν βίον μου ὀδύναι.

Συρράκον 7 Σεβρίου 1888

Κ. Δ. ΚΡΟΥΣΤΑΛΛΗΣ

Γράφει εἰς τὸ ποίημά του «Τὸ ὄρφανό»
ὅτι ὁ πατέρας του εἶναι ἔμπορος στὴ Μ. Ὀρ. ἡ
τῇ διὰ τὴν μὴ φανερὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς του
ἐργον του. Τὸ παρῶπον λοιπὸν τῶν παιδιῶν
τοῦ γερω-Κρουστάλλη ἐστρέφεται κατὰ τῆς μη-
τροῖας, διότι, ὡς και ἄλλοτε εἴπομεν, οὗτος με-
τὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του ἔχον πέντε
τέκνα, διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ ξανταναπαύσῃ
καὶ μάλιστα ἔλαβε τοιαύτην πολὺ νεαράν, ἥτις
ἤρρισε καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὸν κόσμον νέους ἀ-
πογόνους. Ὁ ποιητὴς μετὰ τὸ ἀνωτέρω ποίημα
«Τὸ ὄρφανό», ἀπεικονίζει τὴν ψυχικὴν του
κατάστασιν καὶ τὴν στάσιν τῆς μητροῖας, ἥτις
ὅτι καὶ ἂν πράξουν τὰ προγόνια, τὸ ἀποκρίνεται
εἰς ἰδιοτροσίαν, κακὴν θέλησιν καὶ οἶονε ἀν-
τιδράσιν χωρὶς ποτὲ νὰ θελήσῃ νὰ ἐξεάσῃ
τὴν πραγματικὴν κατάστασιν. Προσεχῶς θὰ
δημοσιεύσωμεν καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Γούλα ἐκ
Συρράκου πρὸς τὸν ἀδελφὸν του ποιητὴν, ἐν
ᾗ ἔγραψε (ἀρχῆς Ἰανουαρίου 1894) ὅτι ἡθελ-
νησε καὶ αὐτὸς συγχρόνως περὶ τὸν κατε-
φύγετο ἀπὸ πυρετόν. Ἡ μητροιά ἐγχοίρεν ἐν
αὐτοῖς εἰς τὸν ἐν Ἰωαννίνοις πατέρα του ὅ-
τι ὁ Γούλας ἐπασχεν ἀπὸ πολυφαγίαν. Πολυ-
φαγίαν! εἰς τὸ Συρράκο δὲν μόνον πέσας, καὶ
νερὸ ἄφθονον διόργει. Ἐνθ' ὁ ἀτυχὴς Γούλας
ἐξήγει ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν του νὰ τοῦ στείλῃ
50 δραχ. διὰ νὰ ἀγοράσῃ μιὰ κατσίκαν νὰ πύ-

νη ἄφθονον γάλα διότι τίποτε ἄλλο δὲν ἠδύ-
νατο νὰ τὸν θρέψῃ.

Ἐννοεῖται δὲ «Τὸ ὄρφανό» εἶναι ἀπὸ τὰ
πρῶτα ἀρχαῖα τοῦ ποιητοῦ τὰ ὁποῖα εἶχε γρά-
ψῃ εἰς αὐτὸ μαθητικὰ τετράδια μεταξὺ τῶν ἐ-
τῶν 1885—1888, καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἔλαβεν ἡ
δύσιν μου κατὰ τὸ 1912 διὰ τὸ πρῶτον συνε-
κένευσαν τὰ κοριώτερα καὶ σημαντικώτερα
τῶν ἐργων του καὶ τὰ ἐξέδωκεν εἰς δύο τόμους.
Διότι τότε ἐπεκράτει, παρὰ τοῖς λογίοις καὶ
κριταῖς, ἡ γνώμη ὅτι μόνον τὰ ἐξαιρετικὰ ἐρ-
γα τῶν ποιητῶν καὶ λογιγράφων ἔδου νὰ δη-
μοσιεύωνται εἰς τόμους. Ἐσχάτω, ὅμως ἡ θε-
ωρία αὕτη ἀπεσκορπίσθη. Οὕτω ἀνερευνάν-
ται καὶ δημοσιεύονται καὶ τὰ πρωτόλεια τῆς
ποιητικῆς ἐμπνεύσεως. Ἀκολουθῶν καὶ ἐγὼ
τὴν νέαν θεωρίαν παρατίθω εἰς τὴν δημοσί-
ησιν τὰ ὀλίγα τινὰ ἀνάλεκτα. Χίτρω μὲν
ἀλλὰ δὲ τούτω ἐπισημαίνεται δι' ἐνισχύσεως
ἀποκαταστάσεως ἡ καλλιτεχνικὴ περιουσία τῶν
«Ἡπειρωτικῶν Γραμμάτων».

Τὸ λυπηρὸν εἶναι δὲ εἰς καὶ τῶν νέων ἐκδο-
σιν ἀνεμίστη καὶ εἰς συνόμους τοῦ
ποιητοῦ—μετὰ τοῦ ὁποῖου ἂν ἔξῃ δὲν θὰ εἶ-
χε καμμίαν ἐπικρινὴν—καὶ ἔγραψε διαφό-
ρους περὶ τῆς ἀσυναρτήσεως καὶ ἀκόσμου.
Τὴ δουλεία εἶχε νὰ ἀναμιχθῇ εἰς ξέναν καὶ ἀκα-
τάλληλον καὶ ἀκατάληκτον δι' αὐτόν!

Γεώργιος Γαργαλιάνος

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΜΝΗΜΕΣ

I

Δὲν ἔζησα σὲ ξεγνοιασιά.
Καὶ στὰ γλαυκά τοῦ πέλαγου νησιά
δὲν πήγα καλοκαίρι.
Ἀνθούς δὲν κράτησα στὸ χέρι
νὰ μοῦ θυμίζουν τὴν χαρὰ
καὶ στ' ἀνοιτιάτικα γλυκὰ γερὰ
δὲν ἔλουσα τὸ σῶμα,
ποῦ με βαραίνει σάν τὸ χῶμα.

II

Στὸ στόμα μου δὲν ἔβαλα μιὰ
δροσερὴ ὀπώρα
καὶ στὸ μεγάλο Μάη δὲν ἔξη-
σα μιὰ ὥρα.

III

Δὲν εἶχε ἡδονὴ, δὲν εἶχε θέρη
τοῦ βίου μου ἡ ὁρμή.
Κλαίγω, ψυχὴ ποῦ μένει ἔρημη
στ' ἀρρώστου τὸ κορμί.

Κλαίγω, ψυχὴ ποῦ γράφει
τὴ μνήμη τὴν πικρὴ.
Τὸ δαίλι δὲν ὁ ἥλιος βάφει,
ἀναστενάζουν οἱ νεκροί.

IV

Μνήμη πικρὴ θὰ μείνω
σ' ἓνα κομμάτι γῆ.
Τραγοῦδι μου σ' ἀφήνω
στὴν ἀναστρεφόμενη.

ΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΑΣ

ΔΗΜ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

“Ἡ ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ,”

ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Καὶ ἀκολουθοῦν οἱ πίνακες τῶν
θεῶν. Κυρίως τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Πα-
ναγίας. Ὅπως, διαβάζοντας τὴν Βί-
βλο, ἀντιλαμβάνομαστε τὸν μεγάλον
ἀγῶνα μεταξὺ Θεοῦ καὶ δαιμόνων,
χωρὶς νὰ γίνεταί ἐκεῖ μέσα ἀρκετὸς
λόγος, ἔτσι κι ἐδῶ βρισκόμαστε στὸν
θλιβερό ἐπιλογὸν τοῦ ἀγῶνος, ποῦ ἔ-
χει γίνῃ καὶ ἔχει κριθεῖ. Ἡ Ἀθηνᾶ εἴ-
ναι διωγμένη. Σάν τὸν υἱὸν τοῦ ἀν-
θρώπου «οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν
κλίνει». Κάποιαν νύχτα χτυπάει τὴ
θύρα τοῦ Λόγιου Πρόκλου, τοῦ τελευ-
ταίου νεοπλατωνικοῦ φιλόσοφου. Στὸ
ταπεινὸν κελλί του τὴ δέχεται ὁ φιλό-
σοφος καὶ τὴν αὐγὴν

«ἀχνὺς ἡ θεὰ καὶ πάει».

Μόνον ποῦ πρόλαβε νὰ διηγηθῇ στὸν
πιστὸν ὁπαδὸν τῆς, τὸ πῶς τὴν ἐνίκη-
σε μιὰ ξένη.

«Πῶς ἄλλαξε! Πῶς τράνεψε! Πῶς
πῆρε τὴ θωριά μου,
τόνομα, τὸν ἀέρα μου καὶ ὅλη τὴ
λεβεντιά μου!»

Ἡ θεοῖς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἡ μορ-
φή τῆς χαρακτηρισμένη σὲ προηγού-
μενους λόγους δὲν κατέχει πολὺν τό-
πο ἐδῶ. Σάν κυρίαρχη στὸν ἀγῶνα,
κυρίαρχη καὶ στὴ σκέψιν τοῦ ποιητῆ
ἡ Παναγία.

Δὲν εἶναι μόνον νικήτρια τῆς Ἀθη-
νᾶς. Σὲ κάθε τόπο ποῦ πέρασε καὶ
τῆς κάθε θεᾶς ποῦ ἐνίκησε καὶ κα-
τάργησε τὴ λατρεῖαν τῆς, ἐπῆρε τὴ
θέσιν τῆς καὶ τὴν ἰδιαίτερὴ τῆς λα-
τρεῖαν.

Ἡ Χριστιανικὴ θεολογία δὲν ἔθεο-

*) Συνέχεια καὶ τέλος

ποίησε, οὔτε μποροῦσε, μονοθεϊστικὴ
καὶ μυστηριακὰ τριαδικὴ καθώσῃταν
νὰ θεοποιήσῃ τὴν Παναγίαν. Ὁ λαὸς
ὅμως ποῦ δύσκολα ἀποχώρησε στὸ
λατρευτικὸ ἰδίως μέρος καὶ δύσκολα
ἀποξενώθηκε ἀπὸ τοὺς Θεοὺς του,
πολλὰ πράγματα τῆς εἰδωλολατρεί-
ας τὰ πέρασε καὶ τὰ λατρεψε με-
τὰ τοὺς τύπους τῆς νέας θρησκείας.
Στὴ θέσιν τοῦ Ἑρμῆ καὶ τοῦ Ἀπόλ-
λωνος ἔβαλε τὸν Γαβριὴλ καὶ τὸν Μι-
χαήλ, ἡ σὴν θέσιν τῶν δαιμόνων καὶ
τῶν ἡρώων, τῶν θεαινῶν καὶ τῶν ἡ-
ρωίδων, τοὺς ἀγίους καὶ τοὺς ὁσι-
ους, τίς ἄγιες καὶ τίς ὁσίες τῆς νέας
θρησκείας. Καὶ προπάντων λατρεψε
τὴν μητέρα τοῦ Χριστοῦ ξεχωριστά
καὶ τῆς ἀπέδωκε χίλιους δυὸ τιμητι-
κοὺς τίτλους, ποῦ ἄλλοτε τοὺς ἔδι-
νε στὴν Ἡρὰ ἢ στὴν Ἀρτεμῖν, στὴν
Ἀθηνᾶ ἢ στὴν Ἑστία.

Τὴν ὠνόμασε μεγαλόχαρη, παρα-
μυθία, ἐλεοδσα, γοργοεπήκοον, γλυ-
κοφιλοῦσαν κλπ. κλπ. Ἡ λατρεῖα
τῆς καὶ ἡ τιμητικὴ θέσιν, ποῦ πῆρε
στὸν Χριστιανικὸν κόσμον, εἶναι τόσο
μεγάλῃ, ὥστε ὁ Χριστιανικὸς κόσμος
ὁλόκληρος, ὀχι μόνον ὁ Ἑλληνικὸς,
να καταστήσῃ σάν εἰδωλολατρικὸς
πρὸς τὴν λατρεῖαν τῆς. Αὕτη εἶναι ποῦ
ἐλεεῖ, αὕτη εἶναι ποῦ παρηγορεῖ, αὕ-
τη εἶναι ποῦ ρίχνει τὴ σκιά τῆς χά-
ριτος σὲ φυλακισμένους, σὲ ναυα-
γούς, σὲ ἀρρώστους, σὲ κινδυνεύον-

1) Ὁ Μιχαήλ ποῦ παίρνει τίς ψυχὰς ἀντι-
κατέστησε τὸν ψυχοπομπὸν Ἑρμῆ καὶ ὁ Γα-
βριὴλ ποῦ μάχεται στὴν «ἀποκόλωση» ἐναν-
τίον τοῦ Δράκοντος ἀντικατέστησε τὸν Ἀ-
πόλλωνα, τὸν φονέα τοῦ Πύθωνος, τὸν ἐκα-
τηβέλετον τοξότην.

τας. Ἀντικατέστησε στὰ ἔργα τους τὰ σχετικά μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὅλες τίς ἀρχαῖες μεγάλες θεές! Καὶ ἀκόμα εἶναι ἡ πονεμένη τοῦ νέου θρησκευτικοῦ κόσμου—κάτι ποὺ δὲν ὑπῆρχε στὸ Ἀρχαῖο Πάνθεο, ἔξω ἀπὸ τὸ φυσικὸ πένθος τῆς Δῆμητρας γιὰ τὴν Περσεφόνη.

Οὐτε ἡ τέχνη ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὴν γενικὴν ἀφυσίωση τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου πρὸς τὴν Παναγία. Ἡ τέχνη ἄλλως τε πᾶν ἀντίπαλος πρὸς τὴν ἰδέαν καὶ τὴν ἀλήθειαν ποὺ βρίσκουν τὴν ἐνσάρκωσή τους καὶ τὴν ἔκφρασή τους στὴ ζωὴ παρὰ στὴν ἀφηρημένη σκέψη τοῦ σοφοῦ, πλησιάζει πρὸς τὴν ζωντανὴν πραγματικότητα, παρὰ πρὸς τὸ ἀφηρημένο ὄνειρο τοῦ μοναχικοῦ ἀνθρώπου. Τόσο ἡ ζωγραφικὴ, ὅσο καὶ ἡ ποίηση συμφωνοῦν μὲ τὴν μυστικὴ πάθη διάθεση τῶν πιστῶν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δίνουν στὴν Παναγία ὅλα ἐκεῖνα τὰ χαρακτηριστικά, ποὺ τὴν προσεγγίζουν πρὸς τὴν Θεότητα.

Ἡ Ζωγραφικὴ τὴν ἐξωγράφησε μέσα στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ ὡς «πλάτυτέραν τῶν οὐρανῶν» καὶ ἡ ἐκκλησία δὲν ὀρνήθηκε τὸν τέτοιο χαρακτηρισμὸ τῆς δικαιολογώντας τὸ πρᾶγμα, ὅτι ζωγραφίζεται καὶ λέγεται ἔτσι, γιατί ἐχώρεσε στοὺς κόλπους τῆς τὸν ὑπέρτερον τῶν οὐρανῶν καὶ τὸν δημιουργὸν τους. Ὁ λαὸς ὅμως δὲν τὸ παραδέχονταν ἔτσι. Ὁ λαὸς ἐπίσης ποὺ τὴν ἐλάτρευε ὡς στρατηλάτισσα, σχεδὸν εἶχε ἀντικαταστήσει μὲ τὴν Παναγία τὴν πολεμικὴν Ἀθηνᾶ. Κι ὅταν ὁ ὕμνωδός τοῦ ἐγκώμιου τὴν ἐχαρακτήριζε ὡς «πύρινον στῆλον» εἶχε πρὸς τὸν πόλιν καὶ τὸ πανθεϊστικὸ ὅτι τοῦ, παρὰ τὴν Παρθένον τῆς Γαλιλαίας ποὺ ἔφερε ταπεινά καὶ σεμνὰ τὴν στάμνα τῆς στὸν ὄμο ἀπὸ τὴ βρύση. Ἡ ἐκκλησία δὲν ἀρνήθηκεν οὐτε αὐτοὺς τοὺς ὕμνους, ἴσως γιατί δὲν μπόρεσε ν' ἀντιδράσει. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε ὅτι πολλοὶ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνδρεῖας, ἦσαν ποτισμέ-

νοι μὲ τὰ νάματα τῆς Νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ θεληματικὰ καὶ συνειδητὰ ἐλάτρευαν ἴσως στὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας τὴν Παγκόσμια ψυχὴ, «τὴν ὑψηλότεραν τῶν οὐρανῶν». Αὐτὸ βέβαια δὲν φαίνεται ποθεν ἀγρᾶμμένο στὰ ἐπίσημα βιβλία τῆς ἐκκλησίας· κι ἂν γράφτηκε ποθεν, ἡ μανία τῶν Ὀρθοδόξων κατὰ τῶν αἰρετικῶν θὰ τὸ ἐξαφάνισε κατὰ τοὺς χρόνους τῶν θεολογικῶν συζητήσεων μαζί μὲ τόσα ἄλλα σπουδαιότατα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ βιβλία. Μένουν ὅμως ἡ λατρεία, ἡ εἰκονογραφία καὶ ἡ ποίηση, γιὰ νὰ μᾶς δείξουν καθαρά πῶς ἐνοιῶσαν τὴ χάρη τῆς Παναγίας καὶ πῶς τὴν νοιώθει ἀκόμα καὶ σήμερα ὁ Χριστιανικὸς κόσμος, ἀπὸ τὴ στιγμή, λέγει ὁ ποιητής.

ποὺ γύριζε ἀπὸ τὴν πηγὴ μὲ τὸ σταμνὶ δροσάτη
στὴ χώρα ποὺ ὅλα εἶν' ἡμερα καὶ
λαγγεμένα εἶν' ὅλα,
καὶ ξαγναντεύεις τὸ θαβώρ σὰ
στῆθος μιᾶς γυναῖκας,
ὡς τὴ στιγμή ποὺ ἀσύγκριτη ση-
κώθηκε πρὸς πᾶν
ἀπὸ τὸν ἔβδομο οὐρανὸ καὶ στὴν
ὑπερουσία
Τριάδα ἀγνάντια στάθηκε, σὰ νὰ
τὴν ἀψηφοῖσε,
θυμίατισμένη, λατρευτὴ, χιλοῦμνο-
λογημένη
βασιλίσσα στὰ χερουβείμ, φωτὸ
πηγὴ τοῦ κόσμου.

Ὁ στίχος τοῦ ποιητῆ τῆς «Φλογέρας» γίνεται ἀντίπαλος αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων, καὶ ἐπαναλαμβάνει ὅλα τὰ ἐγκώμια καὶ ὅλους τοὺς ὕμνους γὰρ τοὺς χαρακτηρισμοὺς πρὸς τὴν Παναγία—Θεότητα, κυρίαρχη τῶν οὐρανῶν, ψηλότερη ἀπὸ κείνους, στήριγμα τῆς γῆς καὶ σκέπη τῶν κατατρεγμένων. Ὁ ἴδιος στὸ συγκεκριμένον σημείωμά του λέγει ὅτι εἶναι «ὑμνολογικὸ ἀράδιασμα τῆς χάρης τῆς Παναγίας μὲ ὅλα τὰ ὀνόματα τὰ ἀ-

ποθεωτικά». Μὲ τὴ φράση τοῦ αὐτοῦ μᾶς βεβαιώνει ὁ ποιητὴς ὅτι ἀντιλαμβάνεται, πῶς τὰ ἐπίθετα αὐτὰ τῆς δίνουν ἓνα χαρακτήρα ἀποθεωτικό. Καὶ δὲν τὰ ἀρνεῖται καὶ δὲν τὰ καταδικάζει, ἀλλὰ τὰ δέχεται καὶ προθυμοποιεῖται νὰ τ' ἀναφέρει ὅλα μὲ τὴ σειρά γιὰ τὴν ἀντιλαμβάνεται, πῶς ἐκεῖνη ποὺ ἔδωξε ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς τὴν Ἀθηνᾶ, ἐκεῖνη ποὺ ἀντικατέστησε τίς ἀρχαῖες θεοειδῆς, ἡ «χάρις» αὐτὴ, ἐπῆρε στὴ θρησκευτικὴ φαντασία τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅχι στὸ φιλοσοφικὸ κελλὶ τοῦ σοφοῦ ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς θεότητος. Ἔτσι τὴν ἀντιλαμβάνεται ἡ ἐπική του λύρα, ποὺ τραγουδάει τὰ περασμένα καὶ τὰ σημερινά, «ποὺ ξαναδίνει νόημα σ' ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν καταντήσῃ ἀκατανόητα», ἡ λύρα ἡ ἐρμηνευτικὴ μιᾶς μεγάλης καὶ πολὺ σημαντικῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Νὰ ἡ ἐπικὴ σύγκρουση ποὺ δικαιολογεῖ τὸ ἔπος. Καὶ πάρα πέρα ἡ τραγικὴ συνέπεια τῆς νίκης, ποὺ τὴν ἔφερε ἐξ ἀνάγκης ὁ χρόνος. Ἡ ἐπιστῆμη ἔρχεται πέρα πίσω, ποὺ καταργεῖ τὰ εἰδωλά. Ὁ πλάστης, ποὺ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ὅλους τοὺς θεοὺς, διαρκῶς δημιουργεῖ καὶ φθείρει. Παρηγορητικὸς μόνον μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὁ δυνητικὸς λόγος τοῦ Βουλγαροκτόνου.

Μὰ ἐσύ τοῦ τώρα δέσποινα, μπορεῖ
τοῦ πάντα ἀφέντρα.

Ἀλλὰ ὁ ποιητὴς θέλει νὰ ὁλοκληρώσῃ τὸν κύκλο τῶν ἰδεῶν, ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν στοχαστικὴ καὶ μυστικὴ πάθη ἐνατένισι τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῶν νεωτέρων θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων, τῶν μύθων καὶ τῶν δοξασίων. Ἡ ἀρχαία λατρεία, ἡ νέα λατρεία, ἡ διαδοχὴ τῆς ἐπιστήμης καὶ τέλος ἡ νομοτέλεια σὲ τὴν ὁποία ὑπακούει ὁλόκληρος ὁ κόσμος, —ἀνθρώποι, δαίμονες, θεοί, —κρυμμένη ἀφανής, ἀσύλληπτη, πλάθει καὶ ξαναπλάθει τοὺς κόσμους. Κι ἔτσι ὁ ἀνθρώπος θὰ λατρεύει πάντα κάποιον

ὑψιστο, θὰ παραδέχεται καὶ θὰ λατρεύει τίς θεῖες δυνάμεις καὶ θ' ἀγωνίζεται στὴ γῇ γιὰ μιὰ δικαιοσύνη, ποὺ δὲν θὰ μπορεῖ νὰ τὴν βρεῖ, ἂν δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὴν ἐπιβάλλει. Αὐτὴ εἶναι, συγκεκριμένως, ἡ φιλοσοφικὴ καὶ μυστικιστικὴ διδασχὴ τῆς «Φλογέρας τοῦ βασιλιᾶ», ποὺ περιέχεται στοὺς τελευταίους λόγους τῆς.

Χυνότ' ὥρα, μαγιάπριλα, χειμῶνες,
καλοκαίρια
οἱ ὧρες πάντα οἱ γνωστικὲς τὰ
φέρνουν καὶ τὰ παίρνουν
καὶ ρυθμισμένα τὰ μοιράζονται
καὶ τὰ ξαναφέρνουν
καὶ στῆς ψυχῆς τ' ἀπόβαθα καὶ
στὰ πλατεῖα τῆς πλάσης.

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ συμπληρώνεται καὶ ἐπεξηγεῖται ὁ ἀφορισμὸς «στὰ πάντα γυρισμός τῶν πάντων». Καὶ εἶναι τὰ λόγια αὐτὰ ἔμμεση ἀναδίπλωση τῆς ἐννοίας τοῦ τελευταίου πανθεϊστικοῦ σονέτου τῶν «πατρίδων», διότι ὁ ποιητὴς δείχνεται σύμφωνος μὲ τὴν πυθαγορικὴν περὶ φύσεως καὶ περὶ ψυχῆς θεωρίαν.

Θὰ μπορούσαμε νὰ τελειώσουμε ἔδω, ἂν δὲν εἶχαμε ἀφήσει γιὰ τὸ τέλος τὰ ὅσα γράφει ὁ ποιητὴς γιὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς τόπους, ποὺ ἔδωκαν στὸν αὐτοκράτορα τοὺς ἀνδρείους καβαλλαροῦς τοῦ καὶ τοὺς πεζοὺς τοῦ. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔχουν καινούρια ὀνόματα, τὰ παλαιὰ εἶναι ξεχασμένα. Ἀλλὰ ἡ μοῖσα ἡ ἐπικὴ ποῦναι «τῆς μοῖρας ἀντίπαλος, τῆς ἱστορίας κράτης» σάλπιζει τὰ δικαιώματα τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, νὰ γραφοῦν στὰ ἐπίσημα βιβλία καὶ νὰ γίνουν γνωστά, γιατί ἀντιπροσωπεύουν αὐτὴ τὴ μοῖρα καὶ σὺτὴ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου. Καὶ ὅχι μόνον τὰ ὀνόματα, ποὺ εἶναι γνωστά στὴν ἐποχὴ τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα, ποὺ μέλλουν νὰ πάρουν ἀργότερα, πόλεις, ἐπαρχίες, ποταμοὶ καὶ βουνὰ τὰ ἐμφανίζει μὲ σχῆμα πρωτότερο στὰ 1018. Δὲν φοβᾶται ὁ ποιητὴς μήπως τὰ ξενόηχα αὐτὰ

τοπωνύμια ἀλλάξουν τὸν χαρακτήρα τοῦ τόπου, ποὺ μένει πάντα Ἑλληνικός καὶ μὲ ὅλες τίς ἐπιδρομὲς καὶ μὲ ὅλες τίς καταστροφές ἢ τίς κατακτήσεις. Μιὰ πρὸς μιὰ, ἐπίσης, ἀναφέρονται οἱ ὁμάδες τῶν μαχητῶν τοῦ Βουλγαροκτόνου ποὺ προέρχονται ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς «Ρωμανίας». Ἀκρίτες τῆς Ἀνατολῆς καὶ καβαλλάρεοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν θεμάτων. Ἀναφέρονται ἀκόμα καὶ μισθοφόροι Βάραγγοι ποὺ ἦρθαν ἀπὸ μακρὰ καὶ ἄλλοι ποὺ κατάγονται ἀπὸ τὴν πολὺ μακρυνὴν Ἰσλανδία. Ἀγῆς φυλὲς καὶ γλώσσες ἀνακατεύονται σὲ νικηφόρο στρατὸ ποὺ διαβαίνει νὰ προσκυνήσει τὴ χάρη τῆς Παναγίας στὴν Ἀκρόπολη.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, καὶ τοὺς διαφόρους Ἑλληνικοὺς λαοὺς χαρακτηρίζει σύμφωνα μὲ ἱστορικὰ περιστατικὰ ποὺ συνέβησαν ἀργότερα. Ἀναφέρονται τὰ Γιάννινα, ποὺ δὲν εἶναι βεβαιωμένα, ἀνὸς πῆρχαν στὰ 1018 καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἐπαίξαν τότε κανένα σημαντικό ρόλο στὴν ἱστορία τῆς Ἠπείρου. Ἀναφέρει τὴ Λευκάδα ποὺ ξέρει ἀπ' ὀρμιοτολοῦς, ἐνῶ οἱ ἄρματολοι ἐμφανίστηκαν στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας.

Γενικῶς ὁ Παλαμῆς γράφει τὸν κατάλογο τῶν στρατευμάτων καὶ ἀπαριθμεῖ τοὺς Ἑλληνικοὺς τόπους χαρακτηρίζοντας ἀκριβῶς τὴν ἱστορία τοῦ καθενὸς ἀπὸ μιὰ χρονολογικὴ σκοπιὰ μεταγενέστερη βλέποντας τὰ γεγονότα. Ὁ κατάλογος αὐτὸς ἔχει τὴν ἀντιστοιχία τοῦ μὲ τὸν κατάλογό τῶν πλοίων στὴν Ἰλιάδα· ἀλλ' ὁ κατάλογος ἐκεῖνος συμπληρώθηκε ἀπ' τοὺς ραψωδοὺς ποὺ πρόσθεσαν μεταγενέστερα καὶ πόλεις ποὺ ἤθελαν νὰ τιμήσουν, χωρὶς κανέναν ἄλλον ἰδιαίτερο λόγο. Ὁ ποιητὴς ὅμως τῆς «Φλογέρας» ἐνδιαφέρεται πολὺ νὰ μᾶς δείξει ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Ἕλληνες μᾶς κάπως μεταγενέστερης ἐποχῆς. Κυρίως ποιοὶ εἶναι οἱ Νεοέλληνες.

Αὐτοὺς κυρίως θέλει νὰ μᾶς δείξει ὁ ποιητὴς. Μὲ χρονικὴ σκοπιὰ μετακινούμενη ἀπὸ τὰ 1018 ἕως τὰ νεότερα χρόνια ὁ ποιητὴς ρίχνει ἓνα ἐξεταστικὸ βλέμμα στὴ νέα Ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ προσπαθεῖ νὰ βρεῖ τὴν προέλευσίν της. Βλέπει στὴν Ἀνατολὴ πολλοὺς Ἕλληνες στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἄλλους σκόρπιους στὰ βάθη τῆς Καππαδοκίας, ἀνακατεμένους μὲ τοὺς Τοῦρκους. Ξέρει ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἀκριτικοῦ κόκλου καὶ ἀπὸ τὰ Βυζαντινὰ χρονικά τὴν ἱστορία τῶν ἐξωμοσίων πότε τῶν Μωαμεθανῶν σὲ Χριστιανοὺς καὶ πότε τῶν Χριστιανῶν σὲ Μωαμεθανοὺς. Μωαμεθανοὶ σὲ Χριστιανοὺς δὲν συνέβη ν' ἀλλάξουν μετὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ κυριαρχία τοῦ Μουσουλμανικοῦ στοιχείου. Προηγούμενως ὅμως συνέβαινε. Αὐτὸς ὁ Βασίλειος Αἰ γενεῆς Ἀκρίτας εἶναι γιὸς ἐξωμότη Σαρακηνοῦ. Τοῦρκοι βέβαια δὲν ὑπῆρχαν τότε ἀλλὰ μὲ σχῆμα πρωθυστερο ὀνομάζει ὁ ποιητὴς Τοῦρκους γενικά τοὺς Μωαμεθανοὺς. Ἐξωμοσίες Μουσουλμάνων ἔχουμε ἐπίσης στὴν Κρήτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Φωκά.

Στὴ χερσονήσο τοῦ Αἴμου πάλι διακρίνει ὁ ποιητὴς τὴν ἀθρόα καθοδοτῶν Σλαβῶν ποὺ ἔχουν ἢ ἀφομοιωθῇ ἢ συγκρατηθῇ στὰ βορειότερα μέρη τῆς χερσονήσου. Διακρίνει τοὺς Βλάχους, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἱστορία δὲν εἶπε ἐκὼμῃ τὴν τελευταία λέξη. Ἡ πρὸ πρόσφατη ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἐκλατινισμένους γλωσσικά Μακεδόνες καὶ Ἠπειρώτες, ὅπως ἐρμηνεύει τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ πρόβλημα ὁ κ. Κεραμόπουλος. Ἐπειτα διακρίνει τὴν ἐπίσημο λατινικὸν χαρακτήρα τῆς Διοικήσεως ποὺ ἐπιμένει μέσα σὲν Ἑλληνικὸ κόσμῳ νὰ παραμένει λατινικὸς γιὰ λόγους ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ διεθνούς γοήτρου. Ἐνὰς δηλ. παράξενος διοικητικὸς γασμοδλος τῆς γῆς αὐτῆς. Ὅλ' αὐτὰ τὰ βλέπει, τὰ προσέχει ὁ ποιητὴς καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ

νέα Ἑλληνικὴ φυλὴ ποὺ δημιουργήθηκε γύρω ἀπὸ τὰ 1000 μ. χ. στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στὴν πνευματικὴ παράδοση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶναι Ἑλληνικὴ στὴ γλῶσσα, στὰ ἥθη, στὴν ὁρθόδοξη πίστη, σὲν πολιτισμὸ, στὴν ἐνιαυτέθνη συνείδηση. Αὐτὴ ἡ φυλὴ ἔχασε πολλὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῆς σταβάθης τῆς Ἀνατολῆς ἢ στὰ μακρυνὰ μέρη τῆς Δύσεως. Τὴν ἔχουν φυράνει οἱ καιροί. Δέχτηκε ἀκόμα αἷμα ξενικὸ, πὺν τὸ ἀφομοίωσε καὶ τόκαμε δικό της. Τὸ δέντρο τῆς φυλῆς χτυπήθηκε ἀπὸ τὸν καιρὸ καὶ ἀπ' τοὺς ἀνέμους τῶν ξενικῶν ἐπιδράσεων, ἀλλὰ πῆρε μὲν ἄβλαστο. Καὶ μὲ ἀντικειμενικότητα Ἑλληνικὴ γράφει.

Κι' ἄλλοι ἀπὸ τὰ γγίχτα βουνὰ καὶ ἀπ' τὰ κλεισμένα κάστρα τὴν πατρικὴ κληρονομία κρατᾶν ἀψεύτιστη, ὅσο κι' ἂν τὴν φυράναν οἱ καιροί· καὶ ἄλλους παιδιὰ τῆς χώρας τῶν ἀνοιχτῶ καμπων κορμιὰ, ζῆ μιὰ ζωὴ ἀπὸ ξένο φύσημα πρωτοσιάλαχτη, πρωτοζωντανεμένη, πνοὴ λατῖνα, βλάχισσα καὶ ἀπάνω ἀπ' ὅλα σλάβα. Μὰ ἢ ρωμιογέννητοι, ἢ ρωμιοί, ἢ τουρκόσποροι, μιὰ πίστη, καὶ γλῶσσα μιὰ καὶ ἰδέα μιὰ καὶ μιὰ ψυχὴ, ἓνα Γένος. Κοπιήματα, ἀνεμορριπές, κλαδέματα, πλημύρες, στηλῶσανε ἢ λυγίσανε τὸ δέντρο δὲν τ' ἀλλάξαν!

Νομίζω ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὸν πυρῆνα τοῦ ἐπους. Γράφοντας τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλῆα» ὁ Παλαμῆς τὸ γένος εἶχε ὅψι, τίς περιπέτειές του καὶ τὸ καταστάλαγμα του. Γύρω ἀπὸ τίς τύχες καὶ ἀπὸ

1. Μὴν δὲν κάνει λόγο γιὰ τοὺς Ἀρβανίτες, ποὺ κατέβηκαν ἀργότερα καὶ δὲν μπόρεσαν μὲ καλὸν τρόπο νὰ συνδεθοῦν μὲ τὴν χρονολογία τοῦ 1018.

τίς ταλαιπωρίες του, περιπλέκονται καὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων οἱ ἱστορίες. Αὐτοῦ τοῦ γένους τὴν ψυχὴ προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσει στοὺς δώδεκα λόγους τοῦ ποιήματος. Καὶ αὐτοῦ τοῦ γένους ἐπιγραμμιακὰ ἐθνολογικὸν χαρακτηρισμὸ ἀποτελοῦν οἱ παρχιπάνω στίχοι. Τὰ ἐθνη μοιρῶν δέχονται ξενικὲς ἐπιδράσεις, καὶ δὲν ὑπάρχει ἔθνος ποὺ νὰ εἶναι τελείως αἰμῆς ἀπὸ τὴν παλῆν ἐποχὴ Ἰσάμε σήμερα. Τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος δέχτηκε καὶ αὐτὸ τίς ἐπιδράσεις του, ἀλλ' ἴσως λιγώτερο ἀπὸ πολλῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Καὶ ἐνῶ ἄλλων ἐθνῶν οἱ ξενικὲς ἐπιδράσεις ὑπῆρχαν τέτοιες, ὥστε νὰ τοὺς ἀλλάξουν τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτήρα, τὴ γλῶσσα τοὺς ἢ καὶ αὐτὴ τὴν ψυχὴ συνθέσῃ τοὺς ἀκόμα, δηλ. νὰ τὰ ἐκφυλίσουν, δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ νὰ θυμίζει τὴν ξενικὴ ἐπίδραση στὴ διαμόρφωση τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ νεοέλληνα. Ἐλάχιστοι ἐτεροδῶδοι στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ λίγοι τουρκόγλωσσοι τοῦ Πόντου, ποὺ ἔχουν ἐπιστρέψει σήμερα καὶ αὐτοὶ στὴν ἐθνικὴ τους γλῶσσαν εἶναι τὰ πρὸ σημάδια ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν Φράγκων καὶ τῶν Τοῦρκων. Γιὰ σλαβικὴ ἐπίδραση δὲν γίνεται πιά ζήτημα σήμερα· τὸ «ἀπάνω ἀπ' ὅλα σλάβα» τοῦ Παλαμικοῦ στίχου, δηλ. σλαβικὴ πνοή, σλαβικὴ ἐπίδραση, ἀναφέρεται στὴ γνωστὴ θεωρία τοῦ Φαλμεράιερ, ποὺ ξένοι καὶ δικοὶ μας τὴν ἀντέκρουσαν ὡς ἀστήρικτη στοὺς κυριώτερους ἀποδεικτικοὺς λόγους της. Οἱ λίγοι καὶ σποραδικὰ ἐγκατεστημένοι Σλάβοι στὰ Ἑλληνικά μέρη καὶ ἰδίως στὴν Πελοπόννησο δὲν ἀντεξάν σὲν ἐπιβλητικὸν Ἑλληνισμό, ποὺ ἀνθοῦσεν ὁλόγυρά τους. Μένουν ἀκόμα βέβαια μερικὰ τοπωνύμια σλαβικά καὶ ἰδίως ὀνόματα καὶ ἐπωνύμια λατινικά ποὺ μᾶς ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Ἀλλ' αὐτὰ ἔχουν πολιτογραφηθεῖ στὴν ἐπίσημὴ γλῶσσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου, ὥστε νὰ θεωροῦνται

σάν Βυζαντινά Ἑλληνικά.¹ Οἱ Βλάχοι ποὺ παρουσιάζονται δίγλωσσοι δὲν ξέρουμε ἂν εἶναι οἱ δίγλωσσοι Ἑπειρώτες τοῦ Στράβωνος,² ἂν ὁ ὅρος δὲν σημαίνει δυὸ διαλέκτους τῆς ἴδιας γλώσσας. Τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμά τους, ἡ στολή τους, οἱ παραδόσεις τους εἶναι Ἑλληνικές. Ἡ ἐπίσημη στολή τῶν ἀντρῶν—ἰδίως τοῦ Μετσόβου— ἴσως ἔχει κάποιαν ὁμοιότητα μετὰ τὴ στολή τοῦ Ρωμαίου στρατιώτη, ὅποτε δικαιολογεῖται ἀκόμα περισσότερο ἡ γνώμη τοῦ κ. Κεραμοπούλου, ὅτι προέρχονται οἱ Βλάχοι ἀπὸ στρατολογημένους Μακεδόνες καὶ Ἑπειρώτες στὸ Ρωμαϊκὸ στρατὸ.³

Ἀλλ' ὅποια κι ἂν θέλει νὰ εἶναι ἡ τελικὴ γνώμη τῆς ἱστορίας, σήμερα τὸ ζήτημα παρουσιάζεται ὅπως τὸ χαρακτηρίσαμε παραπάνω. Πρόκειται δηλ. γιὰ ἓνα ἰδιαίτερο ἔθνος, τὸ νεοελληνικόν, ποὺ δέχτηκε διάφορες φυλετικὰς ἐπιδράσεις, ὅπως συνέβηκε παντοῦ, ἀλλὰ προέρχεται καὶ εἶναι κατ' οὐσίαν ἀπομεινάρει τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς φυλῆς, ποὺ

εἶχεν ἐπικρατήσει στὴν ἀρχαιότητα πολυάνθρωπη καὶ πρωτοπόρος τοῦ πολιτισμοῦ σ' ὁλόκληρὴ τὴν κεντρικὴ καὶ ἀνατολικὴ Μεσόγειο.

Αὐτῆς τῆς φυλῆς, ὅπως σχηματίστηκε, ἔπειτα ἀπὸ τὶς διάφορες ἐπιδράσεις καὶ ἐπιμειξίες, τραγουδεῖ τὸν ἡρώϊκὸ χαρκτηῖρα καὶ τὸν ἐξελικτικὸ πολιτισμὸ τῆς ὁ Πηλαυδῆς μέσα στοὺς ἡρώϊκους δεκαπεντασύλλαβους τῆς «Φλογέρας» ἀποκαλύπτοντάς τῃ τὴ βαρεῖα κληρονομία τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀθάνατη αἴγλη τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ⁴, ποὺ παραμένει καὶ σήμερα ἀκόμα πρότυπο στίς κύριες γραμμές του. Τὸν πολιτιστικὸ δαυλὸ αὐτῆς τῆς φυλῆς τὸν κράτησε ἀναμείνον ὁ ποιητὴς ἀφοῦ τὸν ἔκαμε νὰ ξεπετάξει νέες ἔντονες φλόγες μετὰ τοὺς φλογερούς του στίχους, καὶ μᾶς τὸν παραδίνει σάν ἱερὴ παρακαταθήκη βροντοσαλπίζοντας :

«Ἡ Ἀθήνῃα ζαφειρὸ πετραστῆς γῆς τὸ διαχτυλίδι.»

ΔΗΜ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

1) Ὅπως π.χ. τὰ ἑπειρωτικὰ ἐπώνυμα Κονένης, Μέρτης, Βρανᾶς, Δρούγκας κλπ.

2) Στράβωνος, Ἑπειρωτικὰ

3) Σ' ἓνα δημοτικὸ τραγούδι τοῦ χάρος (συλλογὴ Ν. Πολίτου σελ. 244) ὁ χάρος ὀνομάζεται Ἀντρεϊόβλαχος, ὅπου τὸ βλάχος παίρνει τὴ σημασίαν «ἀνδρείος πολεμιστῆς», γιὰτὶ πάντα ὁ χάρος σάν σκληρὸς πολεμιστῆς χαρακτηρίζεται καὶ ὄχι σάν ἀξέστος βοσκός.

4) Μόνο μιὰ φορὰ μιλώντας γιὰ τὴ θυσία τοῦ Λεωνίδα στὶς Θερμοπύλες ὁ Παλιμᾶς μιλάει ἐπαινετικὰ γιὰ τὴ Σπάρτη :

Ἦρως ὑψώθη μεγαλομάρτης.
Γιὰ κείνον ἔγρουφες ἱστορεῖα
τ' ὄνομα ἀθάνατο καὶ τῆς Σπάρτης
πλάϊ στῆς Ἀθήνας τὴν πολιτεία.

(Περσέματα καὶ χαιρετισμοὶ σελ. 201)

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τὶ νᾶγινε ἡ ξανθεῖα Παρθένα
μέ τᾶρωμά της τό λεπτό ;
Δὲν εἶναι ποὺ νὰ τὴν ξεχάσω
μήτε στιγμὴ, μήτε λεπτό.

Τὶ νᾶγινε ἡ καρδιά ἐκείνη
ποῦχεν ἀκέρηο θησαυρὸ
μιὰ καλωσύνη, μιὰ σεμνότη
καὶ ποὺ ποτὲ πιά δὲ θὰ βρῶ.

Κι ὅμως κάτι ἔχει ἐντὸς μου μείνει
σάν ἀπὸ μάτια γαλανὰ
σάν καλωσύνη, σὰ σεμνότη
καὶ σάν τραγούδι ποὺ πονεῖ.

ΝΙΚΟΣ ΛΕΒΕΤΣΟΣ

ΑἰΠΟΛΟΣ Ἡ ΑΜΑΡΥΛΛΙΣ Ἡ ΚΩΜΑΣΤΗΣ

Γιὰ τὴν Ἀμαρυλλίδα μου θὰ βγῶ νὰ πῶ τραγούδι
κ' οἱ γίδες βόσκουν στὴν πλαγιά, κι ὁ Τίτυρος τίς σέρνει.
Τίτυρε μ' ἀδερφοποιτέ, βόσκα μου ἐσὺ τίς γίδες,
καὶ κεῖ στὴ βρύση, Τίτυρε, σαλάγα τες, καὶ πάντα
τὸ νοῦ σου ἀπὸ τὸ Λιβυκόν, βαρβάτο, μὴ σὲ ρίξει.

Ὡ θεῖα Ἀμαρυλλίδα μου, γιὰτὶ ὤξω πιά δὲ γέρνεις,
γλυκεῖά μου, τοῦ ἔρωτός σου ν' ἀποκριθεῖς δυὸ λόγια ;
Μὴ μὲ μισεῖς ; Γιὰ φαίνομαι μπροστά σου ἀσκημομούρης,
νεράϊδα, καὶ τραγόγενος ; καὶ θεὸς νὰ μὲ κρεμάσεις.
Νά ! Δέκα μῆλα σοῦχω δῶ, π' ἀπέκει τάχω σώσει
ποῦ ἐσὺ νὰ σώνω μ' ἔβανες, κι ἄλλα ταχιά σοῦ φέρνω.
Μα δὲς τὴ μαύρη μου ἀβανιά, κυρά μου. Π' ἄς μπορούσα
μέλισσα νᾶειμουν βομβερὴ στὸ σπήλιό σου νάρχόμουν,
μέσ ἀπ' τὴ φτέρη, τὸν κισσό, π' ἀκέρηο τὸ τυλίγει.

Τώρα θωρῶ τὸν ἔρωτα. Τραχὺς Θεός, ποὺ λέαινας
μαστάρει αὐτὸν θα βύζανε, μέσ στὰ στεφάνια ἡ μάνη,
πῶς μὲ κεντᾷ κι ὡς τᾶδυτα βαθεῖα μὲ ροκανίζει.
Ὡ γλυκοθώρα, εὐωδερὴ σα μῦρο, μαυροφρύδω,
ἀγκαλιασέ με τὸ βοσκόν, ξωθιά, νὰ σὲ φιλήσω.
Τ' ἔχουν καὶ τᾶγουρα φιλιὰ τὴ γλύκα τους κ' ἐκεῖνα.
Γιὰ θεὸς καὶ τὸ στεφάνι μᾶς κομμάτια νὰ σκορπίσω ;
ποῦ ἐγώ, καλή, μέσ στὸν κισσὸ φυλάω, Ἀμαρυλλίδα,
πλεγμένο μ' ἀνθοπέταλα κ' εὐωδερά σελίνια.

Ἀχ ! τί παθαίνω ὁ δύσμοιρος. Δὲ μ' ἀπαντᾷ. Τὶ κρίμα !
Τὴν κάπα λυώντας στὸ γιαλόν, βαθεῖα θὰ πάω νὰ πέσω
νὰ, πέρα 'κεῖ π' ὁ Ὀλπίδας ψαρεύει ὁ ψαροπούλος.
Ποῦ κι ἂν χαθῶ, περὶ κάλα γιὰ σένα θάχω κάνει.
Τ' ἔμαθα γὼ πρωτότερα ποῦ ρώτησ', ἂν μὲ θέλεις,
κόρη, π' οὐδὲ κι ὁ κίσσερας στὴ φούχτα μου ἀπλωμένος
δὲν ἔσκασε, μὲν γλύστρησε στὸ χέρι κ' ἔμαράθη.
Καὶ μοῦπ' ἡ κοσκινομαντοῦ τὴν πᾶσα ἀλήθεια ἐμένα
πολιώρα, σαν τὴν ἔλαχα ποῦ ἐσύναζε βοιάνια :
ποῦ ἐγώ πεθαίνω γιὰ τ' ἐσέ κ' ἐσὺ μιλά δὲ χάνεις.

Μὰ γὼ μιὰ διπλάρογεννη χιόνα γιδούλα σῶχω
ποῦ καὶ τοῦ Μέρμονα ἡ σγουρὴ μοῦ ζήτα Ἐρυθαιίδα
καὶ θὰ τὴ δώσω, μὰ τὸ ναί, τὶ ἐσὺ μοῦ καμαρώνεις.
Πετάει τὸ δέξιο μάτι μου, μὴν τὴν μαντέψω τάχα.
Κάτω ἀπ' αὐτὸν τὸν πεδὸ ἐδῶ θὰ πᾶ νὰ τραγουδήσω.
Κ' ἴσως γυρίσει νὰ μὲ ἰδεῖ, σκυλόγνωμη ἂν δὲν εἶναι.

Κι ὁ Ἰππομένης, ποῦθελε τὴν κορασὶὰ δική του,
μῆλα στὰ χέρια του ἔδραζε κ' ἐπέτα... Κ' ἡ Ἀτγλάντη
τὸν εἶδε κι ὅλη ἐσάλεψε, μαζί του ἐρώτεμένη.
Ἔτσι κι ὁ μάντης τὴν κοπή σ' ἔφερε ὁ Μελάμπους,
στὴν Πύλο ἀπὸ τὸν Κίσσαβο, στοῦ Βία εὐτύς τὰ χέρια
πλάγιασε τὸτ' ἡ λιόχαρη τῆς Ἀλφειβοίας μάνα.
Καὶ τὴν Κυθήραιο, στὰ βουνὰ τὰ πρόβατα βοσκώντας,
παρόμοια μὴν κι ὁ Ἀδωνίς δὲν ἔλυσε ἀπ' ἀγάπη,
ποῦ καὶ νεκρὸν σι' ἀσπῆθι τῆς νὰ τὸν θερμαίνει ἀκόμα.
Κ' εὗγε σου, ὦ Ἐνδυμίωνα, ποῦ πιά βαρειοκοιμάσαι,
καὶ σὺ, Ἰασίωνα, κι ἀγνή γυναῖκα, σὰς ζηλεύω.
Ποῦ τόσα κέρδιες καλὰ π' οὐδὲ σὸ νοῦ σου τ' ἄχες.

Σκοτώνω τὸ κεφάλι μου, κι' αὐτὴ... Μὰ πιά δὲν φέλνω,
μὰ δῶ μπροστὰ θά σωριαστῶ νὰ μὲ σπαράξουν λύκοι.
Κι ἄμποτε αὐτὸ σὰ ζάχαρη νὰ τῆς σταθεῖ σὸ στόμα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

Σημειώσεις. Στ. 3— Τίτυρε μ' ἄδεο-
φοποιτὲ... Εἶναι, θαρρῶ, ἡ καλύτερη μὰ
καὶ πιστότερη ἀπόδοση τοῦ ἀρχαίου: Τίτυρ,
ἐμὶν τὸ καλὸν πεφίλημέ-
νε... (τόσο χαριτωμένου καὶ ἀνανταπόδοτου
στὴν ἀπλόητά του κατὰ τὸν Βιργίλιο) μὲ τὴν
πλατυτέρη ἔννοια πῶς ἡ προσωποποιή-
σις τὴν πατρίδα μου, προσφιλέστατη ἄλλωστε
στὴ μῦσιν τοῦ Δημοτικῆς Τραγουδιστῆ, τοῦ

Βιλιφρίτη καὶ τοῦ Κριστάλλη.

Στ. 54— ἀρχ.: Ὡς μέλι τοι γλυ-
κὺ τοῦτο κατὰ βροχθοιο γέ-
νοι το. Προσπέθηκα ν' ἀποδώσω πιστά,
ὅπως ἔκανα καὶ παντοῦ, τὴν παραστατικὴν ἐν-
τύμη ἐκφράση τοῦ Θεοῦ. ἔξω ἀπ' τὴ μεταφο-
ρὰ τοῦ Πολέμη καὶ τῶν ἑλλων μεταφρα-
σιῶν.

Γ. Δ.

José Maria de Hérédia

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Τὴ σβάρνα, τὴ βουκέντρα του, τὸ κοφτερὸ δρεπάνι,
Ποῦ σὲ μιά μέρα σώριαζε στάρια μιά θημωνιά,
Ζυγὸ κι' ἀλέτρι καὶ σποριά, τ' ἀστραφτερά γυνιά
Καὶ τὸ χρειαστὸ σὸ φόρτωμα τῶν δεματιῶν δικράνι,

Τὰ γνῶρίμά του σύνεργα, τῶρα πολὺ βαρεῖα,
Ὁ γέρο Πάμις τάζει τα στὴ Ρέα, ποῦ μόνη κάνει,
Ἀθάνατη, στὴν ἅγια γῆς ὁ σπόρος νὰ βλαστάνει
Ἐκεῖνος ἀποδοῦλεψε: εἶν' ὀγδοντάρης πιά.

Κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο, ἀπρόκοφτος, χρόνια πολλὰ ἔχει σκύψει,
Ξύλινο ἀλέτρι σπρώχνοντας στὰ χερσοχώραφά του.
Ἀφοῦ ἔζησε χωρὶς χαρά, γεράζει διχως τύψη.

Μ' ἀπόστασε δουλεύοντας τὴ γῆς ν' ἀναγυρίζει,
Καὶ συλλογιέται πῶς μπερεῖ, στὴ χώρα τοῦ θανάτου,
Σκιές νὰ ὀργώνει χωραφίων ποῦ ὁ Ἐρεβὸς ποτίζει.

(Ἀπ' τὸ Γαλλικὸ)

Μεταφρ. ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

IBAN TOYRIKENIEΦ

Η ΓΡΗΑ

Περπατοῦσα μόνος μου σ' ἓναν
ἀπέραντο κάμπο. Ξαφνικά μου φά-
νηκε πῶς πίσω μου ἀκουγότανε ἡ
νάλαφρα καὶ φευγαλέα βήματα. Κά-
ποιος ἀκολουθοῦσε μὲ προφύλαξη τὰ
ἴχνη μου.

Γύρισα πίσω μου καὶ εἶδα μιά γρη-
οῦλα γεμάτη ρυτίδες, ὁλόγυρη μέ-
σα σὲ σταχτιά κουρέλια, ἔτσι ποῦ
μονάχα τὸ πρόσωπό της φαινόταν
σκοτεινὸ, ζωρμένο, ξεδοντιασμένο,
μὲ σουβλερὴ μύτη.

Τὴν πλησίασα καὶ στάθηκε.

«Ποῖα εἶσαι; τί θέλεις; εἶσαι μὴ-
πως ζητιάνη; γιρεύεις ἐλεημοσύνη;»

Ἡ γρηὰ δὲν ἀποκρίθηκε· ἔσκυψε
πάνω της καὶ εἶδα πῶς τὰ μάτια της
ἦταν σκεπασμένα μὲ μιά ἀσπρου-
λιάρικη μεμβράνη, ὅπως σὲ μερικά
ζῶα ποῦ τὴν ἔχουν γιὰ νὰ τὰ προ-
στατεῦει ἀπ' τὸ πολὺ δυνατό ἥλια-
κὸ φῶς.

Μόνον ποῦ σ' αὐτὴ τὴ γρηὰ, ἡ μεμ-
βράνη δὲν κουνιότανε, δὲν ἀπεκά-
λυπτε τίς κόρες τῶν ματιῶν της· καὶ
συμπέρανα πῶς ἦταν τυφλή.

Τῆς γύρισα τὴν πλάτη καὶ ἐξακο-
λούθησα τὸ δρόμο μου.

Μὰ νὰ ποῦ ξανακούω πίσω μου
τὰ ἴδια ἀλαφριά, ρυθμικά καὶ φευ-
γαλέα βήματα.

«Πάλι αὐτὴ ἡ γυναῖκα; σκέφτη-
κα· τί τὴν ἔπιασε καὶ κολλήθηκε ἔ-
τσι στὰ βήματά μου;»

Μ' ἀμέσως πρόσθεσα μέσα μου:

«Μπορεῖ, τυφλὴ καθὼς εἶναι, νάχει
χάσει τὸ δρόμο της, καὶ ἀκολουθεῖ
τὰ βήματά μου μὲ τ' αὐτὴ γιὰ νὰ
φτάσει μαζί μου σὲ κανένα κατοι-
κημένο μέρος. Ναί!· ναί!· ἔτσι θά-
ναι!»

Μὰ λίγο-λίγο μιά παράξενη ἀνη-
συρία ἄρχισε νὰ κυριαρχεῖ σὸ πνεῦ-
μά μου. Μοῦ φάνηκε σάν πῶς, στὴν

πραγματικότητά, νὰ μὴ μὲ παρακο-
λουθοῦσε ἡ γρηὰ, μὰ νὰ μὲ κυβερ-
νοῦσε, νὰ μ' ἐσπρώχνε πότε δεξιά,
πότε ἀριστερά, κι ἐγὼ ὑπάκουα ἀκού-
σιά μου.

Μόλα ταῦτα ἐξακολούθησα νὰ
περπατῶ, ὅταν ξαφνικά, μπροστὰ
σὸ δρόμο μου, κάτι τίς ἄρχισε νὰ
μαυρίζει, νὰ πλαταίνει, κάτι σὰ μιά
μεγάλη τρύπα στὴ γῆς. Ἦταν ἓνας
τάφος! Αὐτὴ ἡ σκέψη μὲ διαπέρασε
σάν ἀστραπή. Νὰ λοιπὸν ποῦ μὲ
σπρώχνει!

Γυρίζω ἀπότομα. Ἡ γρηὰ εἶν' ἐκεῖ
μπροστὰ μου καὶ μὲ κοιτάζει! Μὲ
κοιτάζει μ' ὁλόανοιχτα μάτια, μοχθη-
ρὰ καὶ ἀπειλητικά, μὲ μάτια ἀρπακτι-
κοῦ ὀρνέου. Σκύφτω σὸ πρόσωπό
της; στὰ μάτια της. Ἡ ἴδια ξανὰ
μεμβράνη, τὸ ἴδιο αἰνιγματικὸ πρό-
σωπο.

«Ἄ!· σκέφτηκα, ἡ γρηὰ αὐτὴ εἶ-
ναι ἡ μοῖρά μου, ἡ μοῖρα ποῦ κανέ-
νας δὲ μπορεῖ νὰ ἀποφύγει. Ὅμως,
ὄχι! ὄχι! τί εἶν' αὐτὴ ἡ δειλία; πρέ-
πει τοῦλάχιστο ν' ἀποπειραθοῦμε...»

Καὶ κάθησα χάμου.

Ἡ γρηὰ εἶνε πίσω μου, δυὸ βήμα-
τα ἔδω τὴν ἀκούω, μὰ τὴν αἰσθά-
νομαι.

Καὶ ξαφνικά τί βλέπω; Ἡ κηλίδα
ποῦ μαύριζε μπροστὰ μου, νὰ τὴ
γλυστράει, σέρνεται, προχωρεῖ καὶ
μὲ πλησιάζει.

Θεὸς μου! γυρίζω καὶ κυττῶ τὴ
γρηὰ καρφώνει ἀπάνω μου τὰ μάτια
της καὶ ἓνα μοχθηρὸ χαμόγελο στρι-
φογυρίζει σὸ ξεδοντιασμένο στόμα
της.

«Δὲ θά γλυτώσεις!»

(Ἀπ' τὸ γαλλικὸ)

Μεταφρ. Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΑΠΟΚΟΣΜΟ

Et discendiam quaggiù nel cieco mondo...
DANTE, Inf. IV. 13
Sad Acheron of sorrow, black and deep;
MILTON, Par. Lost, II. 578

Σύννευγα καί κατέβηκα στὸν Ἄδη
Ἄπ' τὸ βουνὸ τὸ στοιχειωμένο κάτω :
Τὸ γαλήνιο καί μ' ἔντυσε σκοτάδι
Πέρ' ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ θανάτου,
Ἀγάπη μου,
Πέρ' ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ θανάτου.

Μὲ φέρανε οἱ ἀνέμοι, παγεροί,
Πάνω ἀπὸ ἀχνὰ, φανταστικὰ γιοφύρια,
Γκρεμοὶ μὲ ζῶσαν γύρω σκιαχτεροί
Γεμάτοι μ' ἀξεδιάλυτα μυστήρια,
Ἀγάπη μου,
Γεμάτοι μ' ἀξεδιάλυτα μυστήρια.

Στ' ἀτέλειωτο βάλτωσε τέλμα τ' ἄτι μου.
Ποῦ εἶχε γι' ἀνθοῦς τὴν πάχνη τοῦ χειμῶνα...
Ἡσκιοὶ ἀκολούθαγαν τὸ μονοπάτι μου
Σὰν μπῆκα στὸν Ἀσφοδελὸ Λειμῶνα,
Ἀγάπη μου,
Σὸν μπῆκα στὸν Ἀσφοδελὸ Λειμῶνα.

Ἀρῆὰ περίγυρα, σκοταδερά,
Σύστροφα δέντρα γέρναν πεθαμένα—
Τοῦ Κωκυτοῦ τὰ ὠχρά, θολὰ νερά
Κυλοῦσαν στὴν Ἀχερουσία θλιμμένα,
Ἀγάπη μου,
Κυλοῦσαν στὴν Ἀχερουσία θλιμμένα.

Κάτω στὶς γράνες, πλῶ ἀπ' τὶς φραγές,
Κάποιο οὐρλιαχτὸ βαρειαντίλαλο ἀλύχτα,
Κι ἄκουσα ἀρχαῖες, νοσταλγικὲς κραυγές
Νὰ μὲ καλοῦνε ἀπ' τὴν αἰώνια νύχτα,
Ἀγάπη μου,
Νὰ μὲ καλοῦνε ἀπ' τὴν αἰώνια νύχτα.

Μὰ ὡς βγήκα στὸν Ἀχέροντα ἀντικρῶ,
(Ποτάμι ἀμίλητο), «Ἀπὸ δῶ περνᾶνε»,
Μοῦ λέει ὁ Χάρος, «μοναχὰ οἱ νεκροί,
Κι ὅσοι στὴ γῇ ἔχουν πάψει ν' ἀγαπᾶνε»,
Ἀγάπη μου,
«Κι ὅσοι στὴ γῇ ἔχουν πάψει ν' ἀγαπᾶνε».

Καί γώ, ποῦ σ' ἔχω πάντα στὴν καρδιά μου,
Μάκρυνα ἀπὸ τ' ἀπόκοσμο λαγκάδι :
Μὲ τὸν ἀθάνατο γιὰ σέ ἔρωτά μου,
Ἴσως ποτὲ μὴν ξαναπάω στὸν Ἄδη,
Ἀγάπη μου,
Ἴσως ποτὲ μὴν ξαναπάω στὸν Ἄδη.

ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΟΙ ΠΟΘΟΙ ΜΟΥ..

Οἱ κοιμισμένοι πόθοι μου ριγῆσαν
στὸ πρῶτο γλυκὺ χάραμα τοῦ νοῦ·
κοιμήθηκαν μπουμπούκια καὶ ξυπνήσαν
λουλούδια ξωτικά τοῦ τροπικοῦ.

Ἐμέθυσα μὲ τὸ λεπτὸ τους μῦρο
καὶ τὸ γαλάζιο φῶς τοῦ δειλινοῦ,
ἀκόμα καὶ τὴν πικρά μου θά σὺρῶ
στὰ χεῖλη μου χαϊδόμελο παιδιοῦ.

Οἱ πόθοι μου ἀμάραντοι θὰ μείνουν
ἀμάραντο λουλουδι γι' αἰεμί
ὄνειράτα κι ἂν χάνονται, κι ἂν σβύνουν,
ἡ τέχνη θεοῦ δῶρο, ποιητῆ ...

ΝΙΟΒΗ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΧΡΙΣΤΟΥ Ι. ΣΟΥΛΗ

ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥΡΚΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Μνημόσυνο του αλησμόνητου Γιαννάκη μου, που πάντα ήταν βοηθός και παραστάτης στις μελέτες μου.

Πολλοί ξένοι περιηγηταί έχουν επισκεφθεί την Ήπειρο. Οί περισσότεροι την επισκέφθηκαν κατά την εποχή του 'Αλή Πασά, και τούτο γιατί την εποχή εκείνη ή Ήπειρος με τον 'Αλή Πασά, την αύλη του, την διοίκησή του και τους πολέμους με τους Σουλιώτες και τις πολιτικές μηχανορραφίες του παρουσίαζε μεγάλο ενδιαφέρον στην Εύρωπη. Εκτός τούτου υπήρχε τότε ασφάλεια για τους ξένους στην Ήπειρο. Γι' αυτό ή Ήπειρος της εποχής του 'Αλή Πασά (1788-1822) μάι είναι γνωστή από όλες τις πλευρές της, ενώ των προηγούμενων εποχών μας είναι σχεδόν άγνωστη. Ο Πουκεβίλ, ο Λήκ, ο Χιούζ, ο Χόλλαντ, ο Μανζορ και ο Χομπχάους είναι οί κυριώτεροι περιηγηταί, που ήρθαν στην Ήπειρο και την έμελέτησαν και μας άφησαν σπουδαία συγγράμματα, που περιέχουν άνεκτίμητα στοιχεία για την Ιστορία, αρχαιολογία, γεωγραφία, έθνολογία, και λαογραφία της Ήπειρου.

Πρό της εποχής του 'Αλή Πασά σπανίως περιηγηταί επισκέπτονται την Ήπειρο και μάλιστα τó έσωτερικό της. Οί λίγοι που την επισκέφθηκαν περιορίζονται στα παράλια και ελάχιστα και άσφαις πληροφορίες μας δίνουν.

Πρώτος περιηγητής που επισκέφθηκε την Ήπειρο είναι ο Έβραϊός Ραββίνος Βενιαμίν από την Τουδέλαν της Ισπανίας γνωστός με τó όνομα

Βενιαμίν, ο έκ Τουδέλας. Ο Βενιαμίν, ο έκ Τουδέλας έπαιρησε κατά τόν 12ο αιώνα ταξίδι, που διήρκεσε δέκα χρόνια (1162-1172) με σκοπό να επισκεφτεί τις πόλεις της Εύρώπης που ζούσαν Έβραίοι. Για τó σκοπό αυτό αναχώρησε από τη Σαρχγύσσα της Ισπανίας στα 1164, περιηγήθηκε τη νότιο Γαλλία και όλόκληρη τη Ίταλία και ήρθε στην Κέρκυρα. Πρώτη και μόνη πόλη της Ήπειρου που επισκέφτηκε είναι ή Άρτα, για την όποια μας δίνει σπουδαίες πληροφορίες. Στην Άρτα ο Έβραϊός περιηγητής έφτασε κατά τó 1166 αλλά ενώ τόσα μας γράφει για τους Έβραίους της Άρτας σιωπά τελείως για τους Έβραίους των Γιαννίνων. Ο κ. Ν. Βέης έχει τη γνώμη ότι ή Έβραϊκή παροικία των Γιαννίνων δέν είχε τότε μεγάλην αξία, αλλά αυτό δέν μοι φαίνεται σωστό, αν λάβουμε υπ' όψη όσα γράφει τó χρυσόβουλλο του Άνδρονίκου Β' στα 1318 για τους Έβραίους των Γιαννίνων.

1. Βλ. Ν. Βέης, Uebersicht über Geschichte des Judentums von Janina (Epirus). Byzantinisch — Neugriechisch Jahrbücher (τ. 2 του 1921 σ. 161) όπου λεπτομερώς γράφει για την έπίσκεψη του Βενιαμίν, του έκ Τουδέλας, στη Άρτα. Έκεί γράφει για τó έργο του Βενιαμίν και τις μεταρράσεις του.

Δεύτερος περιηγητής που έπίσκεψτηκε την Ήπειρο είναι ο Κυριακός, ο έκ Άγκωνος.² Ο Κυριακός, ο έκ Άγκωνος κατά τó 1435 ήρθε από την Ίταλία στο Βουθρωτό της Ήπειρου και άπ' εκεί στη Νικόπολη. Άπ' εκεί φεύγοντας έπίσκεψτηκε τους Ρωγούς και την Άρτα — την Αγαθή περην σινιτατεν όπως ο ίδιος την γράφει — και έπειτα την Άκαρνάνια και μάλιστα τó Άγγελόκαστρο που ήταν τότε πρωτεύουσα των Τόκκων. Και του Κυριακού οί πληροφορίες για την Ήπειρο είναι ελάχιστα, αλλά σπουδαίες, γιατί εκτός από τις πληροφορίες που μας δίνει μας διέσωσε και πολλές αρχαίες έπιγραφές.

Τρίτος περιηγητής που μας δίνει πληροφορίες για την Ήπειρο είναι ο Γάλλος γιατρός Ιάκωβος Σπόν, ο όποιος μαζί με τόν άγγλο Γουέλερ έπαιρησε μακρό ταξίδι σε πολλές χώρες και στην Ελλάδα. Ο Σπόν από την Ίταλία πέρασε στα παράλια της Ήπειρου, κοντά στα Άκρκεραύνια όρη τó όποια ο ίδιος τά άποκαλεί και βουνά της Χειμάρρας. Στην παραλία γράφει, βρίσκονται 5 ή 6 χωριά που λέγονται Χειμάρρα, επάνω σε βράχους στους όποιους ή ανάγκη έκαμε τους κατοίκους να άποσυρθούν. Για τους Χειμαρριώτες γράφει πως είναι Έλληνες και καλοί πολεμισταί και τους παραμοιάζει με τους Μανιάτες της Πελοποννήσου. Αναφέρει έπειτα τόν λιμένα της Χειμάρ-

ρας Πόρτο Πάνορμο δηλ. την αρχαίαν Πάνορμον. Πνευματικώς, λέγει, υπάγονται οί κάτοικοι της Χειμάρρας εις τά Γιάννινα που είναι μεγάλη πόλις δυό μέρες μακριά άπ' έδω. Και οί τρεις οί περιηγηταί που άνέφερα ως έδω ελάχιστα μέρη της Ήπειρου έπίσκεφθηκαν και μάλιστα στα παράλια και ελάχιστα πληροφορίες μας δίνουν για την Ήπειρο.

Ο κυριώτερος όμως περιηγητής που ταξίδεψε στην Ήπειρο και μάλιστα στο έσωτερικό της πρό της εποχής του 'Αλή Πασά είναι ο Τούρκος Έβλιά Τσελεπής. Ο Έβλιά Τσελεπής γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στα 1610 και πέθανε στα 1679. Ο πατέρας του ήταν στη ύπηρεσία του παλατιού του Σουλτάνου 'Αχμέτ του Α' (1603—1617). Η μητέρα του, σκλάβια Κιρκασία, άγορασμένη σε σκλαβοπάζαρο, είχε άδερφό σκλάβο κι αυτόν, που μπήκε στο παλάτι του Σουλτάνου Μουράτ του Δ' (1624—1640) και κατώρθωσε να γίνει ύπασις της του έπειτα γαμπρός του και στα 1649 μέγας βεζύρης.

Ο Έβλιά Τσελεπής επί του Σουλτάνου Ιμπραήμ (1640—1648) έλαβε μέρος στην έκστρατεία της Άζοφικής υπό την ιδιότητα του μουεζίνη. Ός μουεζίνης πάλι του χάνου της Κριμαίας και μερικών Βεζυράδων περιηγήθηκε την Κριμαία και την Άνατολή δηλ. τó Ιράκ, τη Δαμασκό, τά Τερσόλυμα, την Άραβία, την Αίγυπτο και την Περσία. Αργότερα επί του Σουλτάνου Μωάμεθ του Δ' (1648—1687) περιηγήθηκε τη Ρουμανία, Βουλγαρία, Σερβία, Ελλάδα και ύστερα, άποστασμένος σε διάφορες πρεσβείες και διπλωματικές αποστολές από τó Σουλτάνο περιηγήθηκε και περιέγραψε την Αδριατική, Ούγγαρία, Γερμανία, Ολλανδία, Δανία, Σουηδία, Πολωνία και Ρωσία. Στην Ελλάδα έπίσκεψτηκε τη Θράκη, τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία, τη Φθιώτιδα, τη Βοιωτία (Θήβας), την Εύβοια (Χαλκίδα), την Άττική (Άθήνα-Κηφισιά), την Αι-

2. Βλ. Ε. Ζεβαρτίη Κυριακός, ο έκ Άγκωνος, έπίσκεψη στην Ήπειρο (1435). Χρονικά τ. Α' του 1925 σ. 110-119) όπου δόχει και έπίσημη έπίσημη μου με βιογραφικά και βιβλιογραφικά στοιχεία για τόν Κυριακό.

1. Το έργο του έπιγράφεται Voyage d'Italie de Dalmatie, de Grèce, et du Levant. Fait aux années 1675 et 1676 par Jacob Spon Docteur Medecin Aggregé a Lyon, et George Wheeler Gentil homme Anglois. A Lyon MDCLXXVI. (επιτελείται από τόν τόνου).

γίνα, τη Σαλαμίνα, τὰ Μέγαρα, τὴν Κόρινθο, ὅλην τὴν Πελοπόννησο, τὴν Κρήτη, τὴν Ζάκυνθο, τὴν Κεφαλληνία, τὴν Ἰθάκη, τὴν Λευκάδα καὶ τὴν Ἠπειρο.¹

Σαράντα χρόνια διάρκεσαν τὰ ταξίδια τοῦ Ἑβλιά καὶ τίς ἐντυπώσεις του τίς ἔγραψε στὸ δεκάτομο ἔργο του τὸ Ὀδοιπορικόν. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος περιηγητὴς τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ μερικοὶ τὸν ὀνομάζουν Πausanias τοῦ 17ου αἰῶνα. Τὸ Ὀδοιπορικόν τοῦ Ἑβλιά Τσελεπή εἶναι πολύτιμο γιὰ τίς πληροφορίες ποὺ δίνει γιὰ τίς χώρες ποὺ ταξίδεψε καὶ γι' αὐτὸ ἔχει μεταφραστεῖ σὲ πολλές γλώσσες. Φανερά φαίνεται φαντασιοκόπος Ἀνατολίτης, ἀγεωγράφος, ἀνιστόρητος, μυθομανὴς, ἀπεραντολόγος, καὶ μικρολόγος, ἀλλὰ ἀνάμεσα στίς μικρολογίες καὶ φαντασιοπληξίες του ὁπάρχουν πληροφορίες πολύτιμες γιὰ τὴν ἐποχὴ του. Οἱ πληροφορίες του γιὰ τὴν Ἠπειρο τοῦ 17ου αἰῶνα εἶναι σημαντικές, γιατί ἀναφέρονται σὲ μιὰ ἐποχὴ γιὰ τὴν ὁποία ἔχομε λίγες πληροφορίες, τὴν ἐποχὴ μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Σκυλοσόφου. Ὅσοι ἔγραψαν ὡς τώρα γιὰ τὴν Ἠπειρο ἀγνοοῦσαν τὸν Ἑβλιά. Γιὰ τὴν Ἀρτά, τὴν Πρέβεζα, τὰ Γιάννινα, τὴν Παραμυθιά καὶ πολλὰ χωριά τῆς Ἠπείρου ποὺ πέρασε μᾶς δίνει πολύτιμες πληροφορίες, ἀνάμεσα στίς τόσες ὑπερβολές καὶ μυθοπλαστίες ποὺ γράφει. Γιὰ τὰ Γιάννινα ἀφιερώνει δέκα σελίδες καὶ τὰ περιγράφει μὲ τόσες λεπτομέρειες

ὡς ποὺ νομίζει κανένας πὼς τὰ Γιάννινα ἐκεῖνα δὲν ἄλλαξαν καθόλου ἀπὸ τὰ σημερινά. Μᾶς διασώζει ἐπιγραφὴς ἀπὸ τζαμιά, μᾶς περιγράφει τὸ παζάρι, τίς Γιαννιώτισσες καὶ τὸ Νησί, «τὸ νησί τῶν ἀπίστων» ὅπως τὸ λέγει, γιατί κατοικεῖται ἀπὸ Χριστιανοὺς. Τὸ ἔργο τοῦ Ἑβλιά Τσελεπή παρ' ὅλη μου τὴν ἐνασχόληση μὲ τίς πηγὰς τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου δὲν τὸ γνῶριζα. Τὴ γνώση τῆς πηγῆς αὐτῆς τὴν ὀφείλω στὸν κ. Bahunge, καθηγητὴ τῆς Τουρκικῆς ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Βερολίνου, ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη, ὅταν ἦρθε στὰ Γιάννινα στὰ 1931, νὰ μοῦ μιλήσει γιὰ τὸν Ἑβλιά καὶ νὰ μοῦ στείλει τίς ἐργασίες του γι' αὐτόν. Κυρίως διῶς τὴν ὀφείλω στὸν κ. Midhat Frashari, τὸν λόγιον Ἀλβανὸ τῶν Τιράνων ποὺ εἶχε τὴν εὐγενικὰ καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει τὸν τόμο ποὺ γράφει γιὰ τὴν Ἠπειρο, καὶ γι' αὐτὸ, τοῦ ἐκφράζω ἀπ' ἐδῶ καὶ τώρα τὴ βαθειὰ μου εὐγνωμοσύνη. Ἡ μετάφραση ἐγίνε ἀπὸ τοὺς κ. κ. Ἀντ. Κεχαγιόγλου καὶ Χρυσ. Λυγοθέτη, τουρκομαθεῖς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐκφράζω τίς εὐχαριστίες μου.

Γιὰ τὴν Ἠπειρο ὁ Ἑβλιά γράφει στὸν ὅγδοο τόμο τοῦ Ὀδοιπορικοῦ του (σελ. 638—685). Τὸ ταξίδι του στὴν Ἠπειρο ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, ὅπου ἀποβιβάστηκε ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Λευκάδα. Πρῶτα περιγράφει τὸ φρούριο τῆς Πρέβεζας «στὸ ὁποῖο μέσα, γράφει, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος ἀνθρώπου». Γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς δὲν κάνει καθόλου λόγο. Γράφει γιὰ τὰ ἰχθυοπροφεία τῆς καὶ ἀφιερώνει ἀρκετὰ γιὰ τὴν Νικόπολη, «τὸ μεγάλο φρούριον» ὅπως τὴ λέγει. «Πουθενά, γράφει, δὲν ἐκτίσθηκε τόσο μεγάλο φρούριον καὶ τὸ παρομοιάζει μὲ τὰ φρούρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Καβάλλας, τοῦ Ἰσράκ. Ἀναφέρει παράδοξες πληροφορίες γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς καὶ μὲ κάποια μελαγχολία γράφει: «Πόσα μεγαλοπρεπῆ ἀγάλματα, πόσα θολωτὰ κτίρια, πόσα ψηφιδωτὰ

καὶ ἄλλα κειμήλια ἔχουν καταστραφεῖν. Φεύγοντας ἀπὸ τὴ Νικόπολη στὸ δρόμο συναντᾷ μερικοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν πέσει σὲ ληστὲς καὶ περιγράφει μὲ λεπτομέρειες τὸ ἐμπεισδόμιον.

Μετὰ τὴν Πρέβεζα καὶ τὴ Νικόπολη ἐπισκέφτηκε τὸ χωριὸ Λοῦρο ποὺ ἦταν τσιφλίκι, ὅπως γράφει, τοῦ Μεμπρή μπέη ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Φεύγοντας ἀπὸ τὸ Λοῦρο πέρασε ἀπὸ τὸν Καντζὰ καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοὺς Ρωγούς. Μὲ λεπτομέρεια περιγράφει τὸ φρούριον τῶν Ρωγῶν, τῆς μεσαιωνικῆς αὐτῆς πολιχνῆς τῆς Ἠπείρου ποὺ μαζί μὲ τὴν Κοζύλη χάθηκαν. «Τὸ φρούριον, γράφει, εἶναι πορθαλασσικὸ καὶ ἔχει σχῆμα πεντάγωνον καὶ ἐξαιρετό. Ἡ περιφέρειά του εἶναι χίλια βήματα, τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ἔρημον καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κατοικημένον καὶ καλλιεργημένον. Δὲν ἔχει φρούραρχον καὶ στρατό. Μέσα μένουσιν μερικοὶ ἄραβες (ἴσως γύφτοι), μὲ μελαψὸ πρόσωπον, ποὺ ἐπιδίδονται στὴν καλλιέργειαν».¹

Τὸ φρούριον τῶν Ρωγῶν δὲν εἶναι παραθαλάσσιον, ἀλλὰ ὁ Ἑβλιά προφανῶς γελάστηκε ἀπὸ τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ Λοῦρου ποὺ τὸ περιβρέχουν. Περιγράφει ἔπειτα τὸν ποταμὸ Λοῦρον, τὸν ὁποῖον ὀνομάζει Ροὺμπάτη. Λέγει ὅτι πηγάζει ἀπὸ τὰ βουνὰ τῶν Γιαννίνων καὶ τῆς Παραμυθιάς καὶ ὅτι χύνεται στὴ θάλασσα κοντὰ στὴν Πρέβεζα. Ἀναφέρει γέφυρα κοντὰ στοὺς Ρωγούς, ποὺ εἶναι ἐξάπαντος ἡ σημερινὴ γέφυρα τοῦ Καλογήρου καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐρχεται στὸ Ἰμαρέτ, χωριὸ ποὺ εἶναι κοντὰ στὴν Ἀρτά. «Ἐχει, λέγει, τὸ Ἰμαρέτ πενήντα σπιτία, καὶ ἀμπέλια καὶ περιβόλια. Οἱ κάτοικοι του εἶναι μωαμεθανοὶ, καὶ τὸ τζαμί, τὸ χάνι, ὁ μεντρεσὲς (ιεροδιδασκῆριον) εἶναι ἰδρύματα τοῦ Φατῆ πασᾶ». Περιγράφει ἔπειτα τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας, ποὺ τὸ ἐκτίσεν αὐτὸ ὁ Φατῆ πασᾶς (!)

1. Γιὰ τὸ φρούριον τῶν Ρωγῶν βλ. Γ. Σωτηρίου, Τὸ χῆμα τῶν Ρωγῶν (Ἠπ. Χρονικόν, τ. Β' (1927), σ. 98—109).

«Ἡ κεντρικὴ καμάρα ἔχει, λέγει, ὕψος πενήντα μέτρα, τὸ δὲ μήκος τοῦ γεφυρίου εἶναι ὀχτακόσια βήματα». Μνημονεύει τὸν Ἀραχθὸ ποὺ τὸν ὀνομάζει «ποτάμι τῆς Ἀρτας» καὶ περνώντας ἀπ' αὐτὸν ἦλθε στὴν Ἀρτά.

Γιὰ τὴν Ἀρτά γράφει ἀρκετὰ, ἀλλὰ τὰ περισσότερα εἶναι μυθοπλαστίες καὶ ἀνατολίτικες ὑπερβολές. Ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὲς ὅμως διαφαίνεται ὁ πλοῦτος της, ἡ ἀκμὴ τῆς καὶ ἡ μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησή της. Περιγράφοντας τὸ φρούριον λέγει: «Ἀπέναντι ἀπὸ τὴν πόλιν, μέσα στὸ φρούριον, εἶναι τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον μὲ πολλὰ πατώματα καὶ μὲ ἓνα ἐκκλησάκι ἐρεπωμένο. Στὸ ἀνάκτορον μένει ὁ Φρούραρχος. Μέσα στὸ φρούριον δὲν ὑπάρχουν καθόλου καταστήματα, οἱ δρόμοι του εἶναι λιθοστρωτοὶ καὶ ἀνώμαλοι καὶ δέντρα δὲν ἔχει ἐντελῶς. Ἐχει δύο ὁρόφους τριγύρω καὶ τάφοι στὸ δυτικὸν μέρος, καὶ δέκα ὀχτὸς πύργους. Ἀνατολικά ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ φρουρίου εἶναι ἡ πολιτεία, τριγυρισμένη ἀπὸ βουνά. Ἐχει 2000 σπιτία μὲ κεραμίδια, ἀνώγεια καὶ πολυτελῆ, μὲ ἀμπέλια, περιβόλια καὶ δεξαμενές. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 17 συνοικίες ἀπὸ τίς ὁποῖες τρεῖς εἶναι τουρκικές, τέσσερις ἐβραϊκές καὶ οἱ λοιπὲς δέκα χριστιανικές. Ἀρμένιοι καὶ Φράγκοι δὲν ὑπάρχουν καθόλου. Λατῖνοι εἶναι πολλοί». Ἀναφέρει ἔπειτα ὅτι ὑπῆρχαν τότε στὴν Ἀρτά τέσσερα τζαμιά ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερον ἦταν τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ καὶ λέγει ὅτι στὸ νότιον μέρος τῆς πόλεως ὑπάρχει τεκές (τουρκικὸ μοναστήριον) Δερβισιῶν ἀρχαίας κατασκευῆς. Περιγράφει ἔπειτα τὸν πύργον μὲ τὸ ὡρολόγιό του καὶ τὴ μεγάλη καμπάνα τοῦ καὶ λέγει ὅτι «τόσο τεχνικὰ εἶναι φτιασμένο ὥστε δὲν ὑπάρχει σὲ κανένα ἄλλον τόπον παρόμοιον». Ἐπειτα μιλεῖ γιὰ τὰ καταστήματα τῆς Ἀρτας καὶ λέγει ὅτι ἔχει τετρακόσια καταστήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ εἶναι ὑποδηματοποιεῖα

1. Ὁ τὸ τότε ἔχον μεταφραστὴ τὰ ἔργα μὲς τοῦ Ἑβλιά σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Δ. Τζωκτόγλου, Ταξιδὶ Ἀθηνῶν καὶ Ἀλβανίας τοῦ Ἑβλιά Τσελεπή, («Ἑλληνικά» Α' (1931), σ. 111—113). — Σ. Α. Χουδοβαρόγλου—Θεοδότου, ὁ Ἑβλιά Τσελεπή ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας, («Ἑλληνικά» Δ' (1931), σ. 429—438). — Γ. Σπασάκη, Ἡ δυτικὴ Θράκη κατὰ τὸν Ἑβλιά Τσελεπή, Περιοδικὸν τοῦ ἸΖ αἰῶνος, («Θρακικά» τ. Α' (1933), σ. 113—123). — H. Babinger, Ewlija Tschelchibis, Reise wege in Albanien, Berlin 1920, ὅπου καλῶς συμπεριλαμβάνει καὶ τὴν Ἠπειρο στὴν Ἀλβανία.

καί μαχαιροποιεία καί ὅτι ἀγορά (μπεζεστένι) δὲν ὑπάρχει. Κάμνοντας λόγο γιὰ τὸν περίφημο ναὸ τῆς Παρηγορητρίας λέγει τὰ ἑξῆς: «Υπάρχουν ἑκατὸ ἐκκλησίες ἀπὸ τῆς ὁποῖας ἡ μία εἶναι στὸ ἄκρο τῆς πόλεως πρὸς νότον πρὸς τὸ μέρος τῶν περιβολίων. Εἶναι ἡ Βασιλική, μεγάλη ἐκκλησία, πολὺ ὠραία καὶ καλλιτεχνική. Ἐχει πενήντα ἱερεῖς καὶ πολλὰ κελλιά». Αναφέρει ἔπειτα καὶ μιὰ ἄλλη ἐκκλησίαι, ποὺ τὴν ὀνομάζει Πατριαρχική, ποὺ εἶναι κοντά, καθὼς λέγει, στὸ σεράγι τοῦ Γιουσούφ ἀγά, ποὺ εἶναι καλοφκισμένη καὶ ἔχει πολλὰ ὁφιερώματα. Ἰσως νὰ εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Θεοῦ.

ρας. Ὅμιλεῖ ἔπειτα γιὰ τὸ νοσηρὸ κλίμα τῆς Ἀρτας καὶ τοὺς ἀσθενικοὺς κατοίκους τῆς, γιὰ τῆς ἀσχαλῆς τους καὶ τὸ ἐμπορικὸ τους πνεῦμα καὶ θαυμάζει τὴν εὐφορία τῆς, τὰ φροδιὰ τῆς καὶ πρὸ παντὸς τὰ ὠραῖα πορτοκάλια τῆς. Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἀρτα ἔφθασε σὲ μιὰ κρεμαστή γέφυρα τὴν ὁποία περιγράφει. Ἀπὸ τὴν γέφυρα αὐτή, λέγει, πηγαίνουν στὰ Τρίκκαλα καὶ στὴν Καλαμπάκα καὶ συμπεραίνουμε πὼς εἶναι τὸ γεφύρι τοῦ Κοράκου στὸν Ἀστροπάταμο. Ἀπ' ἐκεῖ γύρισε στὴν Ἀρτα καὶ ἔφυγε γιὰ τὰ Γιάννινα.

(Ἀκολουθεῖ)

ΒΑΚΧΙΚΟ

Ἀπόψε κάτι μέσα μου σαλεύει,
—σκληρὸ πούλιον φτερουγισμός—
Τὸ λαρωμένο πάθος ζωνταῦ ὕει
κι' ὁ λαῦρος ἐρωτοκαημός.

Τὸ χέρσο τῆς καρδιάς μου περιβόλι,
ποῦλειπε χρόνια κάθε ἀνθός,
τὸ φωτολίζουν ἥλιοι ἀχτιδοβόλοι,
κι' ὁ ὀργισφάντης, ὁ ξανθός

καρδιοδυνάστης, λόγνους ἀνασταίνει
Σατύρων καὶ Νυμφῶν χοροὺς,
Καὶ τὴν ψυχὴ μου, ποθοπλαντασμένη,
τὴν πάει σὲ τόπους ἀνθηρούς.

Δὲν εἶμαι ὁ καταφρονήτης τοῦ κόσμου
κι' οὔτε χιμαιροκυνηγός:

Ὁ σαρκολάτρης Σειληνός μιλάει ἐντός μου
καὶ δάσκαλός μου κι' ὁδηγός.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΙΟΥΡΑΣ

Δὲν τραγουδῶ τὴν Ἀνοιξη, μ' ὅση κι' ἂν ἔχει χάρη.
Παράξενα μοῦ μίλησαν σὲ ὦρα μυστική
ὁ Ἥλιος ὁ χρυσόθωρος καὶ τὸ λαμπρὸ Φεγγάρι,
οἱ ραψωδῖες τῶν θεῶν κι' ἡ μοῖρα ἡ τραγική.

Ποιὸς ἄνεμος ὀρμητικὸς, βαρκούλα, σ' ἔγει πάρει
καὶ σ' ἔρριξε στὰ πέλαγα, γιὰ νὰ πνιγεῖς ἐκεῖ;
Ποιὰ φλόγα σὲ φωτόκαψε, χιλιόχρονο πουρνάρι;
Ποιὸ θάμα δίχως ὄνομα ζητᾶς ἐδῶ, ψυχὴ;

Εἶμαι ἡ βαρκούλα ἡ ταπεινὴ στὰ πέλαγα ριγμένη,
εἶμαι τὸ δέντρο, ποὺ τὸ καλεῖ ἀδάμαστη φωτιά,
εἶμαι ἡ ψυχὴ, τοῦ Ἰδανικοῦ ζητιάνου κουρασμένη.

Ἀχ, Ἀνοιξή μου, τί ζητᾶς, πονώρη μου, ἐδῶ κάτω;
Δὲν ἔχω ἐρωτικά γιὰ σὲ τραγούδια στὴν καρδιά.
Ἐχω τὴν ἄρμη τοῦ νεροῦ, τὴν πίκρα τοῦ θανάτου.

ΔΗΜ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΜΙ ΕΩΣ ΘΑΝΑΤΟΥ ...

Ὁδέβεις σ' ἓνα μούχρωμα βαθὺ
ψυχὴ, στὴ βραδυνὴ μελαγχολία,
λάφυρο ὠχρὸ καὶ ματωμένη λεία
τοῦ ὀνείρου ποὺ γιὰ σένα ἔχει χαθεῖ..

Ραίνει ὁ οὐρανὸς τὴ θλιβερὴ ἀκεφιά
καὶ σὺ σφιχτὰ δεμένη σ' ἓνα γκρίζο
σύννεφο ποὺ στὴν ὄψη τοῦ ἀντικρύζω
τοῦ ἄρρητου ὁδυρμοῦ τὴ ζωγραφιά..

Γινεῖ ὁ ἀγέρας πένθιμος κι' ἀργὸς
ρυθμὸς μέσα στῶν ἀστρῶν τὴ γαλήνη
κι' ἀμφίβολο τὸ φῶς ἀπ' τὴ σελήνη
περίλυπος σοῦ γνέφει λειτουργός..

Πορέβεις, ψυχὴ, πάνω ἀπ' τὴ γῆ
τῆς χιμαίρας τὰ ἐρείπια ἀπ' τὸ κάστρο
ν' ἀναστηλώσεις νεῖρεσαι σ' ἓν' ἄστρο
μὲ βάρσο ἀπὸ μιὰ θεῖα μαρμαρυγή..

Καὶ φτάνεις σ' ἓνα ἀστέρι ὡς συμφορά!
σκληρὰ ποὺ τῶχει ἡ μοῖρα τουδικάσει
νὰ πέσει στὸ βυθὸ πρὶν νὰ προφτάσει
γ' ἀγαπηθεῖ μὲ τὴ Σελήνη μιὰ φορὰ..

Βαρυθυμιά σὲ πνίγει καὶ πονεῖς..
—Ἀχ! πὼς ποθεῖς ψυχὴ νὰ ξεποστα-
[σεις..
κλείνεις τὰ μάτια βαρετὰ κ' αἰμάσσεις..
γιὰ τ' ὄραμα ποδὸ σβύστη κι' αἰ θρηνεῖς.

Τὰ ὄμματά σου ἔχουν ὑγρανθεῖ
κι' ἐνῶ τὸ δάκρυ καλεῖ τὴ βλεφαρίδα
θωρεῖς μαζί μὲ τ' ἄστρο τὴν Ἐλπίδα
νὰ πέφτει σ' ἓνα βάρσο βαθύ..

Διπλὸς ὁ συντριμμὸς σὲ τυραννεῖ..
—ὦ, νᾶναι τὸ γραφτὸ σου μὲς τὰ ρεῖ-
[θρα
νὰ ποντιστεῖς; ἢ τάχα ἀπ' τὴν κερή-
[θρα
τοῦ πόνου σου ἡ Ἀλήθεια νὰ φανεῖ;..

.. Μὰ τὸ ἱλαρὸ χαμόγελο ἀθυμεῖ
κατωᾶπ' τὰ βλέφαρα ποὺ κλεῖν' ἡ ἀλόη
κι' ἀκούω ὀρφανὴ ψυχὴ τὸ μοιρολόι:
«Περίλυπη ἕως θανάτου εἰμί...»

ΦΑΝΗΣ Γ. ΜΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΧ! ΠΩΣ ΘΥΜΑΜΑΙ...

"Αχ! πώς θυμάμαι του Νοέμβρη κάποιο βράδυ
που πέφτανε τὰ κίτρινα τὰ φύλλα
και στρώναν με μιὰ τόση ανατριχίλα
τὰ πάρκο που πνιγόταν στο σκοτάδι...

Θυμάμαι κάτω απ' τὴ μηλιά μας τραγουδοῦσα
σὲ πένθιμο σκοπὸ τὴ μοναξιά μου
κι ἦτανε ξέπλεχα στοὺς ὤμους τὰ μαλλιά μου,
ἄχ! καὶ τὰ δέντρα τὰ γυμνά πῶς τ' ἀγαποῦσα!

Δὲν ἦταν ἄστρα κι ὁ ἀγέρας ποὺ φυσοῦσε
χώθηκε κλέφτης καὶ ψυχρὸς στὴν ἀγκαλιά μου·
κοίταξα τότε τρομαγμένη ὁλόγυρά μου
καὶ κάποιος δαίμονας σιὰ στήθια μου βογγοῦσε!

Δὲν ἦταν τίποτα στὶς πλάτες μου ριγμένο,
κι ὅπως τρεμόφεγγε στὶς γρίλλιες τὸ καντῆλι
ἄνθισε ξάφνου τὸ λευκὸ μου τὸ μαντῆλι
σαν κάποιο κόκκινο λουλουδι μαδημένο...

Τότε τὰ σύννεφα ταξίδεψαν με τρόπο
καὶ τὸ φεγγάρι κρεμασμένο σὲ μιὰν ἄκρη
πλημύρισε τὴν ὄψη τοῦ με δάκρυα
ποὺ χύθηκαν χρυσάφινὰ στὸ δρόμο...

Σάρωσε ὁ ἄνεμος τὰ κίτρινα τὰ φύλλα
καὶ τὰστρώσε στὴν ἄρρωστη ἀγκαλιά μου·
ἐγιναν ἓνα με τ' ἀχτένιστα μαλλιά μου
κι ἐγὼ ἢ βραδυὴν ἀνατριχίλα!

"Αχ! πῶς μοῦ μίλαγεν ἐκείνη ἡ ἀτμοσφαῖρα
γιὰ σανατόρια κι ἀμφίβολα κοιμητήρια
καὶ μάντευα στὰ λόγια τῆς τὰ μύρια
τὸ θάνατο ποὺ θάφτανε μιὰ μέρα...

Ξάφνου πετάχτηκα ὀρθή κι ὄλο γελοῦσα,
γελοῦσα ξέφρενη καὶ τόσο ἀφηρημένη!..
ἄχ! ποῦ τὴ βρήκα τὴ φωνὴ τὴν ξένη
γιὰ νὰ σοῦ πῶ πῶς πιά δὲ σ' ἀγαποῦσα;

ΑΥΡΑ ΜΙΡΑΝΤΑ

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

(1922-1940)

Στὸ Νάσο Χριστίδη

Μέσα στὶς κραυγὲς τοῦ πολέμου,
στὶς ὥρες αὐτὲς ποὺ χιλιάδες νέων
στὰ πεδία τῶν μαχῶν νεκροί, στέ-
κουν φρουροὶ τῆς τιμῆς τῶν ἰδεῶν
τοὺς γιὰ πάντα, ποὺ τὰ νέφη τῶν ἀ-
εροπλάνων σπέρνουν τὸν ὄλεθρο, ποὺ
τὰ περισκόπια ἐνεδρεῦουν καὶ τὰ
τάνκς πολτοποιοῦν θερμὲς σάρκες,
ἴσως εἶναι νύκτοψ καὶ ἀνευλάβεια
νὰ μιλοῦμε γιὰ τέχνη.

Μὰ, ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθεση
πολλῶν ψυχικῶν καταστάσεων, ρο-
πῶν καὶ αἰσθημάτων παράταιρων.
Ἐχει τὸ πάθος τῆς ἀναζήτησης καὶ
τοῦ ὁραματισμοῦ, τὴν αὐτοκολακεία
ὅτι διαισθάνεται τὰ μακρυνά, τὰ ἐρ-
χόμενα καὶ προσπαθεῖ νὰ πεῖ τὰ χθε-
σινά, πρὶν ἢ ἐποχὴ ὀριστικὰ τὰ προσ-
περάσει. Ἀπὸ τὴ συντριβὴ καὶ διάλυ-
ση τοῦ ἐγῶ μας καὶ τῶν γύρω πραγ-
μάτων, στὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ἀναζητᾷ
καὶ ἐπιθεωρεῖ τὴν περασμένη ζωὴ.
θυμᾶται τὰ γεγονότα ποὺ ἐπαιξάν
σημαντικὸ ρόλο στὸν τομέα τοῦ ἀ-
γάπησε.

Τὰ οἰκονομικά, πολιτικά, καὶ ἡθι-
κὰ γεγονότα εἶναι ἔξω τοῦ κύκλου
μου, ἀλλότρια, ἐδάφη παρθένα. Ἡ
κρίση μου δὲν τὰ πατεῖ. Θέλω νὰ
μιλήσω περιληπτικὰ γιὰ μιὰ περιο-
χὴ τῆς τέχνης, ὅπου τὸ φυσικὸ μου
κλίμα, ὅπου τὰ βήματά μου πατοῦν
κάπως στέρεα, ὅπου «μνήμη γλυκεῖα
με φέρει».

Ἡ πεζογραφία τοῦ μεσοπολέμου
στὴν Ἑλλάδα, παρουσιάζει μέστω-
μα καὶ λαμπρὴ ἀνθήση. Φέρεται ἡ
λογοτεχνία ἀπὸ τὴν ἡθογραφία τοῦ
παραλθόντος, σὲ πεδία κοσμοπολιτι-
κὰ καὶ ψυχολογικὰ.

Ὅχι σὰν ἀπλὰ δείγματα, μὰ σὰν
ἔργα διαρκoῦς πνοῆς διακρίνομε:

Τὴν Εἰρκα καὶ τὶς Τρεῖς γυναί-
κες τοῦ Κοσμᾶ Πολίτη. Ἡ Εἰρκα, ἡ
λυρικὴ μυθιστόρημα τοποθετημένο
στὴν παιδικὴ ἡλικία. Ὑμνος στὶς ἀ-
ρωματώδεις σιωπὲς τῶν κήπων καὶ
στὴ νυκτερινὴ ἀκίνησι τοῦ ἀπείρου.
Ἡ μορφὴ τοῦ Λοῖζου, μιὰ δειρο-
παρμένη, κλειστὴ καὶ ἱπποτικὴ φύ-
ση. Ἀκολουθεῖ, ἀσυνείδητα, δρόμο
διαγραμμένον ἀπὸ προγόνους. Ἐχει
τὴν τόλμη νὰ σπάσει τὰ κανονικὰ
καὶ καθιερωμένα αἰσθήματα, ἔχει τὴν
τόλμη τὰ παραδοθεῖ στὴ μαγικὴ φυ-
γὴ τοῦ ἀνοιχτοῦ χώρου με τὶς σχε-
δὸν ἀπερίοριστες διαστάσεις. Εἶναι
τόσο δυνατὰ γραμμένος ὁ τύπος καὶ
τὸ σχῆμα τοῦ Λοῖζου, ποὺ θυμίζει
μιὰς ἄλλης τέχνης μορφές, τοὺς ἀρ-
χαίους ἐφήβους. Ἡ Μόνικα, φευγα-
λέα καὶ γοητευτικὴ, πλάσμα μεταξὺ
πιθανοῦ καὶ ὀνειρικοῦ. Μὰς
λείπει σὰν φλόγα ἔρωτος καὶ μαγεί-
ας, σὰν ἐξάισιο συναίσθημα εὐτυχί-
ας καὶ σὰν πίκρα παντοτεινοῦ χωρι-
σμοῦ. Ὁ Γκαεῖνο, παιδί ποὺ κινεῖ-
ται σὲ ψυχικὸ κλίμα σπάνιο γιὰ τὴν
ἡλικία τοῦ, ἐλκυστικὸς καὶ ἀπρόσιτος.
Τὰ ἄλλα παιδιὰ, οἱ ἐπιθυμίες τῶν, τὰ
αἰσθηματάτων... Ρομάντο εὐτυχισμέ-
νης ἡλικίας. Οἱ Τρεῖς γυναῖκες, τρία
διηγήματα μετὰ τὴ γυναῖκα κίνητρο πα-
ράνοιας, ὀνείρου καὶ οὐτοπίας. Ἀ-
φθονο καὶ πυκνὸ τὸ λυρικὸ καὶ ὀνει-
ρικὸ στοιχεῖο. Κι' ἐδῶ ἡ βλάστηση
παρθενικὴ καὶ ζωερὴ, ἡ μαγεία τοῦ
ἀπείρου, τὰ μοναδικὰ στὸ εἶδος τοῦ
ὀνείρου, οἱ παραξενιὲς τῶν ἡρώων θελ-
κτικές, εὐρήματα παράξενα καὶ ἐφι-
αλτικά, εὐρήματα γεμάτα τρυφερό-
τητα καὶ ποιητικὸν οἶστο. Τὰ βιβλί-
α τοῦ Κοσμᾶ Πολίτη, ὑπερβαίνουν
κατὰ τὴ γνώμη μου ὅλα τὰ γνωστά
νεοελληνικὰ κείμενα σὲ πεζό.

Ὁ Πέδρο Κάζας, ἡ Βασάντα, καὶ οἱ Φοβερὲς ἱστορίες τοῦ Κόντογλου εἶναι μία παράδοση καὶ βαθειά αισθητικὴ συμφωνία. Ἱστορίες πραγματικά φοβερὲς μᾶς διηγεῖται γιὰ κούρσλους, Ἰσπανοὺς ληστές (περίφημος ὁ Ἰγνάτιος Φόβος), καὶ τέτοια καθάρματα τοῦ δέκατου ἑβδόμου αἰῶνα, γιὰ καλονέρους, γιὰ ζωγραφίες, καὶ γιὰ τοπία μυθικοῦ χώρου. Ἐχει τὸ χάρισμα νὰ δίνει στίς σελίδες του τὴν ἀξία τοῦ παλαιοῦ μὰ πολὺτίμου κειμένου. Τὸ ὕφος του λαϊκὸ, μοναδικὸ γιὰ τὴ νεοελληνικὴ τέχνη. Ζωντανεῖται τίς μορφές καὶ τὰ πάθη μὲ μέσα λιτὰ ποὺ εἶναι κατόρθωμα συγγραφικὸ. Οἱ ἥρωές του δὲν κινεῖται στὸ λυκόφως ἑνὸς λυμφατικοῦ ταλέντου, μένουν ζωντανοὶ σὲ κάθε στιγμή, σὲ κάθε κίνηση καὶ λόγο, σὰν ἑσένα ἀναγνώστη μου στὴν πιὸ καλὴ σου ὥρα.

Τὸ Νο. 31.328, ἡ Γαλήνη καὶ ἡ Αἰολικὴ Γῆ, τοῦ Βενέζη, τρία μυθιστορήματα ποὺ ἀποτελοῦν σταθμὸ στὴ νεοελληνικὴ πεζογραφία. Τὸ πρῶτο, ἡ ρεαλιστικὴ μὰ καὶ εὐαίσθητη ἀφήγηση ἑνὸς αἰχμαλώτου στὴ Μικρὴ Ἀσία. Ἀγγίζει τὸ δράμα τοῦτο πολὺ βαθειά. Εἶναι γραμμένο μὲ αἶμα καὶ σπαραγμὸ. Ὁ ἀνθρωπισμὸς του δὲν διατυμπανίζεται, ἔρχεται καὶ σὲ κυριεύει ἀπαλὰ, μὰ ὀλοκληρωτικά. Ἐνα μεγάλο παράπονο ἀνθρώπου μουρμουρίζεται σ' ὅλη τὴν ἱστορίαν. Ἐνα μοναχικὸ καὶ πολιτισμένο ἄτομο στὰ βάθη μιᾶς ἄξενης γῆς καὶ στὴ διάθεση ἑνὸς φανατισμένου ὄχλου. Ἐνα φλογισμένο ἐρωτηματικὸ ὠπώνει μὲ ἀγωνία πρὸς τὸν οὐρανόν. Γιατί; Στὸ Νο 31.328 σηκώνουν τεράστιο τὸ ἀνάστημά τους, ὅπως συναντιοῦνται, σὲ λίγους γεωργοὺς ἢ καλῶσύνῃ, σὲ κάποιον γιατρό ὁ πολιτισμὸς. Ἡ Γαλήνη, εἶναι τὸ βιβλίο ἀντίρροπο. Ἐδῶ τὰ ξεριζωμένα πλήθη ἀποχτοῦν μὲ κόπους σώματος καὶ ψυχῆς, ἐπαφὴ μὲ τὴν νέα Γῆ. Εἶναι τὸ θωρυβώδες προανάκρουσμα μιᾶς νέας ἐποχῆς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔχασαν τὰ χρώματα καὶ τὰ δέντρα τῆς

πολὺ παλιᾶς πατρίδας. Κάποιος δὲν προσαρμόζεται, θὰ φύγει ἢ θὰ χαθεῖ, ὁ δρόμος χαράσσεται ἀπὸ τὰ πλήθη ποὺ μένουν. Ἡ Γαλήνη εἶναι τὸ βιβλίο—ἔπος τῆς προσφυγικῆς ἀποκατάστασης Ἡ Αἰολικὴ Γῆ, πολλὰς τρυφερὰς καὶ ρελαγχολικὰς νότες. Περνᾷ ὅλη ἡ συναισθηματικὴ κλίμακα τῆς παιδικῆς γεωργοαστικῆς ἡλικίας μέσα σὲ εὐρήματα τραγικοῦ μεγαλείου, μέσα σὲ παθητικοὺς τόπους τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως ἱστοροῦνται.

Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ καὶ ἡ Δασκάλα με τὰ χρυσὰ μάτια, τοῦ Μυριβήλη. Πολεμικὸ βιβλίο τὸ πρῶτο. Στίς σελίδες του περνᾷ ἡ φρίκη τοῦ πολέμου, τῶν ὀβιδῶν, τῶν ἀμπερῶν, ἡ καλὴ σύνη καὶ ἡ βιβλικὴ ἀγαθότης ἑνὸς κόσμου ἡμερῶν καὶ ταπεινοῦ. Εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ δυνατὰ ρεπορτάζ πολέμου, ἐφάμιλλο τοῦ «Τίποτα νεώτερο ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέτωπο», τοῦ Ρεμάρκ ἢ τῶν «Ξύλινων σταυρῶν» τοῦ Ντορζελές. Περιφημοὺς λυρικά μυθιστορήματα τὸ δεύτερο, ὅπου τὸ συνχίσιμα καὶ ἡ περιγραφή κράτουν στὸ διαπαισθητικὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Ἡ γλώσσα τοῦ Μυριβήλη ὑπόδειγμα δημοτικῆς.

Οἱ Παραστρατημένοι, τῆς Νάκου, εἶναι ἕνα κοσμοπολιτικὸ μυθιστόρημα. Οἱ τύποι τοῦ βιβλίου, παιδιὰ μιᾶς ἑξαλλῆς ἐποχῆς, γεμάτοι ἀντιθέσεις καὶ ἀλλοκοιές. Τὸ πρῶτο μέρος γραμμένο μὲ ἀπαρτιμένη τρυφερότητα, τὰ ἄλλα μέρη μιὰ συμφωνία πάθους καὶ ὑστερισμοῦ, ἀγάπης καὶ καταστροφῆς. Μᾶς δίνεται θαυμάσια τὸ μάταιο κάθε ἀγῶνα γιὰ νὰ ξεφύγουμε τὴν ἐποχὴ μας, τὴν ὀργανωμένη ἐλαττωματικὴ κοινωνία, τοὺς δεσμοὺς τοῦ ὀλικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιγυρᾶ.

Ὁ Γιούγκερμαν, τοῦ Καραγάτση, τὸ πιὸ συνθετικὸ μυθιστόρημα τῆς γλώσσας μας. Διαβάζεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος μὲ εὐχαρίστηση. Μοιάζει ἐξωτερικὰ, τὰ γαλλικὰ βιβλία τοῦ 1870, σὰν θέση ὁμῶς εἶναι πολὺ σημερινό. Ὁ ἥρωας Γιούγκερ-

μαν, ἕνας ρῶσος ἀξιωματικὸς πρόσφυγας ἀνῆθικος καὶ ἀστήρικτος κοινωνικά, ἔρχεται στὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ τὸ διαβολομυαλὸ του πετυχαίνει ἐκπληκτικὴ κοινωνικὴ καὶ χρηματικὴ ἀνοδο. Ἡ ὅλη ἐργασία τοῦ Καραγάτση, μᾶς δείχνει ἕνα νευρώδη πεζογράφο γεμάτων χυμοῦ καὶ συγγραφικὴ μαεστρία.

Τό, Γῆ καὶ Νερό, τοῦ Ἀμπότ. Ἐνα μυθιστόρημα ποὺ δὲν πολυπροσέθηκε! Ἐνα σπαρταχτικὸ βιβλίο γιὰ τοὺς λεπρούς τῆς Σπινολόγας. Οἱ ρυτίδες μορφῆς ποὺ παρελαύθουν μὲ τὴν ψυχικὴ καὶ σωματικὴ παραμόρφωση, τὰ ξηρὰ τοπία τοῦ νησιοῦ, ἡ ἀδιαφορία τῆς κοινωνίας, οἱ σκηνές ἐπικοῦ μεγαλείου, δημιουργοῦν ἀξέχαστες συγκινήσεις. Τὸ βιβλίο αὐτό, κάποτε θ' ἀνασურθεῖ ἀπὸ τὴ λησμοσύνη γιὰ νὰ γνωρίσει τὴ μεγάλη ἐπιτυχία.

Τὸ Γον Παρθεναγωγεῖον, τῆς Ἀλεξίου, παρ' ὅλη τὴν ἀδεξιότητα στὴ σύνθεση, ἀναδίνει ἤχους θεομῶν, ἀνθρώπινους καὶ ἀγνοῦς. Διηγεῖται τὸν πρῶτο χρόνο μιᾶς δασκάλας σὲ δημοτικὸ σχολεῖο τοῦ Ἡρακλείου.

Τὰ διηγήματα τοῦ Νίκου Νικολαΐδη, μαγεῖα ὕφους καὶ λεπτῆς ποιητικῆς ἀτμόσφαιρας.

Διακρίνουμε ἀκόμα τὰ βιβλία τοῦ Πετσάλη, τοῦ Λουντέμη, τοῦ Καστανάκη, τοῦ Φλώρου καὶ τοῦ Τερζάκη. Οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις τοῦ Οὐράνη καὶ τοῦ Καζαντζάκη εἶναι νέα θέματα ἐπιτυχῆ τῆς σημερινῆς μας πεζογραφίας. Τὸ S'il y avait τοῦ Οὐράνη, ἕνας ὕμνος μαγευτικὸς τῆς Ἰσπανίας. Δίνεται ἡ εὐκαιρία στὸν ποιητὴ ν' ἀναπτύξει σὲ πεζὸ ὅτι πιὸ φευγαλέο, ποιστικὸ, γοητευτικὸ καὶ ἀρωματωδὲς ὑπάρχει ἀπάνω στὴ γῆ καὶ μέσα μας. Μεθοδεύει ἀπὸ τὴ μουσικὴ τῶν ἀναβρυτηρίων, τὴ λαγγελία τῶν ῥόδων καὶ τῶν γυναικῶν, τὴ γοητεία τῶν θρύλων, τοῦ Ἑλ-Γκρέκο καὶ τοῦ Δὸν Κιχώτη. Τὸ S'il y avait εἶναι ἕνα βιβλίο ἡρεμῆς ὁμορφίας.

φίας, φτερωτοῦ λόγου, γνήσιας μελωδίας καὶ ἀπευθύνεται «στοὺς φίλους μιᾶς ἄλλης χαρᾶς». Οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις τοῦ Καζαντζάκη, κείμενα ἄλλης ὕψης. Ἐδῶ ταξιδεύοντας γράφει ἕνας περισσότερον στοχαστὴς παρὰ καλλιτέχνης, ἕνας μυστικιστὴς παρὰ ὠραιολάτρης.

Τὰ δοκίμια καὶ τὰ κριτικὰ τοῦ Παράσχου πολιτισμένα, εὐκίνητα στὴ φράση καὶ δυνατά. Παρακολουθοῦν μὲ κατανόηση καὶ θαυμαστὴ ὀξύρρεια τὸ παλὸ καὶ τὸ μοντέρνο. Οἱ ἄνθρωποι τῆς λογοτεχνίας ποὺ τὸν ἐνδιαφέρουν, ὁψώνονται σ' ἕνα κριτικὸ φῶς καθαρῶτα καὶ ἡ ὀπτικὴ μας, χάρις σ' αὐτόν, γίνεται πολυεδρική.

Τὰ δοκίμια τοῦ Θεοτοκά μεστὰ ἀπὸ στοχασμοὺς, εἴτε καλλιτεχνικά, εἴτε πολιτικά.

Ἐνα βιβλίο ποὺ σχίζει σαδιστικὰ μὲ τὸ ψυχαναλυτικὸ νυστέρι τὴ ζωὴ μιᾶς μεγάλης μορφῆς «Ὁ Μπωντλαίρ ὡς τὰ τριάντα τοῦ χρόνι» τοῦ Μπεράτη. Ἐχει τόση φωσφορίζουσα σκέψη, τόση παραστατικὴ δύναμη, ποὺ νομίζεις πὼς εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὰ δάκρυα καὶ τὴ μεταμέλεια, ἀπὸ τὸ βούρκο καὶ τὴ χυδαιότητα τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ. Ἐνα μεγάλο βιβλίο ἑνὸς νεαροῦ συγγραφέα!

Γενικὰ παρατηροῦμε πὼς ἡ οὐσία τῶν παραπάνω βιβλίων εἶναι βαθειὰ ἀνθρώπινη, ἐναλλασσόμενη μὲ λεπτὲς ποιητικὲς καταστάσεις καὶ συχνὰ τραγικὸ μῦθο. Τὸ μυθιστόρημα τοῦ μεσοπολέμου, φέρει τὴ σφραγίδα, μιᾶς ἀκαταστάλαχτης, παραγμένης, ἀκατανόητης σὲ πολλὰ, ἐποχῆς ποὺ ἔχασε τὸν ἑαυτὸ τῆς ἢ ψάχνει ἐναγώνια νὰ βρῇ καινούργια θέση, οὐσία καὶ θεοῦς. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ εἶδους αὐτοῦ στὸν τόπο μας δὲν εἶναι τυχαῖο γεγονός, μὰ πιστεύω, εἶναι προτὸν κοινωνικῆς ὀριμότητος. Ἀπεικονίζει καὶ ἀντιπροσωπεύει ὅσο τίποτε ἄλλο τὴ σημερινὴ ὁστικὴ Ἑλληνικὴ κοινωνία.

Ἀγαναχτῶ μόνο ποὺ ξεχνοῦν αἱ

νέοι μας πεζογράφοι, κατὰ κανόνα, τῇ θαλάσῃ καὶ τὸν ἥλιο. Τὸ Αἶγαίον καὶ τὰ νησιά μας εἶναι μελωδικότατο στημόνι. Τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο δταν περνᾷ στὶς σελίδες τοὺς μένει σχεδὸν νεκρὸ, μικρὸ καὶ ἀνυπολόγιστο. Εἶναι κρῖμα, ὅταν ἕνας βόρειος συγγραφέας, σὰν τὸν Λῶρενς, ἀνασταίνει σὲ διηγήματά του τὴ μεσογειακὴ θάλασσα μὲ τὸν ἥλιο τῆς καὶ τὴν ὑψώνει σὲ γλαφυρὴ θεότητα, δταν οἱ Ἱταλοὶ πεζογράφοι τὴν χιλιотраγουδοῦν, ἡμεῖς δὲ τῆς γυρίζουμε τίς πλάτες, ὅπως θὰ γινόταν μὲ μιὰ ταπεινὴ καὶ ἀσήμαντὴ μελωδία.

Ὁ ὑπερμοντέρνος ἐσωτερικὸς μονόλογος, ποὺ ἀποκλειστικὰ σχεδὸν ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς Θεσσαλονίκης (Ξεφλούδας — Δέλιος — Πεντζίκης, κ. ἄ.), δίνει τὴν ἐντύπωση τοῦ μισοτελειωμένου αἰσθητικῆς ἔργου. Τὸ μεγάλο πρότυπο, ὁ Προύστ, μένει γιὰ τὰ ἔργα τοῦ κύκλου αὐτοῦ, σὰ μίχ μορφὴ μόλις διακρινόμενὴ σὲ ὕψιλὸ διεικλῶδες βουνό.

Ἡ ποίηση ποὺ κατὰ βάθος δὲν ἀκολουθεῖ πολιτικὰ κατευθύνσεις, ποὺ δὲ σκοτίζεται γιὰ τὰ περίγυρα, ποὺ ὑψώνει τέλχι—φιλικὰ μόνο γιὰ τοὺς ψυχικὰ εὐγενεῖς—ἀκολουθεῖ αὐτὴ τὴν ὁδοτῆς ἀνόδου. Μόνιμες ποιητικὲς μορφές δὲν προβάλλουν ὅπως σὲ παλαιότερες ἐποχές. Τὸ ἀνέβασμα εἶναι ὁμαδικό, ἡ ποιητικὴ χροιά καὶ κατεύθυνση αὐτὴ. Μποροῦμε νὰ διακρίνουμε ὁμάδες, μὰ ἡ ὁρμὴ καὶ τὸ βάθος τοῦ ποιητικοῦ λόγου, οἱ ἐπιτεύξεις του εἶναι ἰσάξιες. Ὁ στίχος ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴ μυστικὴ ἐνδοχώρα, ὅπου τὰ πάντα εἶναι ἀχλὺς ὄνειρου καὶ μουσικῆ, βῆθειά σιωπῆ καὶ εὐδαιμονικὴ διάθεση. Τὸ ὅποιο βίωμα μεταπλάθεται καὶ ρέει γ' εὐγενικὲς στροφές μὲ ἐσωτερικὴ μουσικότητα, σπάνιο, ἐκλεπτυσμένο ἐπιθετὸ καὶ ὑποβλητικὴ φράση. Τὸ θέμα ἀποφεύγεται, οἱ ἰδέες—ποιήματα ἔχουν ἐντελῶς ἐξοστρακιστεῖ.

Ἀναφέρω τὸν τρυφερό Στασινόπουλο, τὸ νοσηρὸ, παθητικὸ καὶ ἀγαπη-

μένον μου Ἄγρα, τὸν εὐαίσθητο καὶ περιπαθὲς Οὐράνη, τὸν θρησκευτικὸ καὶ ἀριστοκρατικὸ Παπατσώνη, τὸν σαρκαστὴ Καρυωτάκη, τὸν θαλασσινοὶ τραγουδιστὴ Καββαδία, τὸν λεπτό, μουσικὸ καὶ εὐκόλο Λαπαθιώτη, τὸν ἔξοχο μεταρραστὴ ποιημάτων Παπανικολάου, τὸν ὑποβλητικὸ καὶ πονεμένο Μ. Ἀλεξίου, τὸ ἀστέρι τοῦ ἐλευθέρου σπύχου Σεφέρη μὲ τὸ λαμπρὸ ἐπίθετο, τίς θαυμάσιες εἰκόνες καὶ τὰ ὄνειρώδη τοπία, μὲ τὸ μεγάλο αἶσθησιὰ ποὺ τρέχει συγκαλυμμένο σὲ μὴ λογικοφανεῖς φράσεις καὶ νοήματα. Τὸν Ἐλύτη μὲ τίς πρῶτες θάλασσογραφίες του καὶ τὸ βαθύ τραγούδι τοῦ νεοειδωμένου αἰτικοῦ τοπίου. Τραχὺς, ἄλογος καὶ σιλιπνὸς σὰν ὅλα τὰ νέα καὶ τολμηρὰ πράγματα. Τὸν Ἀντωνίου μὲ τίς περίφημες «Ἰνδίες», ὅπου τὰ ἀπτά καὶ τρυφερά ντύνονται τὸ ὄνειρο καὶ τὸ μακρινό, γιὰ νὰ ταξιδέψουν ἀσώματα σὰν σκιές πάνω σὲ νερά τῶν ὠκεανῶν, σὰν νότες πιάνου ἑξαίσιες ποὺ ἐκούστηκαν σὲ κἀνὶ παλιές, ἀσημένιες νύχτες.

Τέλος, στὰ ποιήματα τῶν παραπάνω, ὅλα τὰ ἀντικείμενα, π.χ. τὰ τριαντάφυλλα, δὲν εἶναι σὰν τὰ φυσικά, μὰ προσφέρονται μέσα μας τεράστια, ἐκπληκτικά, σὰν ἥλιος καὶ εὐτυχισμένα. Τὸ νερό δὲν τρέχει ἀπλᾶ, μὰ σοῦ φαίνεται πὼς ἀποχτᾷ νεῦρα, γίνεται ψυχὴ ζωντανή, αἰσθάνεται. Ὁ ἀέρας μοιάζει μὲ παλὴ παιδικὸ μας φίλο. Τοπία καὶ βλάστηση μυθική, ὅπου —δῆθεν—κάποτε εἶχαμε ξαπλώσει γυμνοί. Κραυγὲς δέξυτατες ἢ φωνές ἀπαλές, εἰσέρχονται βαρεῖα φορτωμένες ἀπὸ τὴν πολὺτιμη λυρικὴ οὐσία, ὥς τὰ κατάβασθὰ τοῦ εἶναι μας. Αὐτὸ ποὺ λέγεται μαγεῖα, μὰς τυλίγει στίχο τὸ στίχο, ποίημα τὸ ποίημα. Τὸ πᾶν ἡγεῖ γνήσιο.

Ἡ ποίηση τῶν τελευταίων ἐτῶν προσανατολίζεται ὀριστικὰ πρὸς τὰ πιὸ ἄδολα, λεπτά καὶ αἰθέρια συμβαίνοντα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι σὲ μιὰ κατάσταση θελ-

κτικῆς ὀριμότητος. Μεστὴ ἀπὸ αἴσθημα, ντελικάτη, μὲ τρυφερὴ ἀντίληψη καὶ ψυχικότητα. Εἶναι ἕνα εἶδος νέου ρωμαντισμοῦ, βαθὺ καὶ μυστηριακό. Φέρει ὅλα τὰ χαρακτηριστικά, ὅλη τὴ γοητεία μιᾶς ποιητικῆς ἀντίληψης ποὺ διαγράφει τὰ τελευταῖα βήματα μιᾶς εὐτυχισμένης πορείας.

Ὁ στίχος σπάζει πᾶ τὸ καθιερωμένο, τὸ κλασικόν, τρέχει συχνὰ μὲ θεληματικὴ ἀταξία, ριμάρει ὅσο τὸ δυνατό πιὸ ἀπαλά. Ὁ ρυθμὸς δὲν χτυπᾷ σὰν βῆμα στρατιώτη, ἀλλὰ χύνεται ὅπως οἱ ἀπροσδιόριστοι ἀ-

νοιξιάτικες πνοές. Ὁ ἐλεύθερος στίχος μὲ τὴ δύναμη τοῦ νέου καὶ ἰσχυροῦ, κάνει τὰ μεγάλα βήματά του στοὺς ποιητικοὺς ἀνθρώπους. Θὰ εἶναι ἡ αἰσθητικὴ ἀλήθεια ποιὸς ξέρει γιὰ πόσον καιρὸ!

Τὰ ποιήματα τοῦ μεσοπόλεμου, ἐκτός ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴ μοιραία, ἀσυνείδητὴ ἐνοχλή τῶν περασμένων ποιητικῶν γενεῶν, φέρουν ἐνστικτωδῶς κάπως, τὴν ποιητικὴ μαγεία τοῦ μέλλοντος, τὰ σπέρματα τοῦ νέου αἰσθητικοῦ αὐριο.

ΦΡΙΕΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

ΑΠΟ Τ' ΑΣΤΕΡΙ ΑΛΝΤΕΜΠΑΡΑΝ

Ἀπὸ τ' ἀστέρι Ἀλντεμπαράν μὲ μιὰν ἀχτίδα τοῦ χλωμῆ
Μήνυμα μοῦστελλες κρυφὸ στῆς νύχτας τὸ σκοτάδι,
Πὼς κάποιο αὐριο θὰ βρεθεῖς στὴ γῆ μας μὲ θεοὶ ὁρμή
Γκρεμίζοντας παντοτινὰ τὴ βασιλεῖα τοῦ Ἄδῃ.

(Γιατὶ τοῦ κάκου ἡ τυφλὴ γενιά τ' Ἀνθρώπου κυνηγᾷ
Στὸ χάος τὴν ἀσύλληπτη καὶ ἀπόλυτην ἀλήθεια,
Τὸ ἀναπάντητο γιατί, τὸ νοῦ μας σάρακας ὄργα
Καὶ ὀξω ἀπὸ τὴ χίμαιρα δὲ βρίσκει ἄλλοῦ βοήθεια).

Ἔτσι καθὼς στὸν πυρετὸ τῆς σκέψης κύμβαλα βαρᾶν
Κι ἑκατομμύρια οἱ σάλπιγγες τῆς Κρίσης ἀλαλάζουν,
Ἔφτασε μήνυμα κρυφὸ ἀπὸ τ' ἀστέρι Ἀλντεμπαράν...
«Τοῦ μακροκόσμου τ' ἀγνώστα ὅρια μὴ σὲ τρομάζουν!»

Ἀχ! πόσο τῶνοιωσα βαθειὰ τὸ μακρινὸ σου μήνυμα
Κι ἤμουνα μόνος, κι ἔτρεμα σ' ἀνείπωτῃ εὐτυχία,
Ἀπὸ τ' ἀστέρι Ἀλντεμπαράν ἔστειλες φῶς καὶ φίλημα
Στοῖ μελλοθάνατου ἀδελφοῦ τὴν τρομερὴν ἀνία.

Ξέρω... Μὲ παίρνουν γιὰ τρελλό, γιατί μὲ σὲ κρυφομιλᾷ
Καὶ φωσφορίζ' ἡ σκέψη μου ἀπ' τῆς ψυχῆς τὸ μάτι
Μὲ πόθου ἀγνοοῦ μὲ ἀναλαμπὴ ἀπὸ νὰ σῶμα ἀμαρτωλό
Ποῦ σκύβει, σκύβει στῆς ζωῆς τ' ἄδοξο μονοπάτι.

ΜΑΡΚΟΣ ΚΡΟΚΟΣ

Η ΘΥΜΗΣΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Στόν κ. Ν. Σημηριώτη

Τὸ φριχτὸ ξενοδοχεῖο ἑκτῆς τῆς ξηρῆς, μετὰ τὴν στενὴν, ξύλινη σκάλα, τοὺς πνιγροὺς διαδρόμους, σκοτεινοὺς, ὥρα μεσημέρι—μόνο ἓνα κίτρινο γλομπάκι στὴ μέση τῆς δροφῆς ποὺ ξεσκέπαζε μυστηριώδικες σκιές νὰ κυκλοφοροῦν δισταχτικὲς καὶ ν' ἀνοίγο-κλείνουν ἀόρατες πόρτες, δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Κι ὕστερα ἡ μυρουδιά—μιὰ ἀποκρουστικὴ μυρουδιά ἀμμονίας, θερμοῦ τοξινωμένου δωμάτιου, κι ὑποπτου ἀρώματος, ποὺ χόιδευε γλυ-στερὴ τὸ πρόσωπο.

Ὁ κ. διευθυντής, ἓνα ζαρωμένο, χλωμό, ὑποσιτισμένο προσωπάκι μούμιας, ποὺ διαρκῶς χαμογελοῦσε—ἓνα χαμόγελο ποὺ μέσα του στάλαζε ἓνας κόμπος ἀόριστης λύπης, καὶ τὰ χέρια πλεγμένα μπροστά, σάν μαθητοῦδι ποὺ προσέχει καὶ μόνο προσέχει τὸν κ. καθηγητή, ἡ μέση νὰ τσακίζει ἐλαφρὰ σ' ἀπειρες ὑποκλίσεις—περίεργη ἀλήθεια ἡ ἐπίσκεψή μου τούτη, τὸ κοστοῦμί μου καινούργιο, ἡ γραβάτα καὶ τ' ἄλλα ἐπίσης, κτλ. κτλ.

Ὑστερα τὸ ἀτέλειωτο ἀνέβασμα στὴ σκάλα ποὺ ἔτριζε, ἴσαμε τὸ τρίτο πάτωμα, δωμάτιο νούμερο 42, ποὺ καθόταν «ἐκεῖνος»! Μιὰ ἀτμόσφαιρα τάφου, ἓνα αἶσθημα ἀσφυξίας, μιὰ νοσταλγία τοῦ ὁλάσπρου φωτός ποὺ κυμάτιζε ἡχηρὸ ἔξω στὸν μεσημεριάτικο δρόμο...

Αὐτὰ, ἀλήθεια, εἶναι καιρὸς ποὺ πέρασαν... Μὰ νὰ τώρα ἐδῶ ποὺ εἶμαι στὴν κάμαρά μου κι ἡ νύχτα τοῦ καλοκαιριοῦ κατεβαίνει πολὺ πολὺ ρωμαντικὴ κι ἐγὼ σιάχνω μετὰ τρομαχτικὴ ἐπιμέλεια τὸν κόμπο τῆς γραβάτας μου καὶ σιγοσφυρίζω (ἓνα γλυκύτατο γαλλικὸ τραγουδάκι, ἀπ'

ἐκεῖνα τὰ *musette* ποὺ σὲ κάνουν νὰ νοσταλγεῖς τὸ Παρίσι, δίχως νὰ τὸ ἔχεις γνωρίσει) κι ἡ σειρά ἀπὸ τὶς ἀκακίες τοῦ δρόμου, ποὺ μυρίζουν τρυφερά κι ὁ ἔρωτας ποὺ κυκλοφορεῖ περιπατητικὸς στὴ δέντροστοιχία τους, ὅλ' αὐτὰ μοῦ φάνηκαν ἔξαφνα πολὺ ἀνούσια, τὸ ἀπόγευμα μετὰ τὶς ἀκακίες, ἡ γραβάτα, τὸ τραγουδί, τὰ καθῶς πρέπει κορίτσια τῆς ἐπαρχίας, μετὰ τὶς πολυχρώμιες τους, τὰ χαμόγελά τους καὶ τὶς ἀνοστίες τους. Κι οἱ φρόνιμοι ἔρωτές τους, ποὺ μυρίζουν ρετσέτες τῆς *maison* καὶ κουζίνας...

Καὶ θυμήθηκα τὸ ξενοδοχεῖο αὐτὸ τῆς ἑκτῆς τάξης, ἓνα μεσημέρι καλοκαιριοῦ στὴν Ἀθήνα, μετὰ τὰ νυσταγμένα τράμ, τὴ σκόνη καὶ τὸν κατακόρυφο ἥλιο. Ἦταν, ἀλήθεια, πολὺ φῶς στοὺς δρόμους τὸ μεσημέρι ἐκεῖνο, τὰ τέτράγωνα τῶν σπιτιῶν στάζαν φῶς κι οἱ ἄνθρωποι περνοῦσαν, μετὰ τὰ μάτια μισόκλειστα, ὑπνωτισμένοι.

Μὰ μέσα κεῖ, ἦταν πολὺ σκοτάδι κι ὑγρασία τόσο ποὺ ὁ ξενοδόχος μετὰ τὸ μοῦτρο κινέζου καταστραμμένου ἀπὸ τὸ ὕπιο, τουρτούριζε, τρίζοντας τὰ δόντια του.

Πρώτη καὶ τελευταία φορὰ ποὺ πήγαινα ἐκεῖ. Πάντα ἐρχόταν «ἐκεῖνος» σὲ μένα. «Ἐκεῖνος» φυσικὰ μετὰ τὴν ἀνάγκη, τί δουλειὰ εἶχα ἐγὼ, ἓνας καθῶς πρέπει σπουδαστὴς τῆς Νομικῆς καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, μετὰ τυπωμένες κάρτες καὶ ὑπέροχο μέλλον, σ' ἐκεῖνο τὸ ἀντρο, ποὺ δὲν ἔβλεπε ἥλιο, ὅταν ἔξω ἡ Ἀθήνα καιγόταν;

Ὅταν ἐρχόταν στὸ δωμάτιό μου

δισταχτικὸς καὶ φοβισμένος μοῦ ἄρεζε ἐκεῖνη ἡ εὐγενικὴ γράμμη τῆς χαμηλῆς ρεμπούμπλικας καὶ τοῦ ἀπλοῦ του κοστοῦμιου, κάτι πολὺ λεπτὸ καὶ ἀγνὸ κι ὕστερα τὰ μάτια, τὰ παιδικά, πρᾶα, λυπημένα του μάτια. Ἔτσι ἦταν πάντα ντυμένος, μετὰ τὴ μαύρη ἐπιμελημένη του φορεσιά, ὅσο κι ἂν γυάλιζε ἀπ' τὴν πολυμεταχείριση, τὸ παντελόνι πάντα μετὰ τσάκιση, χυτό, δίχως ρεβέρ, ἡ καφέ ρεμπούμπλικα μετὰ τὸ μπῶρ κατεβασμένο καὶ τὸ αἰώνιο μεταξωτὸ κρέμ κασκόλ—κάτι ἀμυδρὰ καλλιτεχνικὸ «ὅπως εἶχον συνηθίαν καὶ εἰς Βενετίαν, ὅπου ἐπὶ δεκαετίαν διετέλεσα ἱεροψάλτης εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐκεῖ εὐφήμως δρώσης Ἑλληνικῆς παροικίας» ὅπως μοῦ ἔλεγε μετὰ τὴν ταπεινὴν, συμμετρικὴν του φωνὴ καὶ μετὰ κοιτοῦσε στὰ μάτια μετὰ τὸ καθαρό, ἄκακο βλέμμα του—ἦταν ὀρισμένως ὡμορφο τὸ βλέμμα αὐτό, κατὰ τὰ ἄλλα τὸ μοῦτρό του μετὰ τὸ πατηκωμένο μέτωπο, τὴν καμπουρωτὴ μύτη, ἔμοιαζε μετὰ τρωκτικὸ, ἓνα φτωχὸ, τρομοκρατημένο τρωκτικὸ. Μιὰ φοβισμένη, κατακομματιασμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ καρδιά, ποὺ δὲν γογγύζει κι ὅταν τὴν ποδοπατεῖς—μόνο μετανοῖνει ποὺ βρέθηκε στὸ δρόμο σου καὶ γι' αὐτὸ ζητάει χίλια συγγνώμην...

Μιλοῦσε σιγὰ, γυρόφερνε γύρω στὸ θέμα δισταχτικὸς, ὥσπου νὰ μπεῖ σ' αὐτό, ντρεπόνταν ἴσως ποὺ μοῦ ἀνοίγε τὴν καρδιά του, θὰ μάντευε τὴν εἰρωνεία ποὺ μειδιοῦσε στὰ μάτια μου, τότε ἦταν αὐτὸ μπορετό. «Γνωρίζω ὅτι αἱ σπουδαὶ θέλουν χρόνον καὶ ἡρεμίαν κι ἐγὼ μετὰ τὰς ἐνοχλήσεις μου συνεχῶς σὰς... (τὰ μάτια τρομάζαν κομικὰ, ἡ κανονικὴ στάση στὴν καρτέλα κινδύνευε, ἡ ρεμπούμπλικα γυρνοῦσε στὰ χέρια του νευρικά). Ἀγαπῶ ἐπίσης καὶ ἐγὼ τὰ βιβλία, εἰς τὴν Βενετίαν εἶχον ὅλον τὸν χρόνον, ξεύρετε, ἡμουν μοναχὸς τότε καὶ εἰς τὰς ὥρας τῆς ἀργίας ἐμελέτων, μοῦ ἤρεσκε ἡ ἡσυχος ζωὴ. Γνωρίζω συνεπὲς ὅτι αἱ σπουδαὶ... Σὺ γ'

χωρήστε μου λοιπὸν τὰς ἐνοχλήσεις αὐτάς. Μετὰ, ὅταν ἐπέστρεψα εἰς Ἑλλάδα, —ἐβλάβη ἐν Βενετίᾳ ὡς γνωρίζετε ἴσως ὁ λάρυγξ, — ὁπότε ὅλα ἤλλαξαν αὐτομάτως». Ἐνὰ σταμάτημα ἀπότομο. Κάτι σάν δάκρυ στὰ μάτια του.

(Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου σκέφτομαι, εἶναι ἓνα σύνολο συμπτώσεων. Ἀπὸ ἓνα τίποτα, ἀπολύτως τίποτα, ἀλλάζει ἡ τροχιά τῆς κι εἶναι πιά ἀργὰ νὰ τὴν ξαναφέρεις κι ὑποτάσσεσαι στὸ μοιραῖο, ἀδύνατος καὶ νικημένος).

Ἐκ Βενετίας, λοιπὸν, ἔνθα ἐβλάβη σοβαρῶς ὁ λάρυγξ, κατέληξε στὴν Ἑλλάδα, ἀγνωστος ἐν μέσῳ ἀγνώστων. Κι ἀπὸ τότε ἄρχισε τὸ μοιραῖο ξέφτισμα. Δὲν ἔπεσε ἀπότομα, αὐτὸ εἶναι κάτι, εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς μεγάλης ἡττας. Μὰ μ' ἐκεῖνο τὸ μεθοδικό, ἀμειλιχτο, διαβρωτικὸ ξέφτισμα, σήμερα λείπει ἐτοῦτο, αὔριο κόβουμε κεῖνο, τὰ κρῖνα βλέμματα τῶν ἀνθρώπων, ἡ μισοδιάφανη εἰρωνία τῶν κ. κ. ποὺ ἔχουν γραφεῖα μετὰ ἐπιτραπέζια, πολυχρῶμα κουμπιά καὶ κλητῆρες καὶ ξέρουν θαυμάσια πότε νὰ χαμογελοῦν διὰ πλάτα καὶ πότε νὰ γίνονται παγεροὶ σάν συγκλητικοί.

Ὑστερ' ἀπὸ μαρτύρια, κατέληξε στὴν πατρίδα μου, ἐρείπιο, μετὰ τὸ αἰώνιο κρέμ κασκόλ, τὴν μαύρη κοστομιά καὶ τὴν χαμηλὴ ρεμπούμπλικα. Καὶ τὰ παιδικὰ μάτια, καταφοβισμένα ἀπ' τὸ ἀναπάντεχο παραστράτημα. Ἐκεῖ κάπως ἰσορρόπησε, τὸν πῆρουν ἀριστερὸ σὲ μιὰ ἐξοχικὴ ἐκκλησίᾳ, κάποια ἄλλη θεοοῦλα τοῦ ἐξοκονόμησε ὁ Μητροπολίτης. Κι ἡ ζωὴ τοῦ χαμογέλασε γιὰ λίγο.

Μὰ μόνο γιὰ λίγο. Κάτι ἀναπάντεχο καὶ σπάνιο γίνηκε σ' αὐτὸν τὸν ἀνθρωπάκο (Ταρζάν τὸν παραγκωμιάζαν οἱ μάγκες τῆς ἐνορίας καὶ τοῦτο ἐξ αἰτίας τῆς ξεμονταρισμένης του φωνῆς—ἄχ αὐτὸ τὸ λαρβγγι) ποὺ πάτησε τὰ πενήντα. Μιὰ γυναῖκα ποὺ τὸ γ περιμάζεψε σπιτί της καὶ τὸν νοικοκύρεψε καὶ τὸν συγκίνησε

μέ τη στοργή, τὴν παρηγοριά καὶ τὴν θερμὴ ποὺ μόνον τὰ γυναικεῖα χεῖλη καὶ χέρια γνωρίζουν νὰ δίνουν, τὸν κατάφερε νὰ τὴν παντρευτεῖ. Κι αὐτὸ ἦταν ποὺ τὸν ἀποχαντάκωτε. «Ἡ ἀπαρχὴ ὅλων τῶν δεινῶν ἦτο. Δὲν ἤμουν πλασμένος παρὰ μόνον διὰ μοναχικὴν, ἡσυχὴν ζωὴν καὶ αὐτὴ ἀλλέως μὲ ἀντελήφθη. Δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψω τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ βιβλία καὶ ἐπιμωρήθην. Αὐτὴ δὲν πταίει εἰς τίποτε. Πάντοτε ἡμεῖς πταίμεν.»

Τὸν ἀπάτησε γρήγορα, ἓνα ἐπεισόδιο, πιστόλια, κι ὁ καημένος ὁ Ταρζάν πῆρε πάλι τὰ μπαγάζια του καὶ ναυαγισμένος καταστάλαξε στὴν Ἀθήνα, σὲ τοῦτο τὸ ξενοδοχεῖο ἑκτης τάξης, δωμάτιο νούμερο 42 ταρατσα, μὲ τὸν διευθυντὴ ποῦχε φάτσα Κινέζου.

Ἡ γυναῖκα του ἦταν γειτόνισσά μου καίγι' αὐτὸ ἐρχόταν ἐκεῖνος ταχυτικά σὲ μένα, εἶχε τὴν ἐλπίδα πὼς ἴσως κάτι ἄλλο μποροῦσε ἀκόμα νὰ γίνει, ὅστερα ἐγὼ ἤμουν ἀπὸ κεῖ κι ὅλα αὐτὰ εἶχαν φαίνεται τὴ σημασία τους...

Ἐρχόταν βράδυ, ὅταν τέλειωνα τὴ μελέτη, τότε ποὺ ἡ νυχτερινὴ ζωὴ τῆς Ἀθήνας πυκνωνόταν, οἱ φωνές τῆς ἀγορᾶς καὶ τὰ τράμ καὶ τ' αὐτοκίνητα ὠργαζαν καὶ τὰ φῶτα ἀνάβαν ἀμέτρητα καὶ περίεργα...

Ποῦ καὶ ποῦ ἐρχόταν καὶ τὰ Κυριακάτικα δειλινά, τότε ποὺ οἱ λεωφόροι εἶναι τόσο ἄδειες καὶ θλιβερές. Καὶ τὸ τράμ περνοῦσε, βούτζε κάτω ἀπ' τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ κι ἔφευγε. Ἀπάνου στὴν Ἀκρόπολη ἀνέμιζε ἡ σημαία στὴν βραδυνὴ αὖρα κι' ὅλα ἦταν ἐκεῖ πολὺ ἀπαλὰ καὶ μελωδικά, ὁ δ' ἀπάλλινος οὐρανός, ἡ ἀπέριττη ὡμορφιά τῶν ρόδινων κιόνοστοιχιῶν, ἡ μονάξια τοῦ βράχου...

Ἀνοίγαμε τὸ παραθύρι καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἁπλεροῦ ὀρίζοντα ἔπαλλε στὶς καρδιές μας...

«Εἶσθε νομικὸς καὶ πολλάκις μὲ διεβεβαιώσατε ὅτι τὸ διαζυγίον θὰ εἶναι ὑπὲρέμοσ, «κακόβουλον ἐγκατάλειψιν» ὠνομάσατε τὸν λόγον τῆς διαζεύξεως... (Παύση, τὰ χεῖλη τρεμίζανε, κάτι ἔπαιζε λαμπρὸ στὰ ταπεινὰ μάτια).

...Θὰ ἐνθυμεῖσθε τὸ μικρὸ μας σπιτάκι ἐκεῖ κάτω, οἱ γραβανιές ποὺ μύριζαν γλυκὰ τὴν Ἀνοιξη, σὰς εἶχα κατασκευάσει, ἂν ἐνθυμεῖσθε, μίαν μικρὰν βιβλιοθήκην διὰ τὰ μαθητικά σας βιβλία, ἐκ τοῦ προχείρου, ἓν ἀπόγευμα Κυριακῆς... Ἦσαν ὅλα ὠραῖα τότε, ὅλα τὸσον ὠραῖα!.. Δὲν γνωρίζω ἂν κάθε ἐλπίς μὲ ἐγκατέλειπε πλέον...».

Τί ἔχει ὁ ἄνθρωπος καὶ δὲν λησμονάει; αὐτὸ τὸ γράφω τώρα, δὲν τὸ σκέφτηκα τότε. Ἐνὰ σπιτάκι βέβαια εἶναι κάτι, ἀφοῦ μάλιστα ἔχει στὸν κηπὸ του πολλὰς γαλάζιες γραβανιές ποὺ εὐωδοῦν τὴν ἀνοιξη κι ἔχει ἀκόμα ἓνα κλῆμα ἀπλωμένο μπρὸς στὴν πόρτα... Καὶ μὲς τὸ σπιτί εἶναι μιά γυναῖκα μὲ γλυκὰ φωτεινὰ μάτια καὶ τὸ σπιτί εἶναι κατακάθαρο κι εὐωδιάζει ἀπὸ διατηρημένο μῆλο καὶ κυδῶνι, τὸ καλοκαίρι, ὅταν τὰ παντζούρια τῶν παραθυρίων εἶναι κλειστά στὸ μεσημεριάτικο λιόπυρι κι οἱ κάμαρες εἶναι τόσο δροσερές κι ἀναπαυτικές!..

Μὰ ἡ παρένθεση ἔκλεισε καὶ γιατί ἐπιμένετε κύριε Ταρζάν; Γιατί; Ὅλα πεθάνανε, νοιώστε το λοιπόν, ὅλα πεθάναν γιὰ σὰς, δὲν σὰς ἀγαπᾶ (νοιώστε το καλά, ὅσο κι ἂν δὲν μπορεῖτε νὰ τὸ πιστέψετε) ἴσως κάποτε σὰς ἀγάπησε ἡ σὰς συμπόνεσε—ποῦ νὰ καταλάβεις τὴ γυναῖκα!

Τοῦ τὰ ἐξηγοῦσα αὐτὰ μὲ πολλὴ εὐγένεια, μ' αὐτὸς τὸ δικό του, μίαν εὐχαρίστηση ἐνοιῶθε, νὰ μοῦ μιλάγι αὐτὴ, γιὰ ὅτι ἦταν σχετικὸ μ' αὐτὴ κι ἐγὼ κοιτοῦσα ἀπορημένος, τὸ κρεμεζί του κασκόλ, τὸ μαῖο κοστοθμὶ, τὴν μαλακιά ρεμπούμπλικα ποὺ κρατοῦσε στὰ χέρια. Ἀργότερα, πολὺ ὀργότερα διδάχτηκα πολλὰ ἀπ'

τὴν ἱστορία αὐτὴ!...

Καὶ σιγά-σιγά σκοτεῖνιαιζε ἔξω. Κι ὁ κύριος ἱεροψάλτης ἀνησυχοῦσε ποῦ ἢ ὦρα περνοῦσε καὶ θὰ ξαναγύριζε πάλι στὴ μοναξιά του. «Σὰς ἐγκαταλείπω τώρα, οἱ φίλοι σας θὰ σὰς περιμένουν, Κυριακὴ σήμερα... Ἐάν θέλετε γράψατε ἀκόμη μίαν φορὰν κάτω, ἴσως κάτι γίνει...».

Καὶ σιγά-σιγά στὸ μεταξὺ σηκωνόταν, στεκόταν μιά στιγμὴ δισταχτικὸς κι ὅστερα χανόταν ἀθόρυβα. Μὰ κάτι ἔμενε γιὰ λίγο στὴν κάμαρα ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του, ἡ ἀγνότητα τῆς ματιᾶς του καὶ τοῦ πόνου του, ἡ λεπτότητα τῆς γραμμῆς του, χαμηλὴ ρεμπούμπλικα—ὁλόϊσοπαντελόνι, ἓνα ἀπομεινάρι Εὐρωπαϊκῆς πολιτισμένης κομψότητος...

Κι ἐγὼ δὲν ξέρω τώρα, γιατί καθομ' ἐδῶ καὶ τὰ συλλογιόμμαι ὅλα αὐτὰ, τὸ φριχτὸ ξενοδοχεῖο ἑκτης τάξης, τὸ δωμάτιο στὴν ταρατσα. (Τὸ κρεβάτι ποὺ ἦταν ξαπλωμένος—πάνου στὸ κίτρινο σίδερο τοῦ κεφαλαριοῦ τρέμπαιζε μιά παραπλανημένη ἀχιτῖδα ἡλιοῦ κι ἀντιφύγγιζε στὰ μάτια του ποὺ ἦταν ἡσυχὰ καὶ κουρασμένα...)

Τώρα, ποῦ τὸ δειλινὸ σβύνει τόσο ποιητικά—κάποιο λεπτὸ, ἀέρινο πνεῦμα εὐλογεῖ τίς καρδιές ποὺ εἶναι πρόσχαρες κι ἀναπαυμένες κι' ὅλα εἶναι δροσερά κι εὐτυχισμένα—νὰ κάθесαι νὰ σκαλίζεις τοῦτη τὴ θλιβερὴ ἱστορία...

Καὶ νᾶμαι, ριγμένος στὴν παληὰ μου πολυθρόνα, μ' ἓνα τοιγάρο στὸ στόμα—ὅταν ἀρχίσω νὰ θυμάμαι, δὲν μπορῶ πιά ν' ἀντισταθῶ, εἶναι μιά δύναμη μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ θέλησή μου... Ζήτημα νεύρων καὶ τοῦτο...

Ὁ κύριος διευθυντὴς ποὺ τουρτουρίζε κι ἀνοιγόκλεινε τὰ κουτὰ του ματάκια, μὲ τὰ χέρια δεμένα μπρο-

στά, σὰν μσθητοῦδι, νὰ προχωρεῖ στὴ σκάλα κι ἐγὼ ν' ἀκολούθω—θὰ εἴμαστε κι οἱ δυὸ πολὺ ἀφύσικοι καὶ παράξενοι καθὼς σκαμπανεβάζαμε στὴν ξύλινη σκάλα ποὺ ἔτριζε... Καὶ τὸ φῶς, σὰν ἓνα κίτρινο ἄρρωστιάρικο μάτι, κι ἡ ὕγρὴ μουρουδιά, ποὺ μᾶς χάιδευε ὑπουλὴ καὶ χαινωτική...

Ἦταν ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι, τρομαχτικὰ χλωμός. Μόνον τὰ μάτια, ἐμφυχωμένα ἀπ' τὸ φῶς, σαλεύαν ζωντανὰ ἀκόμα. Μὰ τόσο λυπημένα καὶ παραπονεμένα...

Κοιτοῦσα μιά τὰ μάτια μὲ τὴν βαθειὰ λύπησὴ τους, τὸ αἰώνιο κασκόλ, τυλιγμένο στὸν λιπόσαρκο λαιμό, τίς πολυκαιρισμένες ἐφημερίδες ποὺ χρησιμοῦσαν γιὰ τζάμια, μιά κρυψτὴ καρέκλα, τὰ βρώμικα νερὰ τοῦ λαβομένου. Ἦταν σ' ὅλα μιά μεγάλη πικρὴ μοναξιά κι ἐγκατάλειψη. Μιά ἀνυπόφορη, ὑπνωτικὴ πλήξη...

Προσπάθησα νὰ καθίσω στὴν κουρτὴ καρέκλα, ἔπρεπε κάτι νὰ κάνω στὴν ἀμνηχανία μου.

Ὁ ἄρρωστος γύρισε καὶ μὲ κοίταξε. Κάτι σὰ χαμόγελο ταπεινὸ—αὐτὸ τὸ χαμόγελο ποὺ ζητοῦσε πάντα χίλια συγγνώμην καὶ σοῦ ράγιζε τὴν καρδιά—ἔπαιζε στὶς ὅκρες τοῦ στόματος καὶ στὰ μάτια. Καὶ τὰ χεῖλη τρεμίζαν στὴν προσπάθειά τους. Ἡ φωνὴ ἦταν σπασμένη, βραχνή:

«Σὰς ἐκάλεσα, ἔλαβον τὸ θάρρος νὰ σὰς καλέσω, νὰ σὰς ἐνοχλήσω... Διὰ τελευταίαν ἐλπίζω φορὰν... Ὁ λαιμός ἐπεδινώθη, αἱ τελευταῖαι δοκιμασίαι καὶ στερήσεις συνέτεινον εἰς τοῦτο...»

Παύση. Ἡ σιωπὴ ἔπεφτε βαθειά, ἓνα ἀβάσταχτο τέλμα ἀναμεταξύ μας. Τὸ παράθυρο ἔβλεπε στὸν τοῖχο, ἀπέναντι μόνον ψηλὰ ἓνα κομμάτι οὐρανοῦ, εὐθυμο καὶ γαλάζιο... Κι ἔξω ἦταν πολὺ φῶς, ὅλο φῶς ποὺ πᾶφλαζε ἀδάμαστο καὶ ἡχηρὸ στοὺς δρόμους.

Τὰ φάρμακα στὴν κάμαρη μυρί-

ζαν, ένας νοσηρὸς ἀγέρας νοσοκομειακοῦ θαλάμου... Τὰ μάτια κοιτοῦσαν στὴν ὀροφὴ συλλογισμένα. Τὸ πρόσωπο ὅλο, ἦταν μιὰ μάσκα συγκρατημένης ἀγωνίας. Ὁ θάνατος χτυποῦσε τὰ φτερά του πάνω ἀπ' τὴν φτωχὴ, καραβοτσακισμένη ὑπαρξή...

«Λοιπὸν, θὰ ἤθελα νὰ σὰς εὐχαριστήσω... Δι' ἐμέ εἰς Ἑλλάδα, εἶσθε ὁ μοναδικὸς φίλος, παρὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἡλικίας... Ἦθελα νὰ εἰπῶ, μοῦ ἐκάματε τὴν τιμὴν νὰ ἐνδιαφερθῆτε δι' ἐμέ... Εἶχον ἀνάγκην ἑνὸς φίλου, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἀνάγκην ἀγάπης, ἡ μοναξιά εἶναι ἀφόρητος, ἡ ὑπαρξὶς ἀδύνατος... Καὶ ὅλη μου ἡ ζωὴ ἔπέρασε εἰς μίαν ἀπέραντον, λευκὴν μοναξιάν... Διὰ τοῦτο ἴσως ἐξηγεῖται... Ἐννοεῖτε τί... (Τὰ ἀκίνητα μάτια παιχνιδίσαν ὑγρὰ, τὰ χεῖλη σπαράξαν ἐλαφρά καὶ ἀκίνητησαν). Ἐγὼ δὲν ἐλύπησα κανένα εἰς τὴν ζωὴν, ἀπέφυγα συστηματικῶς τοῦτο. Καὶ εἰς Βενετίαν σὰς εἶπον πολλάκις, ἡ μοναχικὴ ζωὴ μου δὲν ἔδιδε λαβὴν εἰς τίποτα... Ἀλλὰ εἰς Ἑλλάδα ὑπέφερα πολὺ, ὁ λάρυγγός τοις αἰτίαις ὅλων τῶν κακῶν...»

Ἀκουγόνταν τὰ ῥάμ' ἀραιὰ νὰ περνοῦν στὶς ράγες καὶ νὰ χάνονται ὕστερα. Κι ἡ ἀχτίς, τρεμόπαιζε στὸ κίτρινο σίδερο καὶ στὰ ὑγρὰ μάτια.

«Καὶ αὐτὴν τὴν συγχωρῶ...»

Δι' αὐτὸ σὰς ἠνόχλησα, διὰ τελευταίαν φοράν, ὅταν θὰ κατέβητε εἰς τὴν πατρίδα τὸ καλοκαίρι, εἶπέτε τῆς ὅτι δὲν ἐκράτησα οὐδεμίαν μνησικακίαν, δὲν ἔπρεπε ἐγὼ νὰ εὑρεθῶ εἰς τὸν δρόμον τῆς. Ἀλλ' ὡς τε ἐζήσαμε καὶ εὐτυχισμένους σπυγμάς, δι' ἑνὲς διάστημα...

Ἡ φωνὴ χαλαρώθηκε συγκινημένη, μιὰ σύσπασή παραμόρφωσε τὸ χλωμό, ἀφανισμένο πρόσωπο—ἐνας πνιγμένος λυγμός. Καὶ τὸ κασκόλ, παντατυλιγμένο στὸν καταστραμμένο λαιμό...

Ἦταν ἀλήθεια, μιὰ τόση λύπη στὴν καρδιά μου. Μιὰ τόση βαθεῖα, ἀβάσταχτη λύπη. Κι ὅλα ἔγιναν ἀκατανόητα στὸ δωμάτιο μὲ τὴν ληθαργικὴ, θανάσιμη μυρουδιά τῶν φαρμάκων... Σὰ στὸ μυαλό μου νὰ πέρασε ἓνα θαμπὸ γυαλί καὶ νὰ αἰσθανόμουν καὶ νὰ σκεφτόμουν πίσω ἀπ' αὐτό...

(Δι' ἑνὲς διάστημα... Δι' ἑνὲς διάστημα. Μόνο!.. Αὐτὸ συμβαίνει πάντα. Τυπικά... Ἡ ψυχὴ ποῦ φυτοζωεῖ ἀσκοπη, κάτι ἀναζητᾷ ἐναγώνια στὴ βαρειά τῆς πλήξη, σὰν ὁ σπῆρος τοῦ φυτοῦ, ποῦ θαμμένος στὸ χῶμα, τυφλά ἀναζητᾷ τὸ γαλάζιο φῶς. Κι ὅταν αὐτὸ τὸ κάτι ἐρθεῖ, τοῦ δίνεται μὲ ὅλη τῆς τῆδύναμη καὶ τὸ πάθος τῆς. Μὰ ὅταν ὅλα τελειώσουν—ὅλα πρέπει νὰ τελειώσουν—μένει μετέωρη καὶ ἐξαλλή, μὴν πιστεύοντας. Σὰν ἓνα χέρι, ἐναγώνια τεντωμένο στὸ κενό, στὸ ἐξάισιο δράμα ποῦ πέρασε γιὰ πάντα...)

Μὰ δὲν ξέρω, ἂν σκεφτόμουν αὐτὰ τότε ἢ τώρα ποῦ ρουφῶ τὸ τσιγάρο νευρικῶς...

«...Δι' ἑνὲς διάστημα εἰς τὴν μικρὰν οἰκίαν τῆς ὁδοῦ... ὁ ἄνθρωπος, ἡ φύσις του, ἔχει ἀνάγκην στοργῆς... Τοσὶ μὲν μοναξιά...»

Ἡ φωνὴ συνέχιζε ἡ ἴδια τὸν μονόλογό τῆς ποῦ ἄρχισε νὰ γίνεται θλιβερός, ἀκατανόητος καὶ μάταιος. Κι ὅλα ἦταν πιά ἀκατανόητα καὶ μάταια, σὰν σ' ἓνα παράδοξο, πικρὸ ὄνειρο...

Τὰ μάτια εἶχαν κλείσει καὶ ἡ παραπλανημένη ἡλιαχτίδα, εἶχε γλυστρήσει καὶ τρεμόπαιζε στὰ χλωμά χεῖλη. Κι ἀπ' τὸ μισότυφλο παράθυρο, ἔβλεπα ἔξω τὸν οὐρανὸ καταγάλανο καὶ ἀδιάφορο. Καὶ μάντευα τὸ φῶς μὲ τοὺς χιμαϊρικοὺς ἑκπαγλοὺς κυματισμούς του.

Ὁ ἄρρωστος εἶχε πάψει πιά. Εἶχε μπεῖ στὸ στάδιο τῆς ἀσυνειδησίας, ἓνας ὑποπτος ρόγχος ἀνεβοκατέβαινε ἀπὸ τὸ στήθος στὸν καταστραμμένο λαιμὸ καὶ ἀνασῆκωνε τὰ πικρά

χεῖλη.

«Ὅλα τελειώσαν...» Ὃταν ἡ νοσταλγία δὲν ἀφῆνε τὸν ἄνθρωπο, τὴν ἀφῆνει αὐτὸς! Τὸ σπῆτι μὲ τὶς γραβανιές ποῦ εὐωδοῦσαν γλυκὰ τὸν Μάη μῆνα, καὶ εὐωδιάειναι τόσο γνῶμη καὶ ἀγαπημένη, ἡ ἀνάμνηση τῶν ματιῶν ποῦ χαμογελοῦν μὲ τρυφερότητα καὶ ἐμπιστοσύνη—τέλος πάντων ἦταν σὰν ἓνα παραδαρμένο σκυλί, ποῦ κουνάει ἀκόμα τὴν οὐρά του, μὲ τὰ βλέμματα γεμάτα εὐγνωμοσύνη, στὶς κλωτσιές τοῦ ἀφέντη του.

Κι ἀπόψε ποῦ τὰ θυμάμαι ὅλα τοῦτα, ἔγινε ξάφνου πληχτικὴ ἡ βρα-

δυά. Κι οἱ ἄστοι ποῦ σεργιανίζουσι στὴ λεωφόρο μὲ τὶς γυναῖκες τους καὶ τὰ κορίτσια τους καὶ χαιρετιοῦνται ἀξιοπρεπέστατα καὶ ἡ μουσικὴ ποῦ παίζει ἓνα κατὰ παραγγελία ἡδονικό βάλλος, στὴν πλατεία, εἶναι βαρετὰ ἕως θανάτου...

Μόνο τὸ τσιγάρο ποῦ ἀνεβοκατέβαινε στὸ μισοσκόταδο τῆς κάμαρας μὲ τὴ φιλοσοφία τῶν γαλάζιων δαχτυλιδίων του, μοῦ μιλάει στὴν καρδιά ποῦ εἶναι δεμένη σὶ τὴ σκέψη. Καὶ μιὰ μακρινή, ἀόριστη, εὐωδιά ποῦ ἀνεβαίνει ἀπ' τὸ νυχτωμένο κήπο.

KIMON TZALLAS

ΑΧ! ΜΗ ΣΤΑΘΕΙΣ!...

Βαρκούλα πρωτοτάξειδ' ὅσο δειλιάζεις
στὸν πρῶτο ποῦ σὲ τύλιξε ψυχρὸ βορρᾶ·
κι ἀποζητᾷς περίφοβ'—κι ἄχ πῶς τρομάζεις!—
μιὰ κοντινὴ στεριά.

Τοῦ πέλαου τ' ἄγρια κύματα σ' ἓνα λιμάνι
σὲ σπρώχνουν καὶ σ' ἀπάνεμα βουβά νερά·
—τὰ πρῶτα τὰ ὄνειρά σου τὸ πᾶν σου χάνει
καὶ κλείνει τὰ φτερά.—

Βαρκούλα μου, σὰν πολιτεία σοῦ φαντάζει,
στοὺς πρῶτους τρεμοὺς τὸ λιμάνι, μαγικὴ·
—φουντώνουν πάλι τὰ ὄνειρά σου καὶ χαράζει
ρόδινη μιὰν αὐγή—

Ὅμως σ' αὐτὴ, ἄχ! μὴ σταθεῖς τὴν πολιτεία
τὴν πλάνη μὲ τ' ἀκίνητα βουβά νερά·
εἶναι καιροὶ ὅπου εἶναι ἀσάλευτη καὶ κρύα
δίχως καμμιὰ χαρά.

Βαρκούλα νηόβγαλτη, στὰ πρῶτα, ἄχ! μὴ δειλιάσεις
τὰ ὀρηκτικὰ παιγνίδια τοῦ ψυχροῦ βορρᾶ.
Νά τοις ὁ Μπάτης! καὶ σὲ λίγο θὰ πλησιάσεις
στὴ μυθικὴ στεριά.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Κ. ΦΟΦΛΩΦ

Η ΣΙΓΑΛΙΑ

Θρηνοῦσε ἡ σιγαλιά μ' ἀθόρυβο ἓνα κλάμα,
Κι ἐπληττε ἡ σιγαλιά μὲς στὴν ψυχὴ πολὺ.
Καί σμάρι κλώθων τοῦ βραδυοῦ οἱ σκιές ἀντάμα
Μέ τις σκιές πού ἡ θύμηση ἔφερνε ἡ θολή.

Κι ἡ νύχτα ἀπλώθη, νά, στὴν ὑπνωμένη πλάση,
Κι ἀπλώθη ἡ νύχτα στὴν ψυχὴ, —δυὸ οἱ οὐρανοί :
Ξάστερος ὁ ἓνας σπιθοβόλας σὲ γιορτάει,
"Αναστρεφὴς ἡ ἄσπερ τοῦ ἄλλου ἡ ὄψη ἡ σκοτεινὴ.

Κι ἐμὲ ἡ ματιὰ στὴν ἄστρινι ἐμεινε στημένη
Νύχτα, κι ἡ θύμηση στὴ νύχτα δίχως φῶς,
Κι ἡ δλόφωτη ἄβυσσος ἀγκνίζει τὴ θλιμμένη
Μαύρη ἄβυσσος, ποῦχα στὰ στήθια ἐντός!

(Ἀπ' τὸ Ρωσσικὸ)

Μεταφρ. Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΜΑ ΣΥΘΑΜΠΟ, ΑΚΟΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΥΓΗ...

Δειλὴ-δειλὴ ξεγλύστρωσε πῆς βράδυ ἡ σελήνη
μέσ' τὰ θαμπὰ μουχρώματα μιᾶς ἄγνωρης αὐγῆς
κι ἐμὲ ἡ ψυχὴ μου ἄφησε τῆς νύχτας τὴ γαλήνη
καὶ διάβηκε, μαζί μ' αὐτὴ, τὴν πύλη τῆς ζωῆς.

Μέσα στὶς πρῶτες τῆς αὐγῆς ἀνταύγειες τίς χρυσές
στὴ δίνη τῆς ξεχύθηκα μέ μιὰ μελαγχολία :
γιὰ μένανε ἦσαν ἄγνωστες τοῦ ἡλίου οἱ χαρὲς
κι ἦσαν γιὰ μένα μυστικὴ ἡ ξέχυτη εὐτυχία.

Κι ἐγείρα ἐκεῖ κι ἀκούμπησα στὸ πράσινο χορτάρι
καὶ βιαστικὴ σὰν ἄνεμος δόθηκα στὴ ζωὴ
καὶ ξέχασα τίς ὠμορφες τίς νύχτες, τὸ φεγγάρι,
κι ἦσαν ἀκόμα σύθαμπο κι ἦσαν ἀκόμα αὐγὴ.

Μὰ—χίμαιρες! —σκορπίσανε τὰ ὥραφα φτερά μου πέρα
καὶ γύρισα περίφοβη : ἡ πύλη ἦταν κλειστή —
κι ἐμείνα μόνη ἐκεῖ ψηλά, —μ' ἀργεῖ νάρθει ἡ ἑσπέρα—
γιατ' εἶναι ἀκόμα σύθαμπο, γιατί εἶναι ἀκόμα αὐγὴ.

ΘΑΛΕΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Β. ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

1.—

«... πασιάδες σὰν ἐμβήκαν στρατεύ-
ματ' ἀρκετά,
πῆς μου τί ὠφελοῦσι στὰ Γιάννινα
αὐτά ;
τὸ κάστρο τοῦ Γιαννίνου εἶν' κά-
στρον τρομερόν
ἀπ' τὸν Ἀλῆ Μπαρούταν κτισμέ-
νον φοβερόν.»

Ὁ «Λογιώτατος Κωνσταντῖνος Δι-
μάντου Γζουκαλᾶς, Ἰωαννίνης», ἱ-
στορώντας στὰ 1823, τὰ ἐργα καὶ
τίς μέρες τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, δυὸ χρό-
νια μετὰ τὸ τραγικὸ του τέλος, σ' ἔ-
να μακροσκελέστατο, ἀπὸ 2320 στί-
χους ποιημά του (Ἠπ. Χρον. 1934),
ὅπου, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, λέει γι' αὐ-
τὸν, ὅτι ἦταν

«Ἀλῆ μπαρούτας, Ἀλῆς τρομακτι-
κός!

Βεζύρης ἀκουσμένος, βεζύρης φο-
βερός»,

πού,
«παρόμοιος Βεζύρης πλούσιος δυ-
νατός

φρόνιμος δὲν ἐστάθη ἄλλος ὡσὰν
αὐτός»,

αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμὸ δίνει γιὰ τὸ
Γιαννιώτικο Κάστρο, ὅταν, ξετυλι-
γόντας ἀρμονικὰ καὶ ἑμμετρὰ τὴν ἱ-
στορίαν τῆς πολιορκίας του ἀπὸ τὸ
Χουρσίτ καὶ τοὺς ἄλλους πασάδες,

φτάνει στὴν περιγραφὴ τῆς τελευταί-
ας φάσης τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀγῶ-
να : στὴν ἐποχὴ δηλ. πού ὁ Ἀλῆς, ἔ-
χοντας πιά ἐγκαταλείψει τὰ Λιθαρί-
τσια καὶ τίς κούλιες τους, κλείστηκε
μέσα στὸ Κάστρο, πού τῶς ἔμεινε
τοῦ «κτισμένου, φοβερόν».

Πολλὲς φορές συνέβηκε ν' ἀκούσω
νὰ λένε διὰ τὸ Κάστρο μας εἶναι κτί-
σμα Βενετσιάνικο, κι ἀπορεῖ κανένας
πῶς νάχει δημιουργηθεῖ μὴ τέτοια
ἀντίληψη.

Ὁ «ἐξαιρετικὸς» αὐτὸς ἄνθρωπος
τοῦ μετὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰ κατορθώ-
ματά του ἔκανε γνωστὸ σ' ὅλη τὴν
Εὐρώπην τὸ ὄνομα Γιάννινα, εἶναι ἀ-
λήθεια πῶς ἀνάμεσα σ' ἄλλα πολλὰ
εἶχε καὶ τὸ προσωνύμιον «Λέων τῆς
Ἠπείρου» καὶ στὴν κεντρικὴ πύλη
τοῦ Φρουρίου, καίτοι ἀπὸ τὸ Ρολόι,
δεξιὰ κι ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ τόξο τῆς,
τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ μυθολογικὰ ζῶα
πού ἔχουν χαραχτεῖ ἐκεῖ ἀνάγλυφα
σὲ δυὸ ἐντειχισμένες πλάκες καὶ
πού εἶναι σὰν οἱ «ἄρμες», τὰ οἰκό-
σημά νὰ ποῦμε τοῦ Ἀλῆ, μοιάζει
πᾶρα πολὺ μετὰ τὸν Ἑνετικὸ τὸ Λέον-
τα· ἓνα τέτοιο σύμβολο εἶναι βέβαια
φυσικὸ νὰ κολάκευε τίς φιλοδοξίες
τοῦ Ἀλῆ. Ἀπὸ κεῖ ὅμως ἴσαμε τὸ
σημεῖο νὰ φέρουμε τοὺς θαλασσινοὺς
Βενετσιάνους στὰ Γιάννινα, τὸ πῆδη-
μα εἶναι μεγάλο.

Εἶναι ἄλλως τε γνωστὸ ἀπὸ πολ-

λές μεριές διὰ τὸ Κάστρο, στὴ μορφὴ ποὺ ἔχει σήμερον εἶναι ὁλόκληρο χτισμένο ἀπ' τὸν Ἀλῆ.

Στὴ ΝΑ. πλευρὰ του, κάτου ἀπὸ τὸ Στρατ. Νοσοκομεῖο, σὲ μιὰ πύλη ποὺ βλέπει κατὰ τὸ Νοτιὰ, εἶναι ἐντειχισμένη μιὰ ἄλλη πλάκα, ἀπάνου στὴν ὁποία ἔχει ἀνάγλυφά χαραχτεῖ μιὰ ἀναμνηστικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὴ ριζικὴ ἀπὸ τὸν Ἀλῆ «ἀνακαίνιση» τοῦ Κάστρου καὶ τὴν ὁποία ἐπιγραφή, κατὰ τὴν ταπεινὴν μας πάντοτε γνώμη, ἔχει φιλοτεχνήσει σὲ στίχους κάποιος ἄλλος «Λογιώτατος» πολὺ περισσότερο «λογιώτατος» κι ἀπὸ τὸν Κ. Τζουκαλά.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἔχει δημοσιευτεῖ δυὸ φορές ἴσαμε τώρα (Ἡπ. Χρον. 1933) τὴν εἶχε ὅμως διαβάσει κάποτε κι' ὁ ὑποφαινόμενος μαζὶ μὲ τὸ μακαρίτη Γεώργιο Γκουρτζή, ἀπὸ στρατο (συν)χη κι ἀργότερα Γεν. Διοικητὴ Ἡπείρου, μὲ τὸν ὁποῖο τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, (1929-1930), ἐκάναν συχνὰ σεργιανίσματα μέσα καὶ γύρω ἀπὸ τὸ Κάστρο, ψαχουλεύοντας τὸ κάθε τι ποὺ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς μπάσει στὰ μυστικά του: στὴν ἱστορίαν του, τοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις ποὺ σὰν πέπλοι τὸ περιβάλουν, τὶς δόξες καὶ τὰ μεγαλεῖα του, σ' ὅλη τὴ μυστηριακὴ του ἀτμόσφαιρα.

Τὸ πρῶτο δεκάστιχο τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς εἶναι στὴν ἀρχὴ μισοχαλασμένο ἀπὸ κάποιον «γκιουλέ» (μπόμπα) τοῦ Χουρσίτ στὸν καιρὸ τῆς πολιορκίας· κι ἀπὸ τοὺς τελευταίους τοὺς στίχους φαίνεται καθαρά πῶς ὁ Ἀλῆς βρῆκε νὰ σώζωνται ἀκόμα τὰ τείχη τοῦ παλαιοῦ Κάστρου, σὲ κατάστασις ὅμως ἐρειπίων:

στίχ. 8

«...τὰ σαθρωμένα τείχη τοῦ πάλιν νὰ ἀνακτίσει
... πρῶην δέσποτας αὐτῶν ἐπροσκυνοῦσαν
καὶ δι' ἀνακαινισμόν πάντα παρακαλοῦσαν».

ἴσαμε τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ὅμως, ὅ-

πως φαίνεται ἀπὸ τὸ δεύτερο δεκάστιχο, κανένας ἀπὸ τοὺς «πρῶην δεσπότες» δὲ θέλησε ἢ δὲ μπόρεσε νὰ ξαναστήσει στὰ πόδια τοῦ τοῦ φρούριου ποὺ κατέρρεε:

« καὶ μόνον ὅπου πέρασαν διάφοροι αἰῶνες
καὶ καθεξῆς πολλότατοι ὕπατοι κι ἡγεμόνες,
κανένας δὲν ἠμύρεσε νὰ λαβῇ τὴν φροντίδα
καὶ εὐεργέτης νὰ δειχτεῖ εἰς τὴν τὴν πατρίδα,
οὔτε εἰς τὴν παρέλευσιν τσοῦτων πολλῶν χρόνων
ἠμύρεσαν νὰ βάλλωσι καὶ ἓνα λίθον μόνον»

Ὁ Ἀλῆς ὅμως εἶχε τὶς βλέψεις του καὶ τὶς φιλοδοξίες του· καὶ γι' αὐτό,

«Ὁ κραταῖος Ἀλῆ Πασσᾶς Βεῖρ-
ρης τῆς Ἡπείρου
περίφημος ἀπόγονος τοῦ θαυμαστοῦ Πύργου
ὡς ἄλλο πῦρ θαυμάσιον τοῦτο τὸ ἀνασταίνει
καὶ πλέον ὠραιότερον τὸ ἀποτασσάσθαι».
αἰε' (1815)

2.—

«Ἀνακαινιστὴ» λοιπὸν τοῦ Κάστρου εἶναι πῶς σωστὸ νὰ ὀνομάσουμε τὸν Ἀλῆ κι ὄχι κτίτορά του: Ὁ μὲς φορές—ποὺ νὰ θυμᾶμαι τώρα πόσες;—ἐπαίρνα τὸ πρῶτο στενὸ ποῦ, καθὼς μπαίνουμε ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη, ξανοίγεται ἔντονα ἀριστερά, ἀμέσως μόλις ξεμπούκαρουμε στὸ ξέφωτο, καὶ προχωροῦσα ὕστερα σιγά-σιγά—ποῦ νᾶνε τώρα τὸ κατακάθαρο γυαλιστερό καλντερίμι;—πρὸς τὰ κάτου, ἀριστερὰ μου παρακολουθοῦσα καθαρά, ὅπως αὕτη ἀνεβοκατεβαίνει, τὴν μεταβαλλόμενη καμπύλη τοῦ παλαιοῦ βυζαντινοῦ τείχους, ἀπάνου στὸ ὁποῖο, σὰν ἀπάνου σὲ παλὴν θεμέλιο, ἔχτισε ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς τὸ δικὸ του ἐσωτερικὸ. Αὐτοῦς

ὅμως ἔχτισε ἀπὸ θεμέλιο ὁλόκληρο τὸ ἐξωτερικὸ τείχος· καὶ τὸ διάστημα ποὺ ἔμεινε ἀνάμεσά τους, διαρρυθμίστηκε σὲ θαλάμους ποὺ συγκοινωνοῦν, σὲ μακρὰ σειρὰ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο, καὶ ποὺ εἶναι τὰ μπουντρούμια τοῦ Ἀλῆ.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐνσωματωμένο νὰ διακρίνουμε καθ' ἑκάστην καὶ ἄλλα δυὸ κομμάτια τοῦ παλαιοῦ Βυζαντινοῦ τείχους: Τὸ ἓνα εἶναι δεξιὰ καθὼς μπαίνουμε ἀπὸ τὴν κεντρικὴ εἴσοδο, δίπλα σχεδὸν στὸ Ρολόι· σχετικὸ γιὰ τὸ κομμάτι αὐτὸ σημειώμα ἔγραψε ὁ καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου Ἀ. Ὁρλάνδος στὰ Ἡπ. Χρονικά τοῦ 1930 καὶ τὸ χαρακτηρίζει πύργο. Τὸ ἄλλο κομμάτι βρίσκεται στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Ἀκρόπολης τοῦ Κάστρου, ἐκεῖ ποὺ τώρα ὑψώνεται τὸ τζαμί τοῦ Ἀρσλάν Πασᾶ. Τὸ κομμάτι αὐτὸ εἶναι μιὰ ὁλόκληρη πύλη καὶ θὰ εἶναι, συλλογιζόμεστε, πύλη τοῦ παλαιότατου βυζαντινοῦ Κάστρου καὶ τῆς Ἀκρόπολης του.

Καθὼς ἀνεβαίνεις ἀπ' ἔξω πρὸς αὐτὴ ἀπὸ κάποιο ἀνηφορικὸ στενὸ δρομάκι, πλησιάζοντας, μπορεῖς νὰ διακρίνεις δεξιὰ κι ἀριστερὰ στὰ τοιχώματα τῆς, ἀπὸ τὸ κατῶφλι τῆς ἴσαμ' ἀπάνου στὰ τόξα, δυὸ ἐγκοπές, δυὸ ὑποδοχὲς μέσα στίς ὁποῖες γλυπτοῦσε, ἀνεβοκατεβαίνοντας μὲ κατὰλληλο μάγγανο, βαρεῖα καὶ σίγουρη κινητὴ θύρα, ποὺ σφαλοῦσε καὶ προστάτευε τὴν εἴσοδο· ἂν ἀνεβῆς ἀπάνου στίς ἐπάλξεις, θὰ ἴδεις ἄρκετὰ σημάδια (ἐγκόροιες κυλινδρικές ὁπὲς καὶ ἄλλα) ἀπ' τὰ ὁποῖα μπορεῖς νὰ συμπεράνεις γιὰ τὸ μηχανήμα ποὺ ἀνεβοκατέβαζε τὴν κινητὴ θύρα.

Τὴν πύλη αὕτη ἔχει σημειώσει καὶ ὁ Ἐφορος Βυζ. Ἀρχαιοτήτων Ἀ. Ξιγγόπουλος στὰ Ἡπ. Χρονικά τοῦ 1926.

Εἶναι πιθανὸν διὰ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο «ἀνακτίστηκε» ἀπὸ τὸν Ἀλῆ καὶ τὸ ἐσωτερικὸ φρούριο, τὸ Ἴτε-Καλέ, αὐτὸ ποὺ περικλείει τὸ ἀνατο-

λικὸ τμήμα τοῦ Βράχου ποὺ εἰσχωρεῖ βαθεῖα στὴ λίμνη μας: Τὸ πλάτωμα δηλαδὴ, ἀπάνου στὸ ὁποῖο ἦταν χτισμένη ἡ Μητρόπολις τοῦ Κάστρου πρὶν ἀκόμα οἱ Τούρκοι διώξουν τοὺς Γιαννιώτες ἀπὸ κεῖ, ὅπου μετὰ τὸ διώξιμό τους χτίστηκε τὸ Φετιγιέ τζαμί, ἀργότερα τὰ παλάτια τοῦ Ἀλῆ, καὶ—ἀλλοίμονο!—λίγο ἀργότερα, ὁ τάφος του.

Στὸ πλάτωμα αὐτὸ, τὸν καιρὸ ποὺ ἔχτιζε ὁ Ἀλῆς τὰ σαράτια του, βρέθηκε, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Λαμπριδης, κι ὁ τάφος τοῦ Πρελοῦμπου, τοῦ Δυνάστη αὐτοῦ τῶν Γιαννίνων στὸ 14ο αἰῶνα. Καὶ δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ λησμονοῦμε διὰ, ὅταν ὁ Βοημοῦνδος ἦλθε, στὰ 1082 στὰ Γιάννινα, δὲν περιορίστηκε μονάχα νὰ ἰσχυροποιήσει τὴν μιὰ Ἀκρόπολιν τους ποὺ βρῆκε, ἀλλὰ καὶ δευτέρῃ σὲ ἄλλο μέρος τῶν τειχῶν «ἐρυμνοτάτην ἀνφοδόκησε».

3.—

Εἶναι πιθανώτατο, τὸ πρῶτο ξεκίνημα τοῦ Κάστρου τῶν Γιαννίνων νὰ χρεωστεῖται σὲ στρατηγικοὺς λόγους. Ὅταν ὁ Αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς ἐφκίανε τὰ τεράστια ὀχυρωματικὰ ἔργα του, ποὺ σκοπὸ εἶχαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδο τῶν βαρβάρων—κάστρα μικρὰ καὶ μεγάλα, στρατιωτικοὺς σταθμούς, περιχαρὰ κωμένα στρατόπεδα, πύργους, ἀκροπόλεις—, ἔργα ποὺ τὴν παράλληλες γραμμές, ἀπὸ τὸ Ἀδριατικὸ καὶ τὸν Εὐξείνιο κατέβαιναν ἴσαμε τὴς Θῆβες καὶ τὴν Πελοπόννησο, δὲν εἶναι δυνατό οἱ στρατηγοὶ του νὰ μὴν ἐπρόσεξαν τὸ μοναχικὸ αὐτὸ καὶ κοφτὸ στὰ νεὰ βράχο, ποὺ ἡ λίμνη τὸν τριγύριζε τότε ὁλόκληρο σὰ νησί καὶ ποὺ ταυτόχρονα ἦταν τόσο κοντινὸς στὴν ξηρὰ, καὶ νὰ μὴ τὸν ὀχύρωσαν καὶ τὸν μετέβαλαν σὲ προφυλακτήριο. Γύρω-γύρω ἀπὸ τὸ μικρὸ αὐτὸ κάστρο θάρχισε νὰ σχηματίζεται σιγά-σιγά μιὰ μικρὴ πολιτεία ποὺ στὰ τέλη τοῦ 10ου αἰῶνα τὴ

βρίσκουμε νὰ κατέχεται ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ νᾶναι ἔδρα Ἐπισκόπου Ἰωαννίνων (Ἡπ. Χρον. 1938 σελ. 45 καὶ ἐπ.). Στὸ μεσοδιάστημα αὐτό, πέρασαν ἀπὸ τὸν πολὺ παθὸ τοῦτο τόπο πολλοὶ κατκτητὲς· κι ἀργότερα στὰ 1032 κατέβηκε ἀπ' τὸ Δυρράχιο ὁ Ἰταλο-νορμανδὸς Βαημοῦνδος ποὺ βρῆκε ἐδῶ τείχη κι Ἀκροπόλεις. Στις ἀρχές τοῦ 13ου αἰῶνα εἶναι πιθανώτατο ὅτι γιὰ πρώτη φορά τὸ φρούριο πῆρε τὴ σημερινή του ἔκταση ἀπὸ τὸν πρῶτο Δεσπότη τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος τὸ «πολίδιον ἀνήγειρε εἰς μόρφωσιν κάστρου.»

Ἐπειτα πέρασαν κι ἄλλοι κατακτητὲς, Σέρβοι, Ἀρβανίτες, Φράγκοι· καὶ στὰ 1430 τὸ Κάστρο τοῦ Γιαννίνου συνθηκολόγησε μὲ ὅλες τὶς τιμὲς μὲ τοὺς Τούρκους· ὕστερα ἀπὸ δυὸ αἰῶνες οἱ Καστρινοὶ κακῆν—κακῶς ἐδιώχτηκαν ἀπὸ τὴν προστασία του.

Ὁ Τούρκος τώρα ἀπλώνεται σ' ὅλη τὴ Βαλκανική καὶ φτάνει ἴσαμε τὶς πόρτες τῆς Βιέννης· τὸ Κάστρο δὲ χρειάζεται πιά κι ἀρχίζει νὰ καταρρέει· Ψυχομαχεῖ. Ὅμως δὲν πεθαίνει. Ὁ Ἀλῆ Μπαρούτας τοῦ μεταγγίζει καινούργιο αἷμα, καὶ τὸ Κάστρο ἀρχίζει ξανά νὰ ἀπειλεῖ καὶ νὰ βρέμεται.

Ἀνήσυχτα μηνύματα ἔρχονται κατὸ πᾶν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές· οἱ ραγιαδες σαλεύουν ἀπειλητικά. Τὰ βράδια τώρα ξανακλείνουν ἀπὸ νωρὶς εἰς βαρεῖες οἱ πόρτες, οἱ φρουροὶ πληθαίνουν δῶθε-κεῖθε, οἱ ἐπάλξεις εἶναι γεμάτες στρατιῶτες. Οἱ Χριστιανοὶ ἀνήσυχτοι καὶ φοβισμένοι περπατοῦν στὰ καλντερίμια τοῦ καὶ τὶς νύχτες μανταλώνουν καλὰ τὶς πόρτες· μὰ ὁ νειρεύονται δόξες παλῆς.

Τὸ Γιαννιώτικο ὅμως Κάστρο ἔχει τώρα χάσει ὅλη τὴ μυστηριακὴ γοητεία του, τὴν τόσο γνωστὴ καὶ τόσο προσφιλεῖ σὲ μερικοὺς ποὺ αἰσθανότανε τόσο θέλητρο νὰ γυρίζουν, ἐρημικοί, στὰ στενὰ τοῦ σκοκῆς, στὰ κα-

τακάθαρα καλντερίμια τοῦ, στὴν τόσο ἐλκυστικὴ γι' αὐτοὺς ἀτμόσφαιρά του.

Τὸ βαθὺ χαντάκι ποὺ τὸ ἀπομόνωσε ἀπὸ τὴν πόλιν, ἱσοπεδώθηκε· τὰ δυνατὰ, τ' ἀνίκητα, στήθεια τοῦ τὰ τραυμάτισαν οἰκτρά· ἀνοίγοντας δῶθε-κεῖθε τρύπες γιὰ εὐκολώτερη συγκοινωνία· τὸ Ρολόϊ τοῦ βουβάθηκε, ραγίστηκε, ριμᾶχτηκε· στὶς πολεμίστρες τοῦ φύτρωσαν ἀγριόχορτα· κι ὁ κασμᾶς τοῦ ἐργάτη ξεριζώσε κάποτε (1938) τὸ καλντερίμι τοῦ, τὸ τελευταῖο καλντερίμι τῶν Γιαννίνων.

4.—

(Lacrimae regum)

Ὁ σωλῆνας τοῦ νεροῦ ἔπρεπε νὰ περάσει ἀπὸ παντοῦ. Τὸ καλντερίμι, τὸ τελευταῖο καλντερίμι τῶν Γιαννίνων ἔσβυσε τότε ὀριστικά! δὲ θὰ τὸ ξαναφκειάσει πιά κανεὶς!...

Ἐκεῖ ποὺ προσεκτικὰ κι ὑπομονητικὰ ὁ παλῆς τεχνίτης κάρφωσε στέρεα μέσα στὴ γῆ τ' ἄσπρα μυτερά λιθάρια, ἔπεσε τὸ συντριμμένο χαλίκι κι ἀπάνω του πέρασε ἀμελίκτος ὁ ὁδοστρωτήρας ποὺ τὸ ζούλησε καὶ τὸ σύνθλιψε καὶ τὸ πολτοποιῆσε· καὶ τὴ λιθαρένια ζύμη τὴ σκέπασε ὕστερα μὲ λεία καὶ στρωτὴ ἄμμο.

Ἐκεῖ ποὺ γυάλιζε καθαρὸ καὶ στέρεο τὸ λιθάρι, ἔπεσε τὸ χῶμα ποὺ τὰ ἱσοπεδώνει ὅλα· μὰ ποὺ ὕστερ' ἀπὸ λίγο γεμίζει λάκκους καὶ σκόνη, λάσπη καὶ παγίδες, γιὰ βάσανο καὶ γιὰ καύμους τῶν νοικοκυράδων ποὺ θέλουν πάντα «λάμπινους καὶ φέγγινους» τοῦ ὁβροῦς καὶ τὶς αὐλές.

Κι ἐκεῖ ποὺ ἄλλοιτες ἀντηχοῦσαν βαρεῖα τὰ γερά παπούτσια μὲ τὰ χοντρά καρφιά, γεμάτα εἰλικρίνεια καὶ παρρησία, μπορεῖ καὶ γλυστράει τώρα, ἀθόρυβο καὶ σιωπηλὸ καὶ ὑπουλο τὸ λεπτεπίλεπτο σκαρπίνι μὲ τὸ λαστιχένιο τακοῦνι, καὶ τὸ ψηλὸ γοβάκι ποὺ φκιάνει τὸ ψεύτικο μπόι καὶ ξεγελάει καὶ πλανεῦει.

Περνοῦσα ἄλλοτε συχνὰ ἀπὸ γνωστοὺς στενόμακρους δρομάκους τοῦ

Κάστρου, δπου τὰ σπῖτια, ἀνήσυχτα θαρρεῖς ἀκόμα καὶ φοβισμένα, στριμώχνονται κάτω ἀπ' τὴν προστασία τῶν ἐπάλξεων, κοντὰ στὴ γερὴ καὶ πλατεῖα ἀγκαλιὰ τοῦ τείχους τοῦ Φρουρίου, ποὺ ἀνίκητο καὶ φοβερό, ὑψώνουνταν περήφανοι γιὰ νὰ προστατέψουν τὸν κάθε καιροῦ ἐξουσιαστή του.

Ἀπ' τοὺς δρομάκους ἐκείνους τοῦ Κάστρου τοὺς τόσο στενοὺς, ποὺ νομίζεις πῶς, ἂν ἀπλώσεις τὰ χέρια σίγουρα θ' ἀγγίξεις τὰ πλευρά τους· κι δπου ὁ ἀέρας θαρροῦσε πῶς ἔμεινε ἴσαμε ἰώρα ἀκίνητος κι ἀνάλαγος ἀπ' τὰ παλῆ ἀκόμα χρόνια. Τόσο τὸ κάθε βῆμα ξυπνοῦσε παληοὺς ἀντίλαλους καὶ ζωντάνευε λησμονημένες ἱστορίες!... Γιοδωβολητὰ ἀλόγων καὶ κλαγγὲς ἀπὸ σιδερένιες πανοπλίες. Βαριὰ βήματα Νορμανδῶν καὶ βυζικῶν Βυζαντινῶν κι ἀλαλαγμοὺς Σλαύων κι Ἀρβανητᾶδων καὶ Φράγκων καὶ Τούρκων—ἀγωνίες καὶ λαχτάρες πολιορκημένων, προσδοσίες καὶ σκοτεινὰ δράματα—πορφύρες καὶ κατάχρυσες κορῶνες, φρικὲς κι ἀπελπισίες μπουντρουμιῶν· ματωμένα σύνεργα καὶ καταδίκες, δόξες καὶ μεγαλεῖα.

Δοῦκες καὶ Δεσπότες, Βασιληάδες καὶ τυχοδιῶκτες, Βεζύρηδες καὶ Τυράννους. Μυρουδιὲς ἀπὸ θειάφι καὶ μπαρούτη, ἀρώματα ἀπὸ θυμιάμα καὶ λιβάνι.

Μέσα στὰ στενὰ αὐτὰ, ὁ μοναχικός διαβάτης αἰσθανότανε τὸν ἑαυτό του σὰ βουτηγμένο ὁλότελα μέσα στοὺς καιροὺς ποὺ πέρασαν· τόση ἐκεῖ σιγὴ καὶ τόσο ἡμίφως, τόση σκιά καὶ ψυχράδα κυριαρχοῦσε! Κι οἱ ὁμιλίες ποὺ τὶς ἀκούγες νὰ βγαίνουν, μουντὲς κι ἀπόμακρες ἀπ' τὰ μαντζάτα καὶ τοὺς ὁβροῦς καὶ τὰ χαγιάτια τῶν σπιτιῶν, ποὺ εἶναι ἔτοιμα θαρρεῖς νὰ σμίξουν μὲ τ' ἀντικρινὰ τους, στὴν ἐρεθισμένη τοῦ φαντασία φαινόντουσαν σὰ φῶνες ἀπὸ τὰ περασμένα· πολεμικὲς ἰαχές κι αἰμωγὲς καταδίκων, ψαλμωδίες καὶ ὕμνοι, θυμοὶ κι ἀπελπισίες.

Μιά μυρουδιὰ ἀπὸ περγαμηνὴ κι ἀπὸ κερί κι ἀπὸ θυμιάμα γέμιζε τὸν ἀέρα.

Καὶ μοναχὰ ὁ οὐρανὸς, στενὸ λουρίδι στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, κατῶρθανε μὲ τὴν γαλάζια ἀπεραντώσυνή του νὰ σὲ πείσει πῶς δὲ ζοῦσες κι ὁ ἴδιος σ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ποὺ πέρασαν, καὶ μὲ τὴ σκέψη τῆς γαλήνης καὶ τῆς ἐλπίδας ποὺ συμβολίζει, στάλαζε στὴν ψυχὴ σου τὴν παρήγορη ἰδέα τῆς αἰωνιότητος καὶ τοῦ ἀπείρου.

5.—

Οἱ πέπλοι ποὺ ρίχνουν τὰ χρόνια καθὼς περνοῦν καὶ φεύγουν ἕνα-ἕνα, σ' ἐκεῖνα πῶχουν πιά περάσει, σκεπάζουν καὶ σβύνουν θαρρεῖς ἀπὸ πᾶν τους κάθε τί τὸ πρόστυχο καὶ τὸ χυδαῖο, τὸ συνειθισμένο καὶ τὸ καθημερινὰ κουραστικό. Κι αὐτὰ ἀκόμα τὰ σκοτεινὰ κι ἀγρία δράματα τῆς ἱστορίας, ἀπὸ τὴν παλαιότητα παίρνουν κάτι τὸ θρυλικὸ κι ἀπόκοσμο κι ἀποκτοῦν μιὰν ἀκατανίκητη ἔλξη καὶ μιὰ παράξενη γοητεία.

Καὶ μεταβάλλονται ὅλα σὲ θρύλους καὶ παραδόσεις, ποὺ κάθε μιὰ γενιά τοὺς φυλάει καὶ τοὺς παραδίδει ἀμετάβλητους στὴ γενιά ποὺ τὴν ἀκολουθεῖ, σὰν κάτι τὸ πολύτιμο· σὰν πῶς παραδίδεται ἕνα πετράδι, ἕνα διαμάντι, ἕνα παλῆ χειρόγραφο, ἕνα παλῆ εἰκόνισμα, κάποιο φοβερὸ μυστικὸ· ἀστείρευτες πηγὲς ἀναμνήσεων κι ἱστορίες πολλῶν αἰώνων.

Τὸ καλντερίμι ὅμως ἔσβυσε τώρα πιά ὀριστικά ἀπ' τὰ στενὰ τοῦ Κάστρου. Κι ὁ ἀντίλαλος τῶν βημάτων του, δὲν θὰ βοηθήσει πιά τὸ μοναχικὸ διαβάτη νὰ χάσει τὸν ἑαυτό του, νὰ σβύσει τὸ σήμερον καὶ νὰ βουτηχτεῖ ὁλόκερος μέσα στὸ θρόλο καὶ τὴν παράδοση καὶ τὴν ἱστορία· δὲ θὰ τὸν βοηθήσει πιά νὰ μπορέσει νὰ ξαναζωντανέψει τὴν ψυχὴ τῶν περασμένων· τὸ παλῆ τραγοῦδι καὶ τὸν παλῆν ἀχό· τὸ θαυμαστὸ κεντρίδι καὶ τὸ ὕφαι τ' ἀργαλειοῦ· τὸ σκαλιστό

τό ξύλο και τό παληό τό τζιοβαίρι
και τό παληό εικόνημα.

Αυτά, που ίσως νάτανε πραγματι-
κά πιό ωραία και πιό ζωντανά και
στέρεα και πρωτότυπα κι αληθινά,
άπ' τὰ σημερινά παιδιά του δδοστρω-
τήρα πολιτισμού, μά που ίσως και
νά φαίνονται τέτοια στα μάτια του
νοσταλγοῦ διαβάτη. Γιατί οι πέ-
πλοι που ρίξαν άπάνου τους τὰ χρό-

νια που πέρασαν, ίσως τὰ παρουσιά-
ζουν στα διψασμένα μάτια του σά
μέσα σέ θαυμαστό όνειρο : χωρίς τις
μιζέριες τους, τις μονοτονίες τους,
τις άθλιότητες τους και κάποτε τις
φρίκες τους :

Ώραϊα, θρυλικά, παραμυθένια,
ήρωικά !...

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΕΣ

Γκριζο τοπείο που φεύγεις
γλυκά μέσ' τή βραδυά,
τό σχέδιο σου έχει μένει
σέ κάποια άθωα καρδιά.

Έφυγα άπ' τή γαλάζια
σου άχλύ κι άπ' τό στενό
δωμάτιο που εύωδοῦσε
άρωμα έαρινό.

Τάχα θά μείνω πάλι
στον κήπο μου έτσι απλά
ένω θά ψιθυρίζουν
τά φύλλα χαμηλά.

Ριγοῦσα όταν περνοῦσα
τά πράσινα κλαδιά.
Ήταν τόσο γαλάζια,
τόσο χλωμή ή βραδυά.

Κύριε, νά κοιμηθούμε
στοῦ κήπου τή φτελιά
μας όταν πλάϊ στο δρόμο
θά πέφτει άθωα βραδυά.

ΜΙΧ. ΓΑΚΗΣ

ΝΙΚΟΥ Β. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΣΤΑ ΣΟΥΛΙΩΤΟΧΩΡΙΑ

Άπό τό τό σέ τόπο τὰ ήθη και έθι-
μα διαφέρουν, ως γνωστό, και με
τήν πρόοδο μάλιστα και τον ψευτο-
πολιτισμό της εποχής μας εξαφανί-
ζονται λαμπρές συνήθειες κι άλλω-
νονται ωραία ήθη του παληού καλού
καιρού. Στην περιφέρεια των Σουλιω-
τοχωριών όμως ακόμη διατηρούνται
άγνωστοι οι καλοί τρόποι, οι φρόνιμες
συνήθειες και τὰ χαριτωμένα έθιμα
σ' όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής
ζωής και ιδιαίτερα στο γάμο. Αυτές,
λοιπόν, τις Σουλιώτικες συνήθειες θά
μεταφέρω έδω, γιατί μου φαίνεται
πώς αντικαθρεφτίζουν την άγνότητα
και την καλωσύνη των ανθρώπων
της παληότερης εποχής, χωρίς επι-
τήδευση και ήθοποιία και δίχως κάλ-
πινες φιλοφρονήσεις κι άνοστα κομ-
πλιμέντα.

ΓΕΝΙΚΑ. Ο γάμος — που λέγεται
και «χαρά», — παληότερα στο Σουλι
(δέν έννοω έδω μονάχα τὰ 4—5 χω-
ριά του Σουλίου, αλλά και τὰ γύρω-
γύρω μ' αντιπροσωπευτικότερο τό
μεγαλύτερο άπ' όλα τὸ Πόποβο, δέν
ήταν διόλου υπόθεση γαμπρού και
νύφης αποκλειστικά. Τούναντίον. Ο
λα ρυθμιζόνταν άπ' τους γονείς των
μελλονύμφων. Ο πατέρας του γαμ-
πού φρόντιζε νά βοεί την κατάλλη-
λη νύφη για τό παιδί του, άπό «σδί»
καλό πρό παντός, που ν' ανταπο-
κρίνεται προς τό δικό του, κι όταν
συμφωνούσε με τό συμπεθερό κι έ-
διναν «τό λόγο», τότε πιά άνακοίνω-
νε και στο παιδί του την άπόφαση
και τ' άρραβώνιαζε μάλιστα καμιά
φορά χωρίς καν τό παιδί νά ρωτηθεί.
Τό ίδιο συνέβαινε και με τή νύφη, π-
όταν τύχαινε νά ρωτηθεί άπό τή μάν-
να, άπό σεμνότητα κι άπό ντροπή,
δέν άπανταῖσε φανερά, αλλά με τό

στερεότυπο «ό,τι πεί ο πατέρας και
τ' άδέρφια μου».

Δέν ήταν άλλως τε άδύνατα τὰ
συμπεθεριά άπό πολύ μικρή ηλικία
των παιδιών κι άκόμα άπ' τον καιρό
που οι γυναίκες δυό γνωστών ή δυό
φίλων ήταν.. έγκυες ! Στα γλέντια συ-
νήθως κι' άπάνω στα κέφια, έλεγεν
ό ένας στον άλλο : «Γενομέστε συμ-
πεθεροί αν κάμωμε παιδί ο ένας, κο-
ρίτσι ο άλλος;» «Και δέν γενομέστε»,
ήταν ή άπάντηση. «Τόκα; λοιπόν» και
τά χέρια των φίλων σφίγγονταν μ'
έγκαρδιότητα. «Αν τὰ πράγματα έρ-
χονταν κατ' εύχην, τό συμπεθεριό εί-
χε γίνει !!

Γάμοι άπό αίσθημα, μάλλον τρέ-
νά παραδεχτοῦμε ότι δέν γίνονταν.
Τ' αὐστηρά ήθη στα χωριά αυτά κι
ή ιδιόζουσα προσοχή που δίνουν στο
ζήτημα της τιμής καθώς και τό στε-
νό περιβάλλον, απέκλειαν τή δημι-
ουργία αισθήματος ανάμεσα στους
νέους και τις νέες. Σπάνια τύχαινε
ν' αγαπήσει κανένας καμιά και σέ
περίπτωση άρνήσεως των συγγενών
της, αν του τώλεγε ή περδικούλα,
περιφρονοῦσε τὰ επακόλουθα και
τους κινδύνους και την απήγαγε,
πολλές φορές μάλιστα και παρά τή
θέληση της νέας.

Όπως όταν ο ανταγωνισμός
στις φάρες του Σουλίου ήταν όξυς,
στην έκλογή της νύφης μεγάλο ρόλο
έπαιζε κι ο αριθμός των άρρένων συγ-
γενών άπό τό σδί της καθώς κι ή
πόλεμικότητα κι άντρεισύνη τους.
(Έχει τόσα ντουφέκια τό σδί της —
έλεγαν) έτσι κι άργότερα με τις συγ-
κρούσεις τις διαρκείς και με τις προ-
στριβές εἰς τὸς Τούρκους της Τσα-
μουρλιάς είτε με τις άνταγωνιζόμε-
νες φάρες, πάντα έδιναν κάποια προ-

σοχή καὶ σημασία στὰ «ντουφέκια» ποὺ διέθεταν οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης.

—Στὸ διάστημα τῆς μνηστείας, ποὺ κατὰ μέσον ὄρο διαρκεῖ ἕξη ὡς δέκα μῆνες, ἡ ἀρραβωνιασμένη κοπέλλα ὄχι μόνον δὲν δέχεται τὴν ἐπίσκεψή τοῦ μνηστήρ᾽ αὐτῆς, ἀλλὰ τοὺνναντίον δὲ μιλάει κἂν μὲ τοὺς πλησιέστερους συγγενεῖς τοῦ. Ἄν τύχει κι ἐπισκεφτεῖ τὸ σπίτι τῆς, σὲ κανένα γιορτάσι, πατέρας ἢ ἡλικιωμένος ἀδερφός τοῦ γαμπροῦ, ἡ ἀρραβωνιασμένη νέα δὲ θὰ ἐμφανιστεῖ καὶ θ' ἀποφύγει νὰ τοὺς ἀντικρύσει. Στὴ στράτα ἂν τὴ φέρει ὁ διάβολος κι ἀπαντηθεῖ μὲ τὸν ἀρραβωνιαστικό τῆς, σίγουρα θ' ἀλλάξει δρόμο!

—Προΐκες σὲ χρῆμα, σὲ ζωντανὰ ἢ σὲ χτήματα στὰ Σουλιωτοχώρια δὲν ἔδιναν κι οὔτε δίνουν στίς κοπέλλες οἱ γονεῖς, πλὴν τῶν εἰδῶν ρουχισμοῦ, τὰ χοντρά καὶ τὰ λιανά σκουτιά, ὅπως τὰ λέν (χοντρά εἶναι τὰ στρώματα, οἱ βελάντζες, οἱ χασιές κλπ. λιανά οἱ φορεσιές καὶ τ' ἄλλα).

—Σ' ὅλο τὸ διάστημα ποὺ γίνεται ὁ γάμος, —δηλαδὴ ὁλητὴν Κυριακὴν, γιατί συνήθως Κυριακὴ παντρεύονται— ἡ νύφη ποὺ στέκεται μπροστά ἀπὸ τὸ «γοῖκο» τῆς, καμαρώνει, δηλ. κάνει, τιμὴς ἐνεκεν, ὑποκλίσεις πρὸς τοὺς παρισταμένους μὲ μισόκλειστα πάντοτε τὰ μάτια! Τελευταῖα τὸ ἔθιμο αὐτὸ τείνει νὰ καταργηθεῖ, κι' εἶται γλυτώνει ἀπ' τὴν κουραστικὴ ὀρθοστάσια ἢ νύφη, ἀπ' τ' ἀδιάκοπο κεφαλοκούνημα καὶ τὸ ὑποχρεωτικὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν τῆς.

—Στὸ τέλος τοῦ γάμου οἱ καλεσμένοι, λίγο πρὶν φύγουν, ὀφείλουν νὰ εὐχηθοῦν στὴ νύφη καὶ νὰ τὴν κεράσουν—χρήματα βέβαια—αὐτὴ δὲ ὑποχρεοῦται ἀπ' τὴ συνήθεια σὲ χειροφίλημα ὅλων γενικῶς, μικρῶν ἢ μεγάλων, ποὺ θὰ τὴ συγχαροῦν.

—Μετὰ τὸ γάμο τὰ δῶρα τῆς νύφης πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους τοῦ γαμπροῦ δίνονται ἀπ' τὴν ἴδια, ποὺ φιλεῖ κιόλας τὸ χέρι τους.

Αὐτοὺς ἄντρες συνήθως χαρίζονται

σακκούλια ἢ κάλτσες, σπανιώτερα πουκάμισα, στίς γυναῖκες μαντήλια ἢ κάλτσες (πατοῦνες) καὶ στὰ παιδιὰ ποὺ πηγαίνουν σχολεῖο, σάκκες γιὰ τὰ βιβλία τους (σακκούλες).

—Κυρίως ὁ γάμος ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Σαββατόβραδο. Στὰ Σουλιωτοχώρια στὸ σπίτι τῆς νύφης τὸ Σαββατόβραδο γίνεται τὸ καλλιερὶ γλέντι, ἐνῶ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ τὸ πιὸ ἄνοιχτό καὶ θεαματικὸ γίνεται τὴν Κυριακὴ τὸ βράδυ. Ἀντίθετα σ' ἄλλα χωριά—στὰ Τσάμικο—τὸ σπίτι τῆς νύφης γλεντᾷ τὴν Κυριακὴ βράδυ. τότε ποὺ αὐτὴ θὰ ἔχει φύγει πειὰ, καὶ τοῦτο ἀπὸ λόγους μᾶλλον ψυχολογικοὺς γιὰ νὰ διασκεδάσουν τὴ λύπη καὶ τὴ στενοχώρια τῶν συγγενῶν τῆς ἀπὸ τὸ χωρισμό.

—Παληότερα τὴν Πέμπτη μεσημέρι, πρὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ γάμου, στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ὁ βλάνης ἔστηνε τὸ μπαῖράκι (σημαία) μὲ τρεῖς μῆλα στὸν ξύλινο σταυρό, ποὺ εἶναι στὴν ἄκρῃ τοῦ κονταριοῦ, καὶ μὲ τρεῖς ντουφεκιές. Καὶ τὴν ἀκόμα τὸ ἔθιμο διατηρεῖται.

Ὁ πατέρας ἢ ἄλλος συγγενὴς τοῦ γαμπροῦ, συνεννοούμενος μὲ τοὺς συγγενεῖς τῆς νύφης, «κῶβει» (ὀρίζει) τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου. Μιὰ βδομάδα πρὶν τὸ γάμο στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ψήνουν μικρὲς σταρένιες κουλουριές, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τίς προσκλήσεις τῶν πόλεων, καὶ ποὺ θὰ σταλοῦν ὡς κάλεσμα οὗτος συγγενεῖς καὶ φίλους τοῦ γαμπροῦ «ἔξω χωριστὰ», ὥστε οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ ἔχουν εἰδοποιηθεῖ ἐγκαίρως. Μέσα στὸ χωριὸ τὰ καλέσματα συνήθως δίνονται τὴν Πέμπτη. Γίνονται ὁμως καὶ γάμοι χωρὶς καλέσματα καὶ «κανίσκια», ὅποτε μπορεῖ νὰ πάει κανένας ἐλεύθερα καὶ δίχως ὑποχρέωση.

—Ὅλη τὴ βδομάδα πρὶν τὸ γάμο στὰ σπίτια τῶν μελλονύμφων περετώδης κίνηση. Γυναῖκες καὶ κοπέλλες τραγουδοῦντας κούβαλοῦν ἀπὸ

τὸ λόγγο ξύλα—ποὺ θὰ χρειαστοῦν στὸ γάμο—μὲ χρωματιστὰ μαντήλια στὰ ζαλίκια, ἢ βοηθοῦν στίς προετοιμασίες καὶ τίς τελευταῖες φροντίδες τῆς τῆ μελλονύμφης.

—Τὴν Πέμπτη ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ἀδερφὴ ἢ ἄλλη στενὴ συγγενὴς τοῦ φέρνει ἀπὸ τὴν Παραμυθιά τὴν πολυχρῶμη καὶ περίτεχνα σκαλισμένη «κασσέλα» (στενὸμακρο μπαούλο) καὶ τὰ νυφιάτικα τσαρούχια ἢ παπούτσια τῆς νύφης. Ὁ γάμος πᾶνεται ἀπὸ τὴν Πέμπτη τὸ βράδυ ὕστερα ἀπὸ φαγοπότη στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, π' ἀρχίζει μὲ τίς εὐχές στοὺς γονεῖς τοῦ μὲ τὸ «καλορρίζικα, καλὰ τελειώματα, νὰ προκόψουν καὶ στ' ἀποδέλοιπα», ἕνας ἀριθμὸς τῶν πιὸ στενῶν συγγενῶν τοῦ, ποὺ κυμαίνεται ἀπὸ 11 ὡς 25—πάντα μονοὶ—ἐκινᾷ μιὰ-δυὸ ὄρες νύχτα γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης. Πάλι ἀπὸ τὴν πιὸ στενὴ συγγενὴ τοῦ γαμπροῦ κουβαλιέται ἡ κασσέλα, ἡ κουλούρα (ψωμί ἄσπρο-πλαστάρι) τὸ νυφιάτικο φουστάνι, κεντημένο μὲ ὀτράδες καὶ μεταξωτὲς κλωστές, τὰ φουντωτὰ τσαρούχια ἢ τὰ λουστρινένια παπούτσια κι ἄλλὰ δῶρα, μ' ἄφθονα ζαχαρωτὰ στὴν κασσέλα. Ἰσάριθμοι περὶ τοῦ συγγενεῖς τῆς νύφης ὑποδέχονται στὸ σπίτι τῆς τοὺς συμπεθερούς, χαιρετιοῦνται, ἀλλήλοεὐχιοῦνται καὶ τὸ οὔζο καταπίνεται σὰ νεράκι. Ἀκολουθεῖ γλέντι, ποὺ τίς περισσότερες φορὲς σβύνει μὲ τὰ πρῶτα χαμογέλια τῆς χαρᾶς. Περιττὸ νὰ σημειώσωμε πῶς στὸ γλέντι τῆς Πέμπτης (στὴν κουλούρα ὅπως λέν) οὔτε ὁ γαμπρός οὔτε ἡ νύφη μετέχει, ἡ δευτέρῃ μάλιστα οὔτε κἂν ἐμφανίζεται.

—Τὸ Σάββατο οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης δέχονται τὰ «κανίσκια» (δῶρα), ποὺ εἶναι συνήθως κρέας, ψωμί ἄσπρο, πατάτες, φασόλια, ρύζι κλπ. ἢ καὶ χρήματα ἀκόμα. Τὰ κανίσκια ποικίλλουν ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τῆς συγγενείας, τὸ δεσμὸ τῆς φιλίας καὶ τὴν οἰκονομικὴ δυναμικότητα τοῦ καλεσμένου.

Ἀποβραδὺς, μαζεύονται γιὰ γλέντι οἱ στενότεροι συγγενεῖς στὴν ἀρχή, ποὺ καμμιὰ φορὰ βοηθοῦν ἢ ἀναπληρώνουν κιόλας τοὺς πολυάσχολουσ γονεῖς κι ἀδέρφια τοῦ γαμπροῦ, καὶ σιγά-σιγά οἱ ἄλλοι καλεσμένοι. Τὸ οὔζο, ποὺ σὲ μεγάλη ποσότητα ἔχει ἀγοραστεῖ ἀπὸ τὸ ἀστικὸ κέντρο [μέσος ὄρος 30 ὡς 60 ὀκ.] κι ἡ ἐξασφάλισή του ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερο ζήτημα γιὰ τὸ γάμο, ἔχει τὴν τιμητικὴ του. Οἱ μεζέδες εἶναι ἄφθονοι σὲ κρέατα, ποὺ ἔχουν σφαγεῖ τ' ἀπόγευμα, σὲ τυριά, ποὺ τὸ κάθε σπίτι διαθέτει καὶ σ' ἄλλο ἐκλεκτὸ πρᾶγμα ὀρεχτεῖ ἢ δύστροπη παρέα, μὰ ποὺ ἡ μέρα τὸ καλεῖ. Μ' ἕνα λόγον ὅλα γίνονται θυσία. Καὶ σὰν τὰ οὔζα-κι ἀρχίσουν νὰ λύνει τίς γλώσσες, πᾶει κι ἡ συστολὴ στὴν μπάντα...

—Ἄιντε τώρα, μωρὲ παιδιὰ, πάρτε καὶ κανένα τραγουδάκι, ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ γεροντότερου.

Καὶ κανένας βέβαια δὲ βρῖσκεται ποὺ νὰ θέλει νὰ χαλάσει τὸ χατήρι τοῦ γέροντα. Ἀρχίζουν τότε τὰ τραγουδιὰ ἢ τὸ παίρνουν λίγο ἐκεῖνα τὰ ἔρμα τὰ λαλούμενα [τὰ βιολιά], ἔτσι «λίγο βαρεῖα καὶ κόφτα» ἢ «σιγανὰ καὶ ταπεινά», ἀνάλογα μὲ τὸ τραγοῦδι, ἂν εἶναι τῆς τάβλας ἢ τοῦ χοροῦ. Πρωτεύουσα θέση ἔχουν τὰ παληὰ τραγούδια, ποὺ ἐξυμνοῦν τὴν ἀντρείο σύνη καὶ τὴν πατριδολατρεῖα, τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ λευτεριά, καὶ γιὰ τὸ ὠραῖο καὶ μετὰ τ' ἄλλα «τὴ νεολαίας».

Κορίτσια πὸ τὰ Γιάννενα—
Γρηὰ Τζαβέλλαίνα,
Νυφάδες πὸ τὸ Σούλι.
Τὰ μαῦρα νὰ φορέσετε
στὰ μαῦρα νὰ ντυθῆτε.

Τὸ Σούλι θὰ χαρτσῶθεῖ
χαράτσι θὰ πληρώσει.
Τζαβέλλαίνα σὰν τὰκουσε
βαρεῖα τῆς κακοφάνης
Πέρνει καὶ ζώνει τ' ὄρματα
κι ἀρπάζει τὸ ντουφέκι.....

Η: Πῶς ἦσουν, πῶς κατάντησες
καὶ μένο Κακοσοῦλι...

Η: Ὁ Κωσταῖ τῆς κι' Ἀλέξαντρος

κι ὁ μικροκωσταντάκης
τρεῖς χρόνους ἐγκιζέραγε
νὰ βρεῖ καλή γυναῖκα.
Ἦρε ψιλή, ἦρε λιανή,
ἦρε καγκελοφρύδα.
Τρεῖς χρόνους φκιάχνει τὸ προικιό
καὶ τρεῖς τὸ πανωπροῖκι
καὶ τὰ λιανὰ τῆς τὰ σκουτιά
λογαριασμὸ δὲν ἔχουν....

Κι ἄλλα πολλὰ: τοῦ Μπότσαρη,
Ἀνδρούτσου, τὴν Μπούλκω, τοῦ Με-
σολογγιοῦ...

Ὅσο μεγαλώνει τὸ κέφι, τόσο τὰ
τραγουδία γίνονται ἀδιάκοπα, ὥς τὰ
ξημερώματα. Γλεντᾶν, τραγουδᾶν,
χορεύουν, πρὸ παντός πίνουν κι' εὐ-
χιοῦνται μεταξὺ τους.

—«Βίβα καὶ στὰ δικά σου», [σὲ ἀ-
νὺπαντρο].

—«Βίβα καὶ στὸν παιδιὸν σου νὰ
χαροῦμε», [σὲ πατέρα].

Κι οὔτε λείπει πάντα τὸ χιοῦμορ
καὶ τὰ πειράγματα σ' αὐτὲς τίς ἐκ-
δηλώσεις.

—«Βίβα καὶ στὸ γάμο τῆς... πεθε-
ρᾶς σου!»

«Βίβα καὶ νὰ πεθάνῃς ἄρρωστος
καὶ γκαβός!»

Τὸ γαμπρὸ τὸν ξυρίζουν τὴν Κυ-
ριακὴ κατὰ τὸ μεσημέρι, ἐνῶ ὁ χορὸς
τῶν γυναικῶν τοῦ τραγουδαὶ λιγάκι
ἀνάμερά του.

Ξουράφι, ξουραφάκι.
διάβα ποῦθε διαβαίνεις
καὶ τρίχα μὴ μ' ἀφίνεις.
Γιὰ αἶντε γυιέ μου αἶντε
καὶ σέλλωσέ μ' τὸ γρίβα,
βάλτου ἀσημένια σέλλα
βάλτου ζιντζιά χρυσά...

Ἡ φροντίδα γιὰ τὸ γρίβα εἶναι γι-
ατὶ παληότερα ὁ γαμπρὸς πῆγαινε
καβάλλα σὲ ψάρο ἄλογο [γρίβας].

Στὸ στόλισμα τῆς νύφης οἱ γυνα-
κες τραγουδᾶν:

Γιὰ κοῦσε κυρὰ νύφη,
τί λέει τ' ἅγιο Βαγγέλιο.
Τί λέει τ' ἅγιο Βαγγέλιο,
τί μολογάει τὸ γράμμα.

Αὐτοῦ ποῦ πᾶς παιδί μου,
χρόνια πολλὰ νὰ ζήσεις,
ν' ἀσπρίσεις νὰ γεράσεις
ἄσπρα μαλλιά νὰ βγάλεις....¹⁾

—Τὴ νύφη τὴν πέρνουν τ' ἀπόγε-
μα. Ἄν ἡ στέψη γίνεῖ στὸ σπίτι τῆς
ἡ στήν Ἐκκλησίᾳ, τότε ἡ παρουσία
τοῦ Κουμπάρου [νουνοῦ] εἶναι ἀπα-
ραίτητη. Γι' αὐτὸ ὁ βλάμης μὲ τὸ
μπαῖράκι, ὁ γαμπρὸς, οἱ γυναῖκες
καὶ μερικοὶ ἄντρες ὑποδέχονται τὸ
νουνό, ποῦ κι' ἐκεῖνος ξεκινᾷ ἀπὸ
τὸ σπίτι του. Τὴ στιγμὴ τῆς συναντή-
σεως ὁ χορὸς τῶν γυναικῶν τραγου-
δαί:

Ἔ! κύριε Νουνέ—κι ἀειτημένε,
νὰ σοῦ ζοῦν τ' ἀναδεχτούρια,
νὰ σοῦ ζοῦν καὶ νὰπροκόβουν.
Τὰ στεφάνια τοῦ νουνοῦ μας
οὔτε δῶ οὔτε στήν Πόλη.
Τὰ κεράκια τοῦ νουνοῦ μας
οὔτε δῶ οὔτε στήν Πόλη...

Ἀφοῦ κεραστεῖ ὁ νουνὸς κι οἱ πα-
ρακοῦμπαρι στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ,
τότε πιά ξεκινᾶν ὅλοι μαζί—[τὸ ψι-
κι=γαμήλιος πομπή] γιὰ νὰ πάρουν
τὴ νύφη. Προηγεῖται ὁ βλάμης μὲ τὸ
μπαῖράκι, ἀκολουθεῖ ὁ παπᾶς, ὁ
γαμπρὸς ποῦ περιστοιχίζεται ἀπὸ
τοὺς συγγενεῖς του, κι ἀμέσως ὁ χο-
ρὸς τῶν γυναικῶν ποῦ τραγουδαί:

Ποῦ πᾶς περιστεράκι μου
Ποῦ πᾶς αὐτὴ τὴν ὥρα;
Πάω γι' ἀθάνατο νερό,
Νὰ πιῶ νὰ μὴ πεθάνω.....

(ἀκολουθεῖ)

¹⁾ Στὸ κεφάλι ἡ νύφη φορεῖ «τὸ μαχρὸ-
μά», ἄσπρο πέπλο κεντημένο ὁλόγυρα μὲ
χρυσιαστές καὶ χρυσὲς πούλιες.

Παλιότερα φορεῖς καὶ «τὴ φέστα» κάτω
ἀπὸ τὸ μαχράμα. Ἡ φέστα εἶναι ἓνα εἶδος
καπέλλου καὶ σκούφου, ἀπ' ὅπου ἦταν κρεμα-
σμένα χρυσὰ νομίσματα, ποῦ σκέπαζαν τὸ
μισὸ μτωπο κατὰ πλάτος, ἐνῶ στὸ μῆκος ἔ-
φταναν σὲ τὴν χροιά τους.

Στὸ στήθος τῆς ἡ νύφη φέρει τὴ χαλάκα-
τις τοκάδες, τὰ χρυσία, τὰ κλειδοσώματα καὶ
ἄλλα ἀσημεϊὰ λαϊκῆς τέχνης.

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ὁ φίλος συνεργάτης τῆς στήλης αὐτῆς, ποῦ
καθόμουνα μαζί του στὸ ἐξοχικὸ καφενεδάκι,
μοῦ πρόσφερε τὴν ἐφημερίδα προστάζοντας
μὲ νὰ διαβάσω ἓνα κομμάτι τὴν παραλογο-
τεχνικὴ στήλη, ποῦ τὸ σημάδεψε μὲ τὸ δά-
χτυλό του.

—Διάβασε σὲ παρακαλῶ, αὐτὸν τὸν ἐπικῆ-
δειο...

—Ἀξίζει, τάχα, τὸν κόπο νὰφῆκει κανεῖς
τὸ γάμο γιὰ νὰσοληθεῖ μὲ τὰ θλιβερά μι-
κροπράματα τῆς ζωῆς...

Γιατὶ γάμος, ὡστὶ πανηγύρι γινόταν στὸν
οὐρανὸ τὸ ἀνοιξιάτικο ἐκεῖνο δειλινὸ. Στὸ
μυθρὸ μάκρος χρυσὲς γοιμὲς σταύρωναν τὸ
διάστημα καὶ τὰ ποδοβολητὰ τῶν ἀλόγων καὶ
οἰήχοιτῶν σαλιγγῶν, ποῦ ἀκούοντοῦσαν τοὺς
μαύρους καβαλλάρηδες, καβάλλα σιῖα, τραν-
τοζαν τὴ γῆς...

—Διάβασε σὲ παρακαλῶ...

Διάβασα. Ἦταν ἓνας λόγος, ποῦ εἶχε ἐκ-
φωνήσει κάποιος σὴν κηδεῖα γνωστοῦ συμ-
πολίτη.

Ὁ φίλος συνεργάτης τῆς στήλης αὐτῆς, ποῦ
μὲ παρακολούθησε μὲ προσοχὴ ὅλη τὴν ὥρα
ποῦ διάβαζα, μοῦ ἀπέτεινε μιὰ ξοφινὴ καὶ
κάπως ἀνεπάντητη ερώτηση:

—Λοιπὸν, ἡ ἐντύπωσή σου;

—Γιὰ τὴν ἔμφαση; Γιὰ τὸ ὅφος, γιὰ τὴ μορ-
φή, γιὰ τὸ περιεχόμενον;

—Ὁχι. Πρὶν μου εἰλικρινῶς, ἂν μπόρεσες
νὰναγνωρίσεις τὸ πρόσωπο, ποῦ σκιαγραφεῖ-
ται.

—Γιὰ νὰ εἶμαι εἰλικρινῶς, πρέπει νὰπαν-
τήσω ἀρνητικᾶ.

—Γιατὶ, ἀγαπητέ μου, νὰ μὴ μπορεῖς; Ὁ
ἐπικῆδειος εἶναι γεμάτος ἀπὸ λεπτομέρειες
καὶ παραρρηματισμοὺς. Ἀκόμα καὶ σκέψεις γιὰ
τὸν ἀνθρώπινο προσρισμὸς ἔχει. Ποτές ζω-
γράφος δὲ ζωγράφος τοῖς μὲ φανταχτώτε-
ρα χρώματα καὶ καμμιὰ φορὰ λογοτέχνης δὲ
σκιτσοῦσε πρόσωπο μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια.
Τὶ συμβαίνει λοιπὸν;

Μήπως ἦσουν ἀνηχημένους; Γιὰ ξαναδιάβα-
σε, σὲ παρακαλῶ, καὶ κῦταξέ νὰ συγκεντρώ-
σεις τὴν προσοχή σου.

Ξαναδιάβασα καὶ συγκέντρωσα, ὅσο μπο-
ροῦσα, τὴν προσοχή μου. Ὁ ἐπικῆδειος ἦταν
πραγματικᾶ, πλουσιώτατος, μὰ ἀπὸ τὸ ξανα-
διάβασμά του δὲ μοῦ δοῦνκε ἡ εἰκόνα τοῦ
γνωστοῦ μου προσώπου.

—Λοιπὸν; μὲ ρώτησε ἀναπόμονα ὁ καλὸς
φίλος.

—Μάταια πύσχιση. Δὲ μπορῶ νὰναγνω-
ρίσω στὰ λόγια τοῦ τὸν πολὺ γνωστὸ μου
νεκρὸ. Στοιχηματίζω, μάλιστα, πὼς κι ὁ ἱ-
διὸς ἂν σηκωνόταν ἀπὸ τὸ φέρετρό του, δὲ
θα θεωροῦσε ὑποχρεωσὴ του νὰ εὐχαριστή-
σει τὸν ὁμνῶδὸ του, γιὰτὶ ἀπλουσιῶτα, δὲ θα
ὑποπτευόταν καν, πὼς ἐγκωμιάζει αὐτόν...

—Ἔτσι εἶναι, χωρίς καμμιὰν ἀμφιβολία...
ἀναστρέφαζε ὁ φίλος συνεργάτης τῆς στήλης
αὐτῆς. Λοιπὸν, ἀγαπητέ μου, οἱ ἐπικῆδειοι—
κι αὐτὸ εἶναι τὸ συμπέρασμα μου—εἶναι τὸ
μεγαλύτερο κακὸ τοῦ προφορικοῦ μας λόγου.
Ὅλοι βγάζουν ἐπικῆδειους. Ὅλοι θεωροῦ-
νε ὑποχρεωσὴ τους νὰ νεκρολογεῖν. Φαντά-
ζονται, πὼς ἡ ἐκδήλωση τοῦ πένθους καὶ
τῆς θλίψης τοσεῖναι ὁλόγος. Καίτίποτα περι-
σσότερο ἀπὸ λόγος. Καὶ λένε, λένε, λένε...

Ἄν μᾶς ἔλεγαν τέλος πάντων, πὼς πρόκει-
ται γιὰ ἓναν γιατρὸ ἢ γιὰ ἓναν δάσκαλο ποῦ
πρόσφερε πολλὰς ἀπηρεσίες στὸν τόπο του,
θα εἴχαμε μπροστὰ μας ὅπωςὸδήποτε μιὰ σε-
μνὴ εἰκόνα. Μὰ τοῦτοι εἰδὼ ποῖζονε τὸ ρό-
λο τῆς μακρινῆς θανατηφόρας ἀρρώστιας.

Ὅπως ἐκεῖνη ἀλλοτρίωνε βαθιὰ τὴν χαρακτηρι-
στικὰ τοῦ προσώπου. Ἔτσι καὶ τοῦτοι παραμορ-
φώνουν σὲ τέτοιον βαθμὸ τίς ιδιότητες τοῦ
χαρακτήρα, ποῦ μᾶς παρουσιάζουνε στὸ τέ-
λος ἓναν ἀνθρώπου ὅχι καλύτερο ἀπὸ τὸν
πραγματικὸ—ἀλλὰ ἐπὶ τέλους ὡς ἓνα σημεῖ-
ο θα μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ ἀπὸ τὴ
στιγμὴ, τὸ περιβάλλον—μὰ ὁλοτελὴ ἀλλα-
γμένο, ποῦ τὰ ἐλαττώματά του γίνονται προτι-
μήματα. Ἔτσι, δὲν ἔχουμε καμμιὰν ἀπολύ-
τως εἰκόνα μπροστὰ μας. Γιὰ ποῖο σκοπὸ,
λοιπὸν, σὲ παρακαλῶ, ὁ ἐπικῆδειος;

—Γενικεύεις καὶ φοβοῦμαι, πὼς αὐταίρε-
τεῖς.

—Δὲν αὐθαίρετῶ καθόλου. Ὁ ἐπικῆδειος
ποῦ διάβασες προηγήτερα, δὲν εἶναι μοναδι-
κὴ περίπτωση. Λυσιμῶναι ποῦ δὲν ἔχω πρόχει-
ρο τὸ βιβλιαράκι ὅπου ἔχω σημειώσει μερι-
κοὺς τέτοιους λόγους ἀπὸ τὰ καθημερινὰ μου
διαβάσματα. Τὰ φριχτότερα καὶ ἀντικεινιωνι-
κώτερα ἐλαττώματα, χωρίς ἐξαναγκασμὸ, χω-
ρὶς καμμιὰν ὑποχρεωσὴ, μᾶς παρουσιάζονται
μεταμορφωμένα σὲς ὑψηλότερες, καὶ ὡφελιμώ-
τερες ἀρετές. Κάποιες, ἔξωφρα εἶχε πεθάνει
ἓνας ἄνθρωπος ποῦ δὲ φημιζόταν γιὰ τὴν
τιμιότητα καὶ εὐσυνειδησία του. Τοῦ εἶχαν
ἐμπιστευθεῖ τὴ διαχείριση ἐνὸς «κοινωφελούς»
ταμείου, καὶ ἐκεῖ ἐξακολούθητικά, γιὰ μὲ-
γάλο διάστημα τῆς ζωῆς του, ἔκλεβε «οὐ τὴ

χειρί αλλά απ' θυλάκω». Καί μία φορά, πού τὸν γάντζωσε ἡ ἀρπάγη τῆς δικαιοσύνης κατὰ φερε νὰ ξεγλυστορήσει, γιατί ἦταν ἐπισημὸς μετὰ ἐφόδια τῆς καθουσίτικῃς ἡθικῆς, τῆς ἐπιστήμης, πού ξέρει νὰ φκιάνει τὸ μαῦρο ἄσπρο καί νὰ βαφτίζει τὴν κακία σὲ ἀρετὴ. Αἱ, ἀγαπητέ μου, τὰ φριχτά κι ἀντικεινῶν καὶ αὐτὰ ἐλαττώματα ξέρετε πῶς μεταφραστικὰ νὰ στήν κηδεία του; Ὁ Νεοέλληνας Βασσαυέτος, σὰν θαυματοποιός, πού βγάξει ἀπὸ τὸ στόμα του κόκκινα κορδελλάκια, τὸν ἀποκάλεσε «δραστήριον» «ζωτικόν» «ἀπαστράπτουσαν εὐφύαν». Κι ἄλλη φορά, πού πέθαινε ἕνας σιγαμένος κουισμπολὸς, ὁ ὕμνωδός του, δηλ. ὁ θαυματοποιός μὲ τὰ κόκκινα κορδελλάκια, δὲ στάθηκε ἱκανὸς νὰ τοῦ ὑμνήσει καμμιὰ του ἀρετὴ. Μονάχα τὴν τάση του γιὰ κακολογία βράδθηκε νὰ δοξολογήσει. Τὸ προστυχο-κουισμπολὸς τὸ μετέφρασε σὲ κοινωνικὴ κριτικὴ. Καί τὴν ξετσιπωσιά του νὰ ξομπλιάζει τὸν κάθε διαβάτη, τὴ μεταμόρφωσε σὲ χιούμορ, ἔτσι πού ὁ ἀνῆξερὸς ἀκρουατής, ἀκούοντας τον, μὲ τὸ δίκτυο του θὰ θλιβοῖται, πού δὲν ἀξιώθηκε νὰπολάψει τὸ λεπτὸ σκῆμμα καί τὴν ἀκακὴ εἰρωνεία ἐνδὸς πρίγκιπα τοῦ πνεύματος, πού θὰ μποροῦσε, δίχως ἄλλο, νὰ συναγωνισθεῖ τὸ Σουίφτ, τὸν Μπέρναρντ-Στόου ἢ τὸν Μάρκ Τουαῖν... Τί φταίνει λοιπόν, σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ πνευματικὲς χίρες καὶ ἀρετὲς νὰ τίς χρησιμοποιοῦνε σὰ μάσκες γιὰ νὰ σκεπάζουνε πρόστυχα πρόσωπα καί τί τοὺς χρωστᾶνε ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια κι ἡ κοινωνικὴ ἡθικὴ νὰ τίς κακομεταχειρίζονται μὲ τὸ χειρότερο αὐτὸν τρόπο;

— Εἰσαι, λοιπόν, γενικὰ ἐχθρὸς τῶν ἐπι-κηδεῶν;

— Ὅπως θὰ ἤμουνα ἐχθρὸς τῆς ζωγραφικῆς καί τῆς λογοτεχνίας ὅταν θάβλεπα ὅλους τοὺς ζωγράφους νὰ φκιάνουνε ἔργα ζωγραφικῆς, χωρὶς σχέσιον καί προοπτικὴ, κι ὅταν θάβλεπα ὅλους τοὺς λογοτέχνες νὰραδιάζονε στο χαρτὶ ἀκατολοβίστικες περιγραφὲς καί τραυτὸμορφες παρομοιώσεις. Γιατί τί τὰ θέλεις, τί τὰ γυρεύεις ἀγαπητέ μου; Τὸ κάθε τι, πού τὸ φκιάνει ὁ χρωστήρας ἢ ἡ σμίλη καί πού τὸ δημιουργεῖ ὁ λόγος, πρέπει νὰ εἶναι ζωντανὸ κι ὁμορφο. Μὰ ζωντανὸ κι ὁμορφο δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἀνακάτωμα πραγμάτων, πού δὲν τὰ ἐμπυχύνει καμμιὰ πνοὴ ζωῆς κι ἀληθείας. Κι ἄλλοιμονο στοὺς ἀνθρώπους, πού τρῶνε ἀπὸ τὰ χαλασμένα αὐτὰ φαγητά, χρῆσιμα μονάχα γιὰ χαλασμένα στομάχια.

Κι ὁ καλὸς φίλος πήρε μετάνανκτηση τὴν ἐφημερίδα, ἀνῆψε ἕνα σπύρτο καί μὲ χαρούμενὴ κακία ἔβλεπε τίς κόκκινες γλωσσίδες νὰ καταβροχθίζονε λαίμαργα τὰ κόκκινα κορδελλάκια τοῦ θαυματοποιοῦ.

— Ἀν εἶχα ἐξουσία, εἶπε σὲ μιὰ στιγμή ἀναστενάζοντας, θ' ἀπαγόρευα τοὺς λόγους στίς κηδείες. Καί δὲ θὰ φοβόμουναι τίποτα. Δὲ θὰ αἰσθανόμουναι καμμιὰ τύψη στὴ συνείδησή μου πού θάμηναν ἀνύμνητοι οἱ λίγοι, οἱ

διαλεχτοί, πού ἡ μνήμη τους θάξιζε νὰ μείνει ζωντανή στὴν ἱστορία. Μάκρυά ἀπὸ τὴ συγκίνηση, τὸ θόρυβο καί τὴν ὑπερβολὴν ὁ ἱστορικός τους θὰ τοὺς τοποθετοῦσε ἐκεῖ πού ἔπρεπε σὰν πραγματικὸς βιογράφος κι ὄχι σὰ θερμοκέφαλος ρήτορας. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, τοὺς πολλούς, πού πεθαίνουντας παίρνουνε, καθὼς λέει κι ὁ ψαλμωδός, τὸ μνημόσυνο τους μαζί τους, τί λόγος... Θάπορευόταν ἕνα θέαμα, πού προκαλεῖ τὴ ναυτία...

Καί μὲ τὴ χιμαιρικὴ ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρώπων, πού ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἐμπέδωσιν κάποιας ἡθικῆς τάξης στὸν κόσμο, στήλωσε τὸ βλέμμα του στὴ δύση, ὅπου τὰ μαθρα σύννεφα εἶχανε ξεφτίσει τόσο π' ἀνάμεσα τους ἔβγαίνε ὁλοκάθαρος ὁ χρυσόφωτος ἥλιος, δίνοντας μὲ τὸ χαρούμενο πρόσωπό του, τὴν ὑπόσχεση γιὰ μιὰ καθάρια καί γαλήνια αὐρινὴν ἡμέρα...

Π. Φ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΠΙΔΟΚΙΜΑΣΙΑ

Ἡ ἐκδοσις τῶν Ἑπειρωτικῶν Γραμμάτων ἔγινε δεκτὴ μὲ ἐνθουσιασμό καί ἱκανοποίησιν ἀπὸ ὅλους τοὺς λογίους Ἑπειρώτες καί μὴ καί ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού εἶναι σὲ θέσιν νὰ καταλάβουν τοὺς σκοπούς των καί τίς ἐπιδιώξεις των, γιατί δὲν εἶναι ἐπιχείρησις ὀργυρολογίας καί κοφύβας ἐπίδειξης, ἀλλὰ μιὰ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὸν τόπο μας, πού ἄλλοτε πρωτοστάτησε στὰ γράμματα καί στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ Ἑθνους μας.

Τοὺς σκοπούς μας αὐτοὺς ἀριστα κατάλαβε πρῶτο τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας. Τὴ Διεύθυνση τῶν Γραμμάτων καί Τεχνῶν κατέχει ὁ κ. Μ. Μαντουδῆς, ἀνθρώπος πού εἶναι σὲ θέσιν νὰ καταλάβει τίς πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ τόπου μας, πού ἔδειξε ἐξαιρετικὲς ἱκανότητες καί θερμορρογὸν ἔηλο γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ καί καλλιτεχνικὴ ζωὴ τῆς χώρας στὴ μεγάλην μας αὐτὴ ἐθνικὴ περιπέτεια.

Στὴ ραδιοφωνικὴ ἐκπομπὴ τοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν στίς 9 Ἰουνίου ὁ κ. Στ. Χιλιαδάκης στήν τοχικὴ ἐβδομαδιαία ὁμιλία πού κάνει ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας γιὰ τὴν πνευματικὴ κίνησιν τῆς χώρας μίλησε πολὺ ἐπαινετικά γιὰ τὴν προσπάθεια τῶν Ἑπειρωτικῶν Γραμμάτων.

Τοῦ κ. Χιλιαδάκη εἶναι γνωστὸ τὸ ἐνδιαφέρον καί ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑπειρωτικὴν ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ἦταν Διευθυντὴς τοῦ Τουρισμοῦ, στὸν Ὀργανισμό Τουρισμοῦ πρῶτα καί στὸ Ὑπουργεῖο Τύπου καί Τουρισμοῦ ὀργότερα, ἔδειξε μιὰ φωτεινὴν δράσιν καί εὐλικρινὴν ἀγάπην γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν. Τὴν ἐπισκέφθηκε πολλές φορές καί τὴν γνώρισε ἀπὸ κοντὰ ὅσο λίγοι. Στὰ 1940 ἐπισκέφθηκε τὴν Ἑπειρὸν πάλι καί μίλησε γιὰ

τὸ καθεῖδει τοῦ ἐκείνου ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸν Σταθμὸν Ἀθηνῶν μὲ πολλὴ ἀγάπην καί θερμὴν συγκίνηση γιὰ τὴν παιρίδα μας. Τίς ἐντυπώσεις τοῦ ἐκείνου τίς δημοσίευσε, ὅταν ἄρχισε ὁ πόλεμος στὰ Ἑπειρωτικὰ βουνά, ἡ Ἑπειρωτικὴ Ἑταιρεία Ἀθηνῶν μὲ τὸν τίτλον Ταξιδία στὴν Ἑπειρὸν καί ἔλεγε τότε μεγάλην ἐπιτυχίαν τὸ πρῶτο ἐκείνο βιβλιόρακι, γιατί ἔλεγε βγῆναι σὲ ἐποχὴ δύσκολη γιὰ τὴν Ἑπειρὸν. Γι' αὐτὰ ἡμεῖς οἱ Ἑπειρώτες εὐχαριστοῦμε θερμὰ τὸν κ. Χιλιαδάκη.

Δημοσιεύουμε παρακάτω τὴν ὁμιλίαν πού ἔκαμε ἀπὸ τὸ Ραδιοφῶνον γιὰ τὰ Ἑπειρωτικὰ Γράμματα.

Ὑπουργεῖον Παιδείας καί Ὁρησκευμάτων
Διευθυνσις Γραμμάτων καί Τεχνῶν

Τὸ Χρονικὸν τῆς πνευματικῆς κίνησιν
τοῦ κ. Στέλιου Χιλιαδάκη

Μέσα στὰ ἐξαιρετικὰ δύσκολα χρόνια πού περνᾶμε, εἶναι ἰδιαίτερα εὐχάριστο τὸ γεγονός, ὅτι ἡ πνευματικὴ κίνησις δὲν συγκεντρώνεται μονάχα στὴν Ἀθῆνα, οὔτε διοχετεύεται μόνον ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν πρὸς τίς ἐπαρχίας.

Τὸ ὅτι καί οἱ ἀπόμικτοί αὐτὲς γωνίαι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔχουν τίς πνευματικὰς τοὺς ἀνησυχίας καί αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ τίς ἐξωτερικέψουν, καί οἱ βοίσκουν τὸν καιρὸν καί τὰ μέσα νὰ τὸ ἐπιτύχουν, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνθαρρυντικὰ σημεῖα γιὰ τὴ φυλὴν, καί μιὰ ἀπόδειξις γιὰ τὸ ὅτι οἱ πνευματικοὶ ἀνθρώποι, ὅσοι καί τὰ ὕλιστικά ζητήματα πού μᾶς βασανίζουν, ἐξακολουθοῦν νὰ τραβᾶνε τὸ δρόμον τοὺς καί νὰ δουλεύουν γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ τόπου τους.

Αὐτὸ τέτοια εὐχάριστα συμπτώματα ἐσημειώθηκαν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες, σὲ δύο μεγάλες ἐπαρχιακὰς πόλεις, τὰ Γιάννινα καί τὴ Θεσσαλονίκην.

Καί στίς δύο αὐτὰς πόλεις ἄρχισαν νὰ ἐκδίδονται φιλολογικὰ περιοδικά, στὰ ὅποια συγκεντρώνεται ἡ σπουδαιότερη πνευματικὴ ζωὴ τῆς πόλεως καί ἐξετάζονται τὰ προβλήματα πού ἀνδιέφερον τοὺς πνευματικούς ἐργάτας.

Στὰ Γιάννινα, πού παρ' ὅλο τὸ μικρὸ σχετικὰ πληθυσμὸν τους, ἦταν πάντοτε κέντρον πνευματικῆς κίνησιν. Ἑπειρώτες λόγοι καί ποιητὲς ἐτύπωναν συχνὰ ἢ ἐκεῖ ἢ ἐδῶ ἔργα τους. Ἀπὸ τὴν ἀποψη μάλιστα τῆς ἱστορικῆς ἐρευνᾶς μὲ θέματα σχετικὰ μὲ τὴν Ἑπειρὸν, τὰ Γιάννινα ἔχουν νὰ παρουσιάσουν μιὰ ὀγκώδη καί πολὺσημ ἔργασιν μὲ τὰ πολυτιμὰ τους «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά», πού χρόνιον τώρα συνεχίζουν τὴν ἐκδοσὴν τους, ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων τὸν κ. Σπυρίδωνα Βλάχον, Ἑπειρώτες λόγοι καί ποιητὲς ἔχουν

στὰ Γιάννινα καί κάθε τόσο φτάνει ὡς ἐμᾶς καί κάποια καινούργια καί σχεδὸν πάντα ἀξιοσημεῖωτα ἐμφάνισιν.

Τελευταῖα ὁ Γυμνασιάρχης τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ κ. Χρηστός Σούλης, ὁ πολὺτιμος ἐρευνητὴς τῆς Ἑπειρωτικῆς ἱστορίας, πού ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα καί τὸ κέντρο κάθε ἀξιολογῆς πνευματικῆς κίνησιν, πού γίνεται στὴν ἰδιαιτέρη του περιείδα, εἶχε τὴν κλιωσύνην νὰ μὴ στείλει τὰ πρῶτα τεύχη ἀπὸ τὰ «Ἑπειρωτικὰ Γράμματα», τὸ φιλολογικὸν περιοδικὸν πού ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται ἐκεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιον καί ἄλλους λογίους καί λογοτέχνες Ἑπειρώτες.

Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀξιόλογον ἐργασίαν καί προσπάθειαν ὅχι μόνον συγκέντρωσιν ἐκλεκτῶν λογοτεχνικῶν ἔργων γραμμένων ἀπὸ Ἑπειρώτες λογίους, ἀλλὰ καί ἐμφάνισιν νεωτέρων ρωμαλέων στοιχείων, πού κινούνται μέσα στὰ σύνορα τῆς ἀδολῆς Τέχνης.

Καί εὐχομαι ὁ χαιρετισμὸς μου αὐτὸς πρὸς τὴν ἀξιόλογον αὐτὴν προσπάθειαν νὰ εἰσέλθῃ σὲ ἀντίστροφον ὅχι μόνον σὲ ζωὴν, ἀλλὰ καί σὲ ἀνθισιν γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀποτελέσει τὸν πυρῆνα πού γύρω του θὰ συγκεντρωθεῖ ἡ πνευματικὴ νδότης τῆς Ἑπειρωτικῆς πρωτεύουσας καί θὰ καθοδηγηθεῖ γιὰ νὰ τραβήξῃ τοὺς δρόμους τῆς τέχνης.

Ἀπὸ τίς κρίσεις τοῦ τύπου σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδοσὴν μας, παραθέτουμε μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ μιὰ κριτικὴ πού δημοσιεύθηκε στὴ λογοτεχνικὴ στήλῃ τῆς ἐφημερίδας «Νέα Εὐρώπη» Θεσσαλονίκης στίς 29 Ἰουνίου:

«...Οἱ συντάκτες τῶν «Ἑπειρωτικῶν Γραμμάτων» κατανόησαν τὸ σκοπὸν πού πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ ἐν ἐπαρχιακῷ περιοδικῷ καί βιάθηκαν νὰ μελετήσουν καί νὰ ἐκθέψουν φρονιτάς τὸν σὸ φῶς κάθε κερμμένο θησαυρὸν πού σχετίζεται μὲ τὴν Ἑπειρὸν. Μὰ παράλληλα στίς ἀελίδες τῶν «Ἑ. Γ.» ὑπάρχουν καί ἐργασίες καθαρὰ λογοτεχνικῆς γένου Ἑπειρωτικῶν λογοτεχνῶν πού—τ' ὁμολογοῦμε—σάν τίς διαβάσαμε μένουμε κατὰπληκτοί, γιατί δὲν περιμέναμε νὰ ὑπάρχουν τόσο πλούσια τὰ λέντα...»

Ὁ ἀρθρογράφος δίνει ὕστερα μιὰ σύντομη περίληψιν τῶν περιεχομένων τῶν τευχῶν πού εἶχε ὁπ' ὄψιν καί συνεχίζει:

Ἡ ἐμφάνισιν τῶν «Ἑ. Γ.» ἱκανοποιεῖ καί τὸν πιὸ απαιτητικόν... Δὲν πρόκειται ἀπ' τὴ στήλῃ αὐτὴ νὰ ἐξάρουμε τὴ μεγάλην συμβολὴν τῶν «Ἑ. Γ.» στὴν πνευματικὴ κίνησιν τῆς Ἑπειροῦ, μὰ καί δὲν μποροῦμε νὰ μὴν ἀπαυθύνουμε τὰ πιὸ θερμά μας συγχαρητήρια—βέβαιον πῶς ἐκφράζουμε τὴ γνώμην ὅχι μόνον τῶν Ἑπειρωτῶν μὰ καί πνευματικῶν ἀνθρώπων—στὰ μέλη τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς...»

Ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ εὐχαριστεῖ τὸν ἀρ-

θορογράφο της «Νέας Ευρώπης» για τα καλά του λόγια, καθώς κι όλους εκείνους που είχαν την καλωσύνη να μᾶς γράφουν, επαινώντας την προσπάθειά μας.

Παραθέτουμε ἔδω και μερικά ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐπιστολὲς πού εἶχαν τὴν καλωσύνη νὰ μᾶς στείλουν πολλοὶ διανοούμενοι πού ἔτυχε νὰ διαβάσουν τὰ «Η. Γ.»

«...Θὰ ἤθελα νὰ μοῦ στείλετε τὰ τεύχη τῶν «Ἑπειρωτικῶν Γραμμάτων» πού ἔχουν ἐκδοθεῖ, γὰρ παρακολουθῶ τὴν κίνησή τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, καὶ βρίσκω τὸ περιοδικό σας ἀξιόλογο».

Ν. Τωμαδάκης.

«Μία ὥραία ἐκπληξὴ τὰ «Ἑπειρωτικὰ Γράμματα». Κατόρθωμα, ὅστεν' ἀπὸ τὰ πενιχρὰ φιλολογικὰ καὶ τεχνικὰ βοηθήματα πού θὰ διαθέτετε αὐτοῦ...»

Γεώργιος Σημηριώτης

«...Ἡ ἐκδοσις ἐνός τέτοιου περιοδικοῦ ἀποτελεῖ ἔργο προόδου γενικά καὶ μὴ ἀξιόλογη πνευματικὴ κατάρτιση γιὰ τὴν Ἑπείρο...»

Ἐλ. Δεληγιάννης

Θεωροῦμε ἐπίσης καθήκον μας νὰ ἐκφράσουμε ἀπὸ τὴ στήλη αὐτῆς τίς θερμὰς μας εὐχαριστίες πρὸς τὸν Διευθυντὴ τοῦ «Πρακτορείου Πνευματικῆς Συνεργασίας» στὴν Ἀθήνα, τὸν φίλο κ. Μάριο Βαϊάνο, γιὰ τὴν τόσο πρόθυμη συγγνώμῃ πού δέχτηκε νὰ προσφέρει στὸ περιοδικό, μὲ ἀποστολὴ ἐλεγκτῆς συνεργασίας, διὰδοση τῶν «Η. Γ.» στὴν Ἀθήνα, ἀνταποκρίσεις κλπ.

Τὰ «Η. Γ.» ἐλπίζουμε, παρ' ὅλες τίς σοβαρὰς δυσκολίας πού ἀντιμετωπίζουν σήμερα, νὰ βελτιώσουν ἀκόμα περισσότερο τὴν ἐμφάνισή καὶ τὸ περιεχόμενό τους, γιὰ νὰ ἀνταποκριθῶν ὅσο τὸ δυνατό πλεονέκτημα πρὸς τίς ἀλλεπάλληλες ἀπαιτήσεις τῶν ἀναγνωστῶν τους.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Ι. Βασιλείου. Ἡ λαϊκὴ κα-
τοικία. Κοινωνικὲς, τε-
χνικὲς καὶ οἰκονομικὲς
ἀπόψεις. Ἡ λαϊκὴ κα-
τοικία σὲ διάφορες ἐ-
νεργεχωρὲς καὶ στὴν Ἑλ-
λάδα. Ἀθήνα 1943.

Ὑπάρχουν ὁρισμένα βιβλία ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὰ πρὸς νὰ κρίνονται καὶ ἀπὸ τὰ λαϊκὰ περιοδικά. Τέτοιο εἶναι τὸ βιβλίο τοῦ Ι. Βασιλείου, πού κυκλοφόρησε τελευ-
τῶς. καὶ οἱ λόγοι δὲν εἶναι λίγοι. Τὸ θέ-
μα ἀπασχολεῖ τὸν συγγραφέα δὲν εἶ-
ναι μὴν ἡ ἐθνικὴ ὑπόθεσις, δ-
ὲν ἡ ἰδέα, ἐνὰ δὲ πλατύτερον φι-
λοσοφικὸν καὶ περιοδικὸν δὲ μὲν νὰ βρεῖται

ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῶν μεγάλων ἐθνικῶν προβλημάτων, ἀλλὰ ταυτόχρονα ὡς ἐνα ση-
μεῖο θίγει καὶ τὰ ὅρια τῆς τέχνης. Τὸ βιβλί-
ο ὁμῶς παρουσιάζει καὶ εἰδικὰ προσόντα
γραμμικὸν στὴ δημοτικὴ, πού ἔκανε μὲ τοῦτο
μὴ ἀκόμα κατάρτιση, παρουσιάζεται περι-
ποιημένο, ἀπλό, τέτοιο, ὥστε νὰ μὴ μιλάει
μόνο στὸ λογικὸ τοῦ τεχνικοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴν
ψυχὴ τοῦ πρὸ ἀνιδεοῦ τῶν τεχνικῶν προβλη-
μάτων.

Οἱ ὑπότιτλοι δείχνουν τὴ διάδοχον τοῦ
βιβλίου: στὴν ἀρχὴ ὁ συγγραφέας κρίνει μὴ
ἱστορικὴ ἐπισκόπησι τοῦ ζητήματος τῆς λαϊ-
κῆς κατοικίας, ἔπειτα ἐξετάζει τίς σχετικὰς
προσπάθειες, πού ἔγιναν σὰ σπουδαιότερα
κράτη τῆς Εὐρώπης μὲ μὴ εὐρύτερη ἀνάλυ-
σιν τῶν ἀπαιτητῶν πού ἔγιναν στὴν Ἑλλάδα
πρὶν ἀπὸ τὸν σημερινὸ πόλεμο, καὶ μάλιστα
γιὰ τοὺς προσφυγικὰς συνδικισμοὺς, ὕστερα
ἐξετάζει εἰδικὰ τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας,
τὴν κατασκευὴν καὶ τίς δυνατότητες γιὰ
τὴν πραγματοποιήσῃ. Περισσότεροι ἀπὸ
280 πίνακες, σχήματα καὶ εἰκόνες πλούτουν
τὸ βιβλίο καὶ καθιστοῦν τοῦτο κατανοητό,
ἂν καὶ εἶναι γραμμικὸ μὲ πολλὴ σαφήνεια.

Μία παρατήρησις θὰ μπορούσαμε νὰ κά-
νουμε στὸ γράμμα αὐτὸ βιβλίο, ὅτι δὲν ἐ-
ξετάζεται πλατύτερ τὸ ζήτημα τῆς μορφῆς τῆς
κατοικίας, πού εἶναι πολὺ βασικὸ καὶ πρέ-
πει ἀπὸ τῶρα νὰ ἔχουν καταλήξει σὲ συμπε-
ράσματα οἱ εἰδικοί, ὥστε κατὰ τὸν χρόνον τῆς
ἐφαρμογῆς, νὰ μὴ δ' εὐθύνει ἡ βία καὶ ἡ ἄμεση
ἀνάγκη, πού, ὅπως εἶναι εὐλόγον, θὰ γίνῃ. Εἴ-
ναι παρήγορον ὅτι οἱ τεχνικοὶ τῶρα τελευταῖα
βάλλθηκαν νὰ ἐνδιαφερθοῦν πραγματικὰ γιὰ
τὸ πρόβλημα τῆς λαϊκῆς κατοικίας, ὥστε ἐ-
γρηψάν πολλὰ ἄρθρα σ' ἐφημερίδας καὶ σὲ
περιοδικὰ καὶ ἰδιαίτερα στὸ ὀργανὸν τοῦ συγγρα-
φέως «Τεχνική». Καλὸ εἶναι νὰ μὴ μιλάμε γιὰ μισοφί-
ἀλλὰ γιὰ μισοφί τῆς λαϊκῆς κατοικίας, ἀπὸ
ὑπάρχουν πολλοὶ τύποι λαϊκῆς κατοικίας, ὃ
κάθε τῶπος ἔχει τὸ δικό του, δημιουργημένο
ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ ἀπὸ τίς τεχνικὰς συν-
θήκες. Στὸ σημεῖον τοῦτο καλοῦνται οἱ δημο-
συνογοὶ ἀρχιτέκτονες νὰ πείθουν τὸν ἀξιόλογον
καὶ ἱστορικὸν τοῦ οἴκου, ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ πληθωρι-
κὸν θὰ παρουσιαστέον τὸ ζήτημα τῆς λαϊκῆς
κατοικίας μετὰ τὸν πόλεμον, ὥστε νὰ ἀποφευ-
χθῶν οἱ προχειρότητες, οἱ πρωτογονισμοί,
πού γεννοῦν ἐξαιρέσιματα, ἀντιγραφές, κα-
τοικίες δηλαδὴ ἔξω τῆς καὶ χρόνου. Εἶναι
ἄπαραίτητη ἡ σπουδὴ τοῦ τύπου τοῦ μακε-
δονικοῦ σπιτιοῦ, τοῦ κορινθίου, τοῦ νησιωτι-
κοῦ καὶ ἄλλων, πού παύοντες τὰ προχειρί-
του σύγχρονου πολιτισμοῦ καὶ τίς ἀπαιτήσεις
τῆς σημερινῆς ζωῆς θὰ τοῦτο πρὸς νὰ νέναι τὸ
ποι σπιτιῶν ἀνάλογοι μὲ τὸν τόπον, τὴν παρά-
δοσιν καὶ τίς τοῦτον ἀνάγκας.

Πρὸς τοῦτο, τὸ βιβλίο τοῦ κ. Ι. Βασιλείου,
γραμμικὸ μὲ ἐπιστημονικὴν ἀριστερίαν καὶ
πρωτοτυπία, ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα γιὰ ἄλλας ἐρ-
γασίας.
Κ. Α. Σ.

